د پښتو ژبې ګړني پېيلې څېړنچوپېړي

د ايـــزو څېړنـــچوپېړي
(د ايزې ريسرچ پاڼې)

د ايـــزو څېړنـــچوپېړي
(د ايزې ريسرچ پاڼې)

ډيپلوم انجينير صفي الله فردوس

کورس: پاتېشونې پوهه
خبرونکی: د کوشنيوالي احساس
د ټاټوبي انګړ: مهترلام
پېخليک: د کب، ۱۹، ۱۴۰۱ لېرديز لمريز کال
اړيکه: ۹۳۷۸۶۹۰۴۷۹۹+
برېښناليک: Safiullah_firdows@yahoo.com

د وګړو ګټنې له پاره منل شوی؛ وېړول يې بې برېده دي.

بسم الله الرحمن الرحیم

خاص د الله په نوم پیل کوم چې پوره رحم کوونکی او پوره رحم لروونکی دی؛
مهرباني د پینی پنځونکي ښښتن بر لورینه ده.

۲. لیکي پوهه

سرلیک:.	د ایــزو ښېرنــچوپېري (د ایزي ریسرچ پاڼې)
لیکوال:.	ماسټر انجینېر صفي الله فردوس
د محصول اوږدوالی، سوروالی او پرېړوالی:.	۲۹۰ * ۲۱۵ * ۱۱,۵ میلي میتر.
د کښلې غټ ټکي:.	۲۰ ښېرکي
کښلې د چوپړو ګڼه:.	۱۸۷ چوپړي (مخه)
ورلو وزن:.	۴۶۴ ګرام
وت نه یا پرته له وته د ابېښو ځای نیونه لري	۱۹۱۵۸۸ داني
,, منشور: د رسمي سند ور کونه مستعمراتو ته د حقوقو ور کونه: دربست نیونه (د ابېښو او نورو) پرانت.،، :.	
منشوره یې له وت سره:.	۲۵۰۱۲۵ داني
پراګرافه:.	۲۳۴۰
لینونه (خطه، کرښې له لیکې هرېږې، لاندنی یادونې او پاینې یادونې سره، سره ګڼه:.	۷۳۸۴
وییزېرمه (پښتو په پښتو وی یا ویویکي یا لغاتونه، ویکي) ګڼه:.	۵۳۱۸۹
د کښلې د ابېښې پیل او پای:.	د دي کښلي پیل په دي ,, د ،، سره شوی او پای یې په یې ,, ی ،، یا زورکی واله یې یا نرمه ,,ی،، یې سره شوی دی.
ګڼه:.	دربیم کتاب
لیکوال استوګنځای:.	بغل، تره خیل، کچور شمتې، مهترلام، لغمان، افغانستان
خپرندوی:.	مومند خپرندویه ټولنه

۳ چوپړی

د ایــزو څېړنــچوپړي

(د ایزې ریسرچ پاڼې)

ایډېټور:.	ماسټر انجینر صفي الله فردوس
طراح او ډیزان:.	ماسټر انجینر صفي الله فردوس
کښلې د پیل پېر:.	پیلنی وار: غبرګولی ۱۹، ۱۳۸۸ لېږدی (زېږدی ۲۰۰۹ June ۰۹)، دوېیم وار: کب ۲۰، ۱۳۹۵ لېږدی (زېږدی ۲۰۱۷ March ۱۰)، درېیم وار: کب ۰۱، ۱۳۹۹ لېږدی (زېږدی ۲۰۲۱ February ۱۹)،
کښلې د پای پېر:.	کب ۱۹، ۱۴۰۱ لېږدی (زېږدی ۲۰۲۳ March ۱۰)
خپرېدو نېټه:.	کب ۱۹، ۱۴۰۱ لېږدی (زېږدی ۲۰۲۳ March ۱۰)
چاپ نېټه:.	ژمی، کب ۱۹، ۱۴۰۱ لېږدی
چاپشمېر:.	۱۰۰۰ ټوکه
چاپ وار:.	لومړی
ډول:.	ادبیات او هنر (لیکنی ارت، ادبیات او فن، ادبیات او عملي مهارت، ادبیات او صنعت، لیکنی او صنعي قدرت ضد، ادبیات او د ښکلا د تخلیق فن، د تخلیقي تخیل اثر، ادبیات او د پوهې یوه څانګه په تېره د اجتماعي علومو د موسیقي یا ټنګټکور برخه؛ لیکنی او مهارت یا تخصص؛ لیکنی او استعداد؛ ادبیات او ځیرکي) ټولګه
ژبه:.	پښتو
ژباړونکی:.	هیڅ یوه
پوخ بڼه:.	اساسي
تړ:.	تازه
رپ ځای:.	A٤
یادونه:.	د ګډون کولو بیلګه
بیه:.	۱۰۰ افغانۍ
له پاره:.	د ټول پښتون پښت (نسل) له پاره دی چې لر او بر ټول پښتنو له پاره کښل شوی، یانې د ۷۰۰۰۰۰۰۰ اویا میلونو وګړو له پاره دی.
کښلې د ګټنې ګور:.	زر ټولګي دی، ټول پښتون پښت به ترې ګټه پورته کړي چې د یوه ټود بخړي (پرتون) په اندازه هم د یوه پښتون د پرمختګ سبب شي؛ نو

۴ چوپړی

د ایـــزو څېړنـــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

اویا میلونه تنه پښتون پښت ته یې ګټه ور رسیږي.

یادونه:

د پښتون پښته! زما ګټه په کې نه شته؛ په ۵۰ افغانۍ یې له مالیې سره را وباسم، ۵۰۰ دانې یې وړیا وېشم او پاتې نور پلورم.
په ۱۰۰ افغانۍ چې له یوه کرېډېټ کارټ سره برابرېږي بیه یې ده.
ګټه خو یې نه شته که دا لږ پیسې په لاس راغلې نو بل کتاب به پرې چاپ کړم.
د پښتو ورم دی چې د لیکوال ګټه د شپانه ګټه ده.

که مو ډېره ورته روغه وه د خپرولو له پاره یې و دریږئ. (له چاپ روغ تېر شوی نه دی.)

د چاپ رښت له لیکوال او خپرندوی سره خوندي دي، بې اخځ ښوونې ترې د ګټې اخیستنې اجازه نه شته!

۳. تیسس څرګندونه

تر روانپېره (اوس وخت) پورې، د ایزې (لنډۍ ایزې ,, لنډۍ یېزې،، ټپه ایزې ,,ټپیزې،، ټیکۍ ایزې ,, ټیکیزې،، او مصرۍ ایزې ,, مصریزې،،) انګړ لا پښتون پښت ته څرګند نه دی. د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې ترمنځ بېلوالی؛ ځانګړې ځانګېړنې؛ انځورونه؛ تعریفونه (څرګندونې، ښکارونې، د یوه توري یا سکالو تشریح کول یې)؛ څپیزې او زورنې؛ هندسي رغښت؛ سپېرنې؛ زما څرګندول چې رونوې کتنه داسې؛ څه بڼه لورۍ سپینې ته را وباسم؛ آړوتی (شرط)، آر (اصل)، پیخلیک (تاریخ)، پېر (وخت) او بېېره (حاصل یا ثمره) یې هم ستونځمن کار وو.

د دې هریوه څېړلو ته زما اوړدېېرۍ (اوړد پړاوی) او اوړدمنګی (اوړد عمرۍ) لید لورۍ.

٤. غټ ټکي

۱. **پښتې** ۱

۲. **لیکي پوهه** ۲

۳. **تیسس څرګندونه** ٥

۴. **غټ ټکي** ٥

۵. **ایزې** ۱۰

٥. ۱ ای (ا):. لنډۍ اېزې ۱۷

٥. ۱. ۱ د لنډۍ اېزې ځانګړې ځانګېړنې ۱۷

٥. ۱. ۲ د لنډۍ اېزې انځورونه : ۱۸

٥. ۱. ۳ د لنډۍ ایزې تعریف (څرګندونه، ښکارونه، لنډۍ ایزې د یوه توري یا مو ضوع تشریح کول.) ۱۹

٥. ۱. ۴ د لنډۍ ایزې څپیزې او زورنې ۲۷

٥. ۱. ٥ د لنډۍ ایزې هندسي رغښت ۲۷

٥. ۱. ۶ د لنډۍ ایزې سپېرنه ۲۸

٥. ۲ ای (ا):. د لیکوال ,زما، څرګندول چې رونوې کتنه داسې. د لیکول لنډۍ ایزه په لاندې بڼه لورۍ موړ ته په لاس را کوي لکه: ۲۹

۶. بې (ب):. ټپه ایزې (ټپیزې) ۳٤
۶. ۱ ټپه ایزې (ټپیزې) ځانګړې ځانګېړنې ۳٤
۶. ۲ د ټپه ایزې انځورونه : ۳٥
۶. ۳ د ټپه ایزې (ټپیزې) تعریف (ځرګندونه، ښکارونه، ټپه ایزې د یوه تورې یا مو ضوع تشریح کول.) ۳٦
۶. ۴ د ټپه ایزې ځپیزه او زورنه.. ۳۸
۶. ۵ د ټپه ایزې هندسې رغښت ۳۹
۶. ۶ د ټپه ایزې سپړنه ۳۹
۶. ۷ بې (ب):. د لیکوال ,زما، ځرګندول چې روښوي کتنه داسې. د لیکول ټپه ایزه په لاندې بڼه لورى موړ ته په لاس را کوي لکه: ٤٠

۷. پې (پ):. ټیکی ایزې (ټیکیزې) ٤٥
۷. ۱ د ټیکی ایزې (ټیکیزې) ځانګړې ځانګېړنې ٤٥
۷. ۲ د ټیکی ایزې د چارپیریال انځور: ٤٦
۷. ۳ د ټیکی ایزې تعریف (ځرګندونه، ښکارونه، ټیکی ایزې د یوه تورې یا سکالو تشریح کول) ٤٧
۷. ۴ د ټیکی ایزې ځپیزې او زورنې ٤٩
۷. ۵ د ټیکی ایزې هندسې رغښت ٥١
۷. ۶ د ټیکی ایزې سپړنه ٥٢
۷. ۷ پې (پ):. د لیکوال ,زما، ځرګندول چې روښوي کتنه داسې. د لیکول ځلور سره او پېنځه سره ټیکی ایزه په لاندې بڼه لورى موړ ته په لاس را کوي لکه: ٥٣

۸. تې (ت):. مصرى ایزې (مصریزې) ٥٧
۸. ۱ د مصرى ایزې ځانګړې ځانګېړنې.. ٥٧
۸. ۲ د مصرى ایزې انځورونه: ٦١

۸. ۳ د مصری ایزې تعریف (ښرګندونه، ښکارونه، مصری ایزې د یوه توري یا سکالو تشریح کول) ٦٢
۸. ۴ د مصری ایزې ښپیزې او زورنې ٦٤
۸. ۵ د مصری ایزې هندسې رغښت ٦٦
۸. ۶ د مصری ایزې سپړنه ٦٧
۸. ۷ تې (ت):. د لیکوال ښرګندول چې رونیوي کتنه داسې. د لیکول پېنځه سره مصری ایزې او شېږ سره مصری ایزه په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه: ٦٩

۹. تې (ټ):. د لومړی روغې لاسته راغلې مصری ایزې لنډمنګی پېښلیک ..٧٣

۹. ۱ تې (ټ):. لاندېنی دوې لنډی چې دي له مصری ایزې ښخه وړاندې ویلي دي په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه: ٧٤
۹. ۲ چې (چ):. د لومړی روغې لاسته راغلې ټپه ایزې لنډمنګی پېښلیک ٧٨
۹. ۲. ۱ چې (چ):. دا ټپه ایزې په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه: ٨٠
۹. ۳ ځې (ځ):. د دوېیمې روغې لاسته راغلې ټپه ایزې لنډمنګی پېښلیک ٨٤
۹. ۳. ۱ ځې (ځ):. دا ټپه ایزې په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه: ٨٥
۹. ۴ ښې (ښ):. د لومړی روغې لاسته راغلې لنډی ایزې لنډمنګی پېښلیک ٨٨
۹. ۴. ۱ ښې (ښ):. دا لنډی ایزې په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه: ٨٨
۹. ۵ خې (خ):. د دوېیمې روغې لاسته راغلې مصری ایزې لنډمنګی پېښلیک ٩٤
۹. ۵. ۱ خې (خ):. دا مصری ایزې په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه: ٩٤

۹. ۶ دي (د):. د درېيمې روغې لاسته راغلې ټپه ایزې لنډمنګی پېخلیک ۹۶

۹. ۷ ډي (ډ):. لیکوال د پېر پېیلنو او پېیلنې ځینې روغې لاسته راغلې لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې لنډمنګی پېخلیک ۹۷

۹. ۷. ۱ ډي – اې (ډ - ا):. د عبدالصبور صابري نیازیوال یوه پېنځه سره لنډی ایزه، یوه پېنځه سره ټپه ایزه او یوه پېنځه سره مصری ایزې ۹۷

۹. ۷. ۲ ترکیبي لنډی ایزې، ترکیبي ټپه ایزې، ترکیبي ټیکی ایزې او مصری ایزې په لاندې بڼه لوری موړ. ته په لاس را کوي لکه ۹۹

۹. ۷. ۲. ۱ ډي – بي (ډ - ب):. د مطیع الله تابع یوه ترکیبي لنډی ایزه او دوې مصری ایزې ۱۰۰

۹. ۷. ۲. ۲ ډي – پي (ډ - پ):. د جلال امرخیل درې ترکیبي لنډی ایزې او یوه ټپه ایزه ۱۰۱

۹. ۷. ۲. ۳ ډي – تي (ډ - ت):. د محمد سرور وکیلي یوه ترکیبي لنډی ایزه ۱۰۲

۹. ۷. ۲. ۴ ډي – ټي (ډ - ټ):. د نبیله غزل دیارلس ټپه ایزې ۱۰۲

۹. ۷. ۲. ۵ ډي – جي (ډ - ج):. د سید عبدالله نظامي اووه ټپه ایزې.... ۱۰۶

۹. ۷. ۲. ۶ ډي – چي (ډ - چ):. د ایمن شاهین سپینه لنډی ایزه ۱۰۷

۹. ۷. ۲. ۷ ډي – ځي (ډ - ځ):. د عاشق الله فریاد لومړی او دوېیمه پېنځه سره ټپه ایزې، درېیمه پېنځه سره مصری ایزه، څلورمه او پېنځمه پېنځه سره لنډی ایزې.................. ۱۰۸

۹. ۷. ۲. ۸ ډي – څي (ډ - څ):. د حقمل مسعودزي څلور پېنځه سره ټپه ایزې ۱۰۹

۹. ۷. ۲. ۹ ډي – خي (ډ - خ):. د اسرار اتل پېنځه سره ټپه ایزه ۱۱۰

۹. ۷. ۲. ۱۰ ډي – دي (ډ - د):. زما د افغان ادبي بهیر ملګري او زما وطندار محمد اسمعیل اړم پتیار دیارلس دانې پېنځه سره لنډی ایزې ۱۱۱

۹. ۷. ۲. ۱۱ ډي – ډي (ډ - ډ):. مطیع الله تراب لنډی ایزې ۱۱٤

۹. ۷. ۲. ۱۲ ډې – رې (ډ - ر):. مونیر بونیري یوه پېنځه سره
ټپه ایزې ۱۱۶

۱۰. رې (ر):. عیبي سپره انکی ایزه (عیبي سپره انکی):. ۱۱۷

۱۱. ړې (ړ):. سپره ایزه:... ۱۱۹

۱۱. ۱ ړې (ړ):. لومړی ډله لنډی ایزه او څلورمه ډله
مصری ایزه: د لیکوال څرګندول چې روښوي کتنه
داسې. لغمانی سپره لنډی ایزې او سپره مصری
ایزه: د لیکوال لومړی، دوبیمه، څلورمه سپره
لنډی ایزې او دربیمه سپره مصری ایزه په
لاندې بڼه لوری موږ ته په لاس را کوي
لکه: ۱۲۱

۱۲. د لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې آړوتی (شرط).. ۱۲۷

۱۳. د لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې آر (اصل) ۱۲۸

۱۴. د لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې پېښلیک
(تاریخ) ۱۳۱

۱۵. د لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې پېر(وخت) ۱٤٦

۱۶. د لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې پېبره
(حاصل یا ثمره)... ۱٤٧

۱۷. انځورونو او لښتیلیکو (جدولونو) د څېړو معلومات: ۱۵۷

۱۸. د کره لیکنی پښتو په پښتو تشریحي وییکو چوپړي، د پښتو
ابېڅې په سټه په لاندې لښتیلیک کې کښل شوي:......................... ۱۵۹

۱۹. بیبلو ګراپي Bibliography د هغو لیکونو لېست چې په یوه
سکالو یا بوږونکي او کښونکي پورې اړه و لري......................... ۱۸۳

۲۰. د پښتی سټ ۱۸۷

۵. ایزې

ایزې چې ښځینه وی ایزه یې یکی نوم دی؛ ایز یې نارینه ویکی یکی نوم دی؛ ډېر نوم یې ایزې دی او له ایز څخه اخستل شوی دی.
ایز:- په پښتو کې شنډ، بې ثمره، د نر او ښځې په منځ کې نوړی (جنس، نر او ښځه)، هغه نوم یا ستاین (صفت) چې مذکر او مونث ونه لري، بې جنسه، خصي، عشقي، بې لورې، بې زوره، Genderless, Hermaphrodite، ځینې ځانګېړنې د مېرمنو لرې، ځینې د سړو، کره وړه یې چې نر وي، له ۵۰٪ سلنو څخه ډېر اولیک شهم و لري، چې منځی کچه یې د نرو له پاره له ٪۴۰ سلنو ټیټ او په مېرمنو کې له ٪ ۶۰ سلنو پورته وي، چې د لاس وجود یې نرم وي، که د نرلاس ډېر نرم وي په هغو کې د اولیک شهم له ۵۰٪ پورته وي، د مېرمنو له ځانګړنو سره ورته والی پیدا کوي، اواز یې نازک کیږي، یا هغه ماشوم چې ډېر وخت یې له خویندو، مېرمنو سره تېروي؛ د هغوی کړه وړه او سلوک یې خپل کړي وي؛ دوی پرې پوهېږي هم نه، ښځونک کیږي، د ښځو او مېرمنو ځانګېړنې په کې ډېرې وي.

کوی شي چې دواړه لورې ډېری شیبې له خپل بنسټ سره ګډ تېر کړي؛ ننکی له ژنکیو، الک له الکانو سره لوبې و کړي؛ لکه :- لاتو، تشلي، پټ پټونی، ډانده او کلک، ډباډب، تېره وارول، غېرې، غوځان، دوې کړ، پرګي، له ویالې توپ، لامبو، منډه، جوړه او په ګډه، ډبلی ، زده کړې، د قران ژباړه، حدیثو ګردان، د اسلام ارکان و کړي.

انجوني دې :- چندری، پټپټنې، بنګړي، ګاټي، ګوډی، پرګي، جوړه او په ګډه، بیاتي- ډال- تېکه د ګوتو لوبې، ځغاستې، ډبی، زده کړې، د قران ژباړه، حدیثو ګردان، د اسلام ارکان و کړي. که په دوی کې یوه له بل کسه او کسي سره چې ډېر وخت تېر کړه، د دوی ځانګړنې او خصوصیات ځان کې د پیدا کېدو سبب کیږي.

چې بیا د مېرمنو په شان په ناز ناز خبرې کوي، پیکی اړوي، ژړ، ژړ پیکی په لاس سم وي، وېښته ډېر خوځوي، لاسونه ډېر خوروي ځېک ځېک، د شونډو غوړ او رنګ وهي، سپین پوډر وهي، او د مېرمنو ختې او سېنګار کوي؛ داسې کړنې ډېری کسه! کوي، او کسې بیا د نرانو په شان کړنې کوي؛ ځینې یې خدایې ایز وي. ښځه وي خو د نر زدهکه یا د ,, نر لمن ،، (جان، ۲۰۰۶ لېږدی، ۲ چوپړی) لري؛ نر وي خو د ښځې خوړلن یا مندکه لري. پنځې (طبیعي) ورته وایي، ځینې وخت ځنې غړي لکه سینې، تې، شونډې، د مخ ژی، زردهکه او مندکه له پلاستیکو په روغمنو رغوي ځان ته؛ سویې پنځي (مصنوي) ایز ورته وایي.

۱۱ چوپړی

د ایـــزو څېړنـــچوپړي
(د ایزيِ ریسرچ پانېِ)

له دوی څخه نټه (انکار) نه شو کولی او نه پرېِ نټيالي يو، ځنې ښه شتیِ (خدنګ، تير) او اننګوړی (انارک) وي ښه سول (عقل) لري، ګر (ظالم) نه وي، د الله العظيم پنځه ده دوی همداسې غړيالي (عضلاتي) وي، د ژويو په منځ کې ژوندګړ وي، د ژوند ستو (کوشنیِ قطره) رټ د ښکالو (د پخښنو غړ) په ډول تېر وي،

دوی د ایزو غورځاوڼ (د یوې ډلې غړی) لري، ځانته کارغالي (کارګاه، ورکشافونه) او رغاوه (صنعت) لري، دوی نومونوړ (د تسميې وړ) دي، په ټاټوبي کې نیاو وزارت (عدلي وزارت) او نیاوتون (ستره محکمه) کې خپل نیاو(عدل) لري؛ نازغموړ (د تحمل وړ) دي، نا انډوله ور سره نه کېږي، همداسې زموږ نيکونو دوی پېژندل او په خپلو پېبيلو يې چې سوچه ګړنې پېبيلې (اشلوک، پېيړن، شېر، شعر) دي پرې نومولې دي چې له پردیو ژبو له ادبي کالبونو څخه پاک دي، نه د پردو پېبيلو په ډول تول، پښېله (کافيه) او نه هم لړ (رديف) لري.

خپل پښت يې لېبل (هڅول) چې په ولوله او ولوليز ښه يېبرور (باورو، حاصلخېزه) د پېبيلې ونج (عوض، تعويض، ميز) ایزوړ (د کښتیِ لاستی) په لاس ور کړي.

په کومه ښه چې ایز ډولونه لري ایزې پېبيلې يې هم لري. له ښکالوې (مباحثې) سپينې ته را و باسم چې په ورته ښه ایزې هم دي لکه لنډیِ ایزې ,, لنډیِ ییزې،، ټپه ایزې ,, ټپيزې، ټيکیِ ایزې ,, ټيکيزې،، او مصریِ ایزې ,, مصريزې،، خپل کړه وړه له لنډيو، ټپو، ټيکيو، او مصرو څخه را خپل وي.

ایزو څېړنچوپړو يا ایزې ریسرچ پانې کښلې (ليکي، کتاب) ډيری برخه مې د ګرځېدو په پير په واند او اند ښه چې په ژور پام تلو او راتلو په څورلېځ ښه بوږولي دي. لس سلنه مې په خپله کوټه، اووه اوياوم کور، يوه وېشتمه کوڅه، ختيځ نوی ښار، لومړیِ سېمه، مهترلام ولسوالیِ، لغمان ولايت کې کښلی؛ پاتې نوي سلنه مې په خپله کوټه، اووم ګڼه کور، لومړی پلغاړی، درېيم پوړ، اووه پينځوسم بلاک، شيخ خليفه بن زايد ال نهيان (اماراتو) ښارګوټې او ارګ د چارو ادارې لوی رياست اړوند، د دارالامان او ولايتونو اداري نغښتې (کامپلکس) رياست پلازمينه کابل کې کښلی دی.

پام مې تل داسې رټ ساتلی و، چې ځينې کښلې مې په زهن کې ګرځولې او فکر مې په زهن کې کوو، چې دا داسې کېږي!!؛ داسې يې اوږ پلان دی!!؛ په دې ښه پيله لاسته را وړې او داسې يې ګټنه ده چې وګړيو ته د اند پرمختګ او ځان پالنې لوړ حس په ټاټوبي کې زوکړه کوي. بيا به مې همدا کره پام د اند چې د ګرځېدلو په دوران پنځې پنځولې وو، خپل ليفټاپ کمپوټر ته کښناستم او هغه به مې کټ مټ له فکر څخه کمپيوټر ته پورته کړې؛ نوموړې کښلې به مې د پوستکالي په ښه په سپينو چوپړو کې خوندي کړې، له څه ځنډ ورسته پېر به مې پرېخښوده چې تېر شي؛ بيا

۱۲ چوپړی

د ایــزو څېړنــچوپړي
(د ایزي ریسرچ پاڼې)

به مې و لوسته څه به مې وړاندې ورسته کړه او څه به مې په خپل ځای پرېښودہ چې دا په راتلونکي کې علمي وکړي او وکړې ته د ګټني ګټور سبب کېدلی شي.

زما اوږدپېری او اوږدمنګی لید لوری یوازې کټ مټ د یوې کره پښتو ژبې د دې وګړنې پېیلو چې ډېری د پېیلو پېیلن یې زه په خپله یم، له تېر پېر (۱۹۹۵زېږدي) څخه مې پېیلي کښلې او خپله مې د بډایه یوې کره پښتو ژبې یوه بولن په بڼه سپینې ته باسلې دي او د ایزو څېړنچوپړي (د ایزې ریسرچ پاڼې) غښتلو څرګندونو روغه کمپله مې ترلې ده. لکه د نورو باندنیو هېوادونو لیکوالو په ډول چې د اي پي پي ایف په ښکاروندي سره خپلې څېړنچوپړي کښلې کښې او خپروي.

د دې څېړنې د چوپړو بڼه یا د دې ریسرچ پاڼې د کالب بڼه د اي في اي (APA) په کالب کې شوی دی. او د نوموړي لارښود څخه ګټه اخېستل شوې.
,, خپور شوی لارښود د امریکا اروا پوهنې ملګرتیا، پینځمه ګڼه. ۲۰۰۱،،
(لیونل، ۲۰۰۱م کال، ۱۰۱ چوپړی).

چې امریکا د ماچیګن مطبوعاتو له پوهنتون څخه خپرېږي. کټ مټ کړی دی.
زه باید هڅه و کړم چې دا لاندې شیان و وینم او وې منم د خپلې لیکنې له پاره.
له خپل ځان نه داسې پوښتنې و کړم چې ایا زه د ایزې (لنډی ایزې ,, لنډیېزې،، ټپه ایزې ,, ټپیزې،، ټیکی ایزې ,, ټیکیزې،، او مصرۍ ایزې ,, مصریزې،،) بېلوالی؛ ځانګړې ځانګېرنې؛ انځورونه؛ تعریفونه (څرګندونې، ښکارونې، د یوه توري یا سکالو تشریح کول یې)؛ څېپزې او زورنې؛ هندسي رغښت؛ سپړنې؛ زما څرګندول چې رونوي کتنه داسې؛ څه بڼه لوری سپینې ته را وباسم؛ آړوتی (شرط)، آر (اصل)، پیخلیک (تاریخ)، پېر (وخت) او پېبره (حاصل یا ثمره) کوی شم:

- ایا ما دې خپلو سوالونو ته ځوابونه برابر موندلي دي.
- ایا دا ټول شیان چې لیکل شوي وړ دي.
- ایا دا اسانه ده چې دا لیکنه دې درکړل، څارل یا تعقیبکړل شي.
- ایا ما په ډېره ښه کچه د پښويې، پېیلې او د وییوکیو څخه ګټه اخېستې.

په دې پوهېدل چې څه شي ته اړتیا ده چې وې لیکم، هغه شي ته چې زه اړتیا لرم چې وې لیکم پرې پوهېږم.

دا تر ټولو غوره ورم دی د علمي لیکنې له پاره، ځان ډاډه کړم چې زه پوهېږم په ډاډمنه بڼه کله چې زه یې اړتیا لرم چې وې کړم، هر کله چې ته په رښتنې نړۍ کې یوه څه کارې په ازموینه کې نه، په دې ځان پوی کړه چې ته پوهېږې چې ته یې په کومه بڼه کارې او موخه د لیکلو مو څه ده.

۱۳ چوپړی

د ایــزو څېړنــچوپړي
(د ایزي ریسرچ پاڼې)

همدارنګه تاسو اړتیا لرئ چې د خپلو لیکولو ډول ته مو ځواب ورکړئ.
د لیکو ډول مې داسې نه دی لکه خپل یوه ملګري ته چې په برېښنالیک کې څه لیکم.

دا علمي زیاراېستل له هغو څخه ډېر توپیر لري. تاسو به و مومئ؛ په علمي پښتو ژبه کې او همدا رنګه چې خلک په کومه بڼه د رېسرچ پاڼې په پوهنتونو کې لیکي.
د لیکلو فکر مو په دې بڼه کړئ، کله چې څه لیکئ، زه اړتیا لرم چې څو جلا شیان د پورتنیو سربېره پام کې و نېسم:

- په اندونو فکر او پردې پرېکړه کوم، د کوم شي زه تکل لرم د لیکلو.
- پلان او برابروم خپلې لیکنې.
- لیکمه یې.
- کنټرول، نیونه، تمبونه یا د سمولو له پاره یې پلټنه کوم؛ د خپلو لیکلو، ښایي داسې شونې وي چې بدلون او یا و منم همغه.

ما به پردې ځان ډاډه کړه چې له لیکلو نه وړاندې به مې پلان و نېوو، پر دې به مې پام کوه چې کوم شیان په کومو لړونو یا څپرکو کې وي.
وخت به مې پرېښوده چې په پای کې زه خپلې کښلې و منم؛ جغات (هڅه، کوښښ) مې کاږه چې کښلې مې په زړه پورې او ښې شي.

د خپلو کښلو د منلو له پاره مې ګرندیتوب او بیړه اسانه نه وه؛ ګواکې داسې پام مې کوه چې زه به نور هم بریالی وم کله چې وار په وار مې پورتني شیان د پرمختلو له پاره چارچول؛ د خپلې زده کړې له پوهې مې کښل.

ګواکې دا ده چې کنه نو هر هغه څه چې مې لیکل لومړی مې هغې ته ښه فکر کو، بیا مې پلان جوړه وو ورته؛ بیا مې لیکل پیلول؛ بیا مې کتل چې څه مې زړه و؛ هغه مې لرېکول او یا پر ځای پرېښودل.

د لیکلو پام مې په دې بڼه د بریا له پاره چارچولو.
سربېره پرهغو، د پښتو داسې غونډلې د ریسرچ پاڼې (د څېړنې چوپړي) کې را سره لا ملا تینګه وله. ترې ګټه مې اخیستله. لکه:

۱:- له هغه سره سم؛ ۲:- د هغه په آند کې؛ ۳:- د هغه څرګندول چې رونوي کتنه داسې؛ ۴:- هغه نظریه داسې کوي؛ ۵:- لکه څنګه چې دا وایي؛ ۶:-لکه څنګه

چې راپورشوی د هغه په واسطه؛ ۷:- زده کړه داسې ښايي؛ ۸:- د هغې پلټنه داسې په ډاګه شوي، یا د هغې ښېرنه داسې ښودل شوي؛ ۹:- دا ښېرنه داسې سپیني ته باسي؛ ۱۰:- د دې پېله ساده برابروي دا؛ ۱۱:- له ټولو نه وړاندې؛ ۱۲:- بل لورې ته؛ ۱۳:- زما په نظریې؛ ۱۴:- په ټولو کې همداسې؛ ۱۵:- په دې پوښ (قضیه) کې؛ ۱۶:- دا به داسې ښکاریږي؛ ۱۷:- د دې بېلګه داسې ده؛ ۱۸:- دا نو داسې نه ورته نه شو ویلی.

بل لورې ته د شمالي امریکا په ویرجینیا پوهنتون کې د ډارډن ښوونځي سوداګرۍ برخې کې زما " د پروژې پلان کولو او مدیریت اساساتو" کورس او د پروژې پلان کولو او مدیریت کې د آنلاین ماسترۍ زده کړې چې په ۲۰۱۲ لېږدي کې اخستې وي. او د انګلېستان په لیستر پوهنتون کې د ټولنیزو علومو، هنر او انسانیتونو کالج کې د پي ایچ ډي احتمالي لیکل؛ ښېرنې وړاندیز لیکل او د ثالث او پانګوونې قانون زده ګړې چې په ۲۰۱۶ زیږدي کې اخستې وي؛ ستاسو درنو اند مخې ته د ګټنې له پاره رمټ ږدم.

د پي ایچ ډي احتمال کشف کول: د ښېرنې وړاندیز لیکلو زده کړې او هغه تخنیکي ساینسي هسې چې په (ان لین بنه) کړې د ایــزو ښېرنــچوپړي (د ایزۍ ریسرچ پاڼې) پنډولو او غني کولو کې ملا را ترله. د هغه کورسونو د پوهانو اوستادانو یادونو غورچاڼ او غوراوي یادونې پوړونه په لاندې بڼه دي.
خپل فکرونه د خپلو ملګرو زده کونکو سره بحث کړئ. په اړه يې فکر و کړئ:

- ستاسو په نظر پي ایچ ډي د چا او څه له پاره ده.
- تاسو څه فکر کوئ چې ستاسو ښېرنه به په ټولنه کې مرسته و کړي.
- تاسو څه اټکل کوئ چې د پي ایچ ډي ترسره کولو ننګونې به وي.

د نورو نظرونو ننګولو له پاره وړیا احساس و کړئ او خپل فکرونه وړاندې کړئ. د پي ایچ ډي ترسره کول د نظرونو، مفکورو او پراختیا دلیلونو دفاع کول شامل دي، نو دا ښه عمل دی، د زده کړې پایلې له پاره. د کورس په پای کې پوهې او زده کړې داسې وړتیا را ښودله:

- دا مو په ګوته کوه چې موږ ولې پي ایچ ډي کول غواړو او آیا زموږ هیلې رښتیني دي.
- د پي ایچ ډي د ترسره کولو هدف سره اصلي اړتیاوې، جوړښتونه او ستونزې مو پلټلې.

د ایــزو څېړنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

- ښودله مې چې څنګه د رښتینې، مدیریت وړ او اغیزمنې څېړنې پوښتنې رغښت و کړم.
- د مجرایي او استخراجي څېړنې پوښتنې مې پرتله کولې.
- د ادبي بیاکتنې لیکلو له پاره مې اړین ګامونه تشریح کول او پلي کول، په شمول: د ادب لټون کول، پالن کول، تنظیم کول او د ادب بیا کتنې لیکل.
- په دې اړه مې بحث کو چې کوم ډول نظري طریقې به زما د څېړنې له پاره ګټورې وي چې زما په وړاندیز کې یې څنګه تشریح کړم.
- د اونټولوژي، Epistemology، د مختلفو څېړنو ډیزاینونو او میتودولوژي ترمنځ توپیرونه مې پرتله کول.
- د احتمالي پي ایچ ډي له پاره د کړنو مهالویش په ګوته کوو.
- هغه څه مې لنډیز کول چې ما له دې کورس څخه زده کړل د دوکتورا څېړنې وړاندیز په لومړۍ مسوده کې او په لاره کې؛ ما هیله لرله چې زه د نورو زده کړیالانو سره ښکیلتیا و ګورم، د انعکاس ژورنال څخه مې کار اخسته، د څېړنې موضوع په اړه مې له ځینې پیلنیو څېړنو څخه خوند اخسته کله چې ما خپل وړاندیز پلان کوو.

نوموړی کورس د چا له پاره وو؟ دا کورس په ابتدایي توګه د فراغت د څېړنې غوښتونکو له پاره رامینځته شوی و، مګر دا ممکن د هغو کسانو له پاره هم ګټور وو؛ څوک چې غواړي د فراغت د څېړنې درجې پرته د نورو موخو له پاره د ښه تاسیس شوي او ننګونې څېړنې داوطلبی پراختیا په اړه نور معلومات زده کړي.

زما د پي ایچ ډي احتمال کشف کول: د څېړنې وړاندیز لیکل
زده کول مې چې څنګه د پوسټ فارغ غوښتنلیکونو له پاره د لوړ کیفیت څېړنې پروپوزل ولیکم او ولیکم.

زده کول مې چې څنګه د پوسټ فارغ غوښتنلیک له پاره د عالي څېړنې وړاندیز و لیکم، په احتیاط سره چمتو شوی او بشپړ څېړنې وړاندیز معمولا د پرمختللي یا دوکتورا مطالعې او غوښتنلیکونو له پاره خورا مهم دی، پرې مې کولی شو چې د پوسټ فارغ مطالعې لومړۍ مرحلو له پاره لانچ پیډ چمتو کړم.
نوموړې آنلاین کورس زما پوهې، مهارتونو او وسیلې راکړي چې د ښه فکر کولو او لاسته راوړنې وړ څېرنېز پروپوزل و لیکم، ما سره یې زما د فراغت غوښتنلیکونو کیفیت ښه کولو کې مرسته کړې.
دې به ما ته د خپل ځان مطالعې خوند هم را کوه چې د پوسټ فارغ دوکتورا څېړنې له پاره اړین وو.

١٦ چوپړی

د ایـــزو ښېرنـــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

کورس په ټولنیزو علومو، هنرونو او انسانیتونو تمرکز کوو، مګر ډیری محتویات د ټولو ځانګو سره تړاو لرو. ما به دغه سکالو پوښتل.

- د دوکتورا ښېړني پیژندنه.
- زما د مطالعې تمویل.
- د ستونزې تعریف او د ښېړنې پوښتنې لیکل.
- د ادبیاتو بیاکتنه لیکل.
- د ښېړنې ډیزاین او میتودولوژي.
- څنګه خپل وړاندیز جوړ کړم.

د دې لاربښوونې پیله ساده برابر وي دا هغه ستر پوهاند چې د پي ایچ ډي له پاره د غوښتنلیک پروسې ته ګورې او هغه مهارتونه او وسیلې چې موږ یې د غوره ښېړنې وړاندیز چمتو کولو او لیکلو ته اړتیا لرو چابک چمتو کوي.

پورتنۍ علمي سرې تودې (تجربي) کټ مټ د یوې کره پښتو ژبې د دې وګړنې پیپلو ،، پیپلي،، (صفی الله، ۱۴۰۱ لیږدی، ۸ چوپړی) کښلي او خپله مې د بډایه یوې کره پښتو ژبې یوه بولن په بڼه سپینې ته باستلې دي؛ د ایزو ښېرنچوپړي (د ایزې ریسرچ پاڼې) غښتلي څرګندونې مې په پوخ کې کړې او تړلې دي. لکه د نورو باندنیو هېوادونو لیکوالو په څېر چې په پینۍ وال ښکاروندو سره خپل د ښېرنچوپړو کښلي کښې او خپروي.

۵. ۱ ای (I):. لنډۍ ایزې

د دې له پاره زما څېړنه دا سپیني ته را اوباسي چې زه خپل د ژبې یوه څو سره پېیله د څو سره لنډۍ ایزې نوم باندې نوموم، چې دې پښتو درې سرۍ پېیرن له درې سرې لټکي یا درې سرې لنډۍ ایزې، څلور سره لټکي له څلور سره لنډۍ ایزې سره، پېنځه سرې لټکي له پېنځه سرې لنډۍ ایزې سره، شپږ سره لټکي له شپږ سره لنډۍ ایزې سره، اووه سرې لټکي له اووه سرې لنډۍ ایزې سره، اته سرې لټکي له اته سرې لنډۍ ایزې سره، نهه سرې لټکي له نهه سرې لنډۍ ایزې سره او لس سره لټکي له لس سره لنډۍ ایزې سره... . ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې لري. لکه:

۵. ۱. ۱ د لنډۍ ایزې ځانګړې ځانګېړنې

۱ :- بنه ډول لري، ۲:- بند بند دي، ۳:- ګړندی حمله کوي، ۴ :- تېز زهر لري، ۵:- تېز زورور زهر شیندي، ۶:- اوږد عمر لري، ۷:- بنه غړ یا پشهاری کوي، ۸:- په حیرانونکي بنه دي خوښ راځي چې وي ویني، ۹:- د لیدلو تلوسه پیدا کوي، ۱۰ :- سالم بچیان راوړي، ګنه یې ډېرېږي، ۱۱:- هر سر یې بنه فکر کوي او د بل اوز اوري، ۱۲:- د هر سر دوې د لنډۍ ژبې پر دوښمن وېره اچوي، ۱۳:- د تنې هر سر یې دوې سترګې وي (هر څه رانه ویني)، ۱۴:- چالباز وېشتونکي ،، د زهرو سرونه یې پیل کېږي د دې چې سیالي کوي د هر ډول جګړې له پاره چې پابېنت و کړي،، (ادمین، ۲۰۱۰ زېږدی، ۱ چوپړی)، ۱۵ :- عجیبه احساساتي، ۱۶. له لټکو یې کچه کمه ده، ۱۷:- د دوې سرو لټکي یا لنډۍ په کچه ګړندی نه دي، ۱۸:- لږې دي خو شتون لري.

په همدې بنه یې همداسې پرېږدم او په همدې بنه یې پوښ کې کوم.

هرې ټپې ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې چې دغه پورته ځانګېړنې و درلودلې نو هغو ته لنډۍ ایزې وایې. تاسو لنډیو ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې ته بنه غوږ ونیسئ!! پام ورته و کړئ! نو بیا یې پېژنی چې دا لنډۍ ایزې دي چې د څو سره لټکي ځانګېړنې (خصوصیات) لري. ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې دا پورته ۱۸ ځانګېړنې نه لرې او ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې نه دي، بېلوالی یې پر همدې کې دی. د دې د بېلولو له پاره زه (لیکوال) یوه بېلګه تاسو ته له خپلې پېیلې څخه کښم.

▲ دا به په څه جوړېږي یاره

▲ دا وطن نه جوړېږي یاره

غټ او واړه یې بلواکر جوړ شوي دینه

۵. ۱. ۲ د لنډۍ اېزې انځورونه :

دا لاندې د لنډۍ اېزې انځورونه مې د جنوري په ۳ درېیم، ۲۰۱۱ زېږدي کال کښته کړي وو.

١ :- درې سرې لټکه، درې سرې لنډۍ یا درې سرۍ مار، درې سرې لنډۍ اېزه چمتو ده، ځارنې کوي. (# ١ انځور)

٣ :- پېنځه سرې لټکه، پېنځه سرې لنډۍ یا پېنځه سرۍ مار، پېنځه سرې لنډۍ اېزه چمتو ده، ځارنې کوي. (# ٣ انځور)

٢ :- غوره او پیاوړې پېنځه سرې لټکه، پېنځه سرې لنډۍ، پېنځه سرې لنډۍ اېزه چمتو ده، ځارنې کوي، روڼ بوږم چې داسې مې و کښل د لنډۍ اېزې له پاره، کټ مټ یې همدا فلسفي اړخ وندی دی، زه لس سره لټکه له یوه ښه پېیلې سره تشبع کوم. چې ورته لس سره لنډۍ اېز یا لس سره لنډۍ اېزه وایې او ټولې ځنګېړنې یې سره ورته دي. (# ٢ انځور)

۴ :- ښکلې او خوږه لټکه، ,,لنډۍ،، (هیلاري مییل، ۲۰۰۲، ۲ چوپړی) یا لس سره مار، لس سرې لنډۍ ایزه چمتو ده، ځارنې کوي، روڼ بوږم چې داسې مې و کښل د لنډۍ اېزې له پاره، کټ مټ یې همدا فلسفي اړخ وندی دی، زه لیکوال لس سره لټکه له یو ښه پېیلې سره تشبع کوم. چې ورته لس سره لنډۍ اېز یا لس سره لنډۍ اېزه وایې او ټولې ځنګېړنې یې سره ورته دي. (# ۴ انځور)

۵. ۱. ۳ د لنډۍ ایزې تعریف (ځرګندونه، ښکارونه، لنډۍ ایزې د یوه توري یا مو ضوع تشریح کول.)

د وی یا ویکیي له پامه لنډۍ اېزه هغې درې سرې پېیلې ته وایي چې د لټکي سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېرنې، ځرنګوالی او ځرګندوالی لري.
او په اصطلاح کې هغه وګرنی، پیاوړې، غښتلې، هېښونکې، سندریزه، خوږه، ګټلې، منلې، له اند، پند، احساس او تخیل ډکه پېیله ده چې زموږ لرغونو پښتنو نیکونو او نیاګانو د پښتو ژبې د ابېڅو ،، ښ، ډ، ږ، ڼ، ی او ... .،، ځخه وړاندې زده، پېژندلې او د پښتو ژبې له زوکړې له پیداینت سره جوښت یې جوت کړې دي. پښت یې هم کولی شي چې لرلید (راتلونکې بنې) یې پرته له ادبي بیرغي کولو (فلجیارېزم، د بل چا افکار او لیکنې په خپل نوم تېرول Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنۍ لنډۍ ایزې د مسرو شمېر یې ۳، د ښېو شمېر یې ۳۱ له دفتنګونو او پارنوییکیو پرته دی. (دفتنګونه , الیده ، اضافه، سرباري او اوسترباري، غونډلې یا کلمې دي چې سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، یې لا خوږوي، په بله مانا دیفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب ، هغه اوازو ته وایي چې د خپلواک او نیمواک په ملګرتیا منځ ته رازې؛ لکه یوه ستووی اواز یوه وار پټلیز له خولې راوزي؛ د یوه غبرګغږ لومړی ټوک یوه خپلواک او دوېیم ټوک یې یوه نیم واک اواز وي. کله زورکی واله يې يا نرمه ،،ی،، او زرکی واله يې يا درنه يې ،،ی ،، او داسي نور. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناتروییکي، تروییکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښني، هیجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، یه کربانه شمه!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، ځنګه او ولې...)، نومړې ټول د لنډۍ ایزې توکي دي، چې کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ، ډیری وخت په پای کې ویل کېږي او د ښېو په شمېر کې ډېر والی راولي.
د پښېلې کلمې یا غونډلې لرېږ لري. خو ډېری وخت د لومړی، دوېیمې او درېیمې مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري، چې دوی ټول ترنګتوک بشپېر وي. هره لنډۍ اېزه باید د ه (زموږ خپله ،، ه، هـ یا هې ،، چې ورته وړه ه، روغه ه، کوشنۍ ه، لنډه ه، دوې سترګې ه ,هـ، دوې سترګې والا ه، یا عینکو والا، عصري او ځانښودې، ،ه، وایو) چې د پښتو ژبې ،،نهویشتم،، ګڼه ابېڅې ده. په واول یا غږن اواز پای ته رسېدلې وي، لنډۍ ایزه د پښتو ژبې د فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړېږي. او درېیمه مسره یې ۱۳ ښېې وي له دفتنګونو پرته.

د هرې لنډۍ اېزې، د لمړۍ او دوهیمې مسرې ځلورمه او اتمه څپه او د درېمې مسرې ځلورمه اتمه او دولسمه څپه، باندې زورنه وي او ډېری وخت په کې کومه څپه باندې زورنه نه احساسېږي.

له سیمه ییزو غږو سره هم څپه په خپل څه رنګوالي نه پاتې کېږي او په ځنې سیمه کې بېلوالی لري. په بله وینا لنډۍ اېزې میچه د ځپیزه او خجیزه ټولوالې سره سره پر یوه نازورنه څپه یا یوې خوږ غږې یا ترنمي څپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ نهمې، اتلسمې، یوه دېرشتمې څپې خوږغږي د لنډۍ اېزې میچه د ځپیزه او خجیزه ټولوالي ترڅنګه د لنډۍ اېزې یوه بل رغنده توک ګڼل کېږي. نه شتون یې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د پېیلې په توګه یې یوه څپه کمېږي او له موسقي پلوه خوږ غږ له لاسه ور کوي. دغه پایني توکون په یوه پېر کې له دغو درېواړو څپو څخه هره یوه د ور مخکې نهمې، اتلسمې، یوه دېرشتمې زورنې څپې له یوه څه اغېز سره لنډۍ اېزې ته یوه خوږغږي وربخښي او پر همدې لاسوند له هرو درو څخه وریته هره یوه څپه هم ایوفوني (euphony) بلل کېږي چې پښتو انډول یې ترنګتوک یا ترنمي توک کې دی شي. غوره ستړه د ترنګتوک په پایني مسره کې دی چې نومړې مسره د اېزې رغښت پنځ کوي، د اېزې غوره توک او منځې راځي.

په ټوله کې غوره اېزې هغه دي چې د لنډۍ، ټپې، ټېکی او مصرۍ، له هرې یوې مسرې سره ورته لړونه، پښیلې، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې، سرباري اهنګینه پاینی څپې و لري، له دیفتنګونو او پارنویکي سره. خو له نیمکی، انګی، لنډکی، بګتی، کېسی (شبې)، پاړکی، کاکړی، ناري، بدلې، لوبې، سندرې، چاربیتی، سپینۍ (ازادې پېیلې)، کېسه ګی، د اتڼ غبرګی، درې ځپېزی، ځلور ځپېزی، پېنځه ځپېزی، شپږ ځپېزی، اووه ځپېزی، اته ځپېزی، نهه ځپېزی، لس ځپېزی، هایکویی، مونډۍ (سر پربکړی)، انځورګی، کېنتوزی (سانتی)، نامانېزی، زخی، بې تولی، تولونجی، نا پېښلیزی، ناپېیلی او سلسلی، دې ټولو پېیلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نی برخې، Dialogue) له ستې بېلوالی و لري؛ د دې له پاره چې دا ټول په ډېری بڼه له درې مسرو څخه رغښت مونډلی دی او زوکړه شوې؛ ان له ساده درې غونډله ایزه وینا او یادونې سره. نومړو ټولو ته پام وي، پرې برلاسي وي، رتې بېلوالی یا ګړندی فرق یې و کولی شي، ورته ګڼلي وي او د ټولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې ټول پښتون پښت کولی و شي.

د اېزې رنګونو ښکاروندی یې شپېتلي (Color model: RGB,
(Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰ دی. ده لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پېنځه ځلوېښتو پښتو شعرونو او یو سلو شپېته ببلا ببلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لېږدیز لمریز کال په ستړه ۳۶ ګڼه دی.

د ایــزو ښېرنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

ایزې د غونډلې پوهې یا نحوې له پلوه د شننې وړ دي، د پښتو هره غونډله خبرې دي یا وینا ده، چې په کې له اوریدلو سره یې غوږونو ته د غږ یا اواز په لوړوالي او ټیټوالي ښه رسېږي، غونډله ییز زورنه یا خج د غونډلې دننه یوه غونډ یا وی تر نورو په زیاتې زورنې او لوړوالي و ویل شي. په دې توګه د غونډلې بېلا بېل مانیز (بیاني، امري، پوښتني...) سره و نومېري او جوت کاندې. پورتني درېګوني زورنې تر خپل سیوري لاندې راولي او کمزوري کېږي، خو ګړ سره له منځه نه ځي؛ د هماغه اړوند توک (ویي، وییغونډ) مانیز او پښوییز چار خوندي ساتي.

یوه نیم یې بیا د غونډلې د دوېیم یا درېیم درجه زورنې استازي هم کوي، بې له دې چې مانیز اغېز وربادې واچوي، په دې توګه غونډله زورنه په عادي غونډلو یا شعري مسرو کې پر درو ځېلونو یا کالبونو یا ژانرونو وېشل کېږي؛ لکه په لاندې غونډله کې: مېرمنې له تا کربان شم (مېر- مه- `نې- له ' تا – کر- بان - ´شم)، دغلته ( `) د ړومبي درجه ډېر زورور (درانه، ډېنامیکه) زورنې نښه ده، (') د دوېمې درجه لږ زورور او (´) درېیمه درجه کمزوره د زورنې نښه ده، ابېڅې یې لږ ډبل یا پیږ شوي دي چې د غږ زورنه پرې شوي دي. هر ګوره په غبرګغونډله، ګډغونډله او ګډلېغونډله کې دغه درې سره زورنې ښه ترا نومېرېدای شي.

ځینې ژبپوهان زورنه یوازې د وړو توکونو اړوند بولي، خو د دې له پاره چې د غونډلې دننه له دغو توکو ځخه یوه زورنه ډېر دروندوالی مومي او ور سره یې بېلا بېل ډولونه توپیر مومي، نو همدغه غونډله ییز، غونډله پوهیز (نحوي) یا منطیقي زورنه نومېږي.

په یوه سندرېزه ټوټه (مسره) کې درې واړه په تېره موزیکال زورنه له موزیکال اهنګ سره اړخ بدلوي، په هره توګه له ځان سره غونډله ییزه زورنه هم ښه برجسته کوي.

,, دلته اهنګ د وزن یا ریتم په مانا نه، بلکې د ټون په مانا دی. او دا چې اسماعیل خویې ,, اهنګ ،، د شعر له رغندو توکو ځخه ګڼلی، موخه یې ترې ,, وزن، ریتم ،، دی او له ورسره تړلې ستاینوم ,, آهنګین ،، ځخه هم موخه ,, موزون،، نه ټوننیک دی، لکه نجیب منلي چې په تېر کې د خجن د ,, ټونیک ،، په مانا کارولی او زورنه څپه یې د ,, ټونیک سېلاب،، په مانا بللې ،،
(مجاویر، ۱۳۸۸ ل، ۲۹ چوپړی)

په هر ډول، غونډله ییز اهنګ چې کښته پورته او یا (Tone, Intonation) هوار یون وخوځون و مومي؛ خبرې او نا خبرې (انشائیه) یا امري غونډلې سره

سره توپیر وي، هممهال شعري اهنګ هم دی. ځکه شعر هم له غونډلو او له اړوند زورونو او اهنګونو سره تړاو لري.

خو کله چې شعر د موسیقۍ ډګر ته ور ګډېږي، نو بیا یې هغه زورني (خجونه) او اهنګونه نور له ژبنې، شعري چار پېریال را وځي او ,, موزیکل،، کېږي. په دې ترخ کې د دغه دواړو توکونه اهنګونه بلل کېږي: کمزورې زورني ته یې ټیټ اهنګونه وایي؛ اهنګونو ته یې لوړ اهنګونه؛ هغه بیا ,, زېر او بمي: Pitch له پر له پسیوالي، ډېر پېښې او د رېږدا له پلوه له براخوالي څخه منځ ته راځي. هر څومره چې پېښې یا تواتر شمېر زیات وي، غږ هممغومره زیر او هر څومره چې لږ وي، غږ هممغومره بم اوریدل کېږي. له بل پلوه که د رېږدا لمن هر څومره پراخه شي، غږ هغومره رسا او هر څومره چې لنډ تنګه شي، غږ هغومره نا رسا اوریدل کېږي.

په دې توګه غږ یا زېر وي یا بم؛ که منځنی، ولېدونکی یا جګېدونکی او داسي نور دي، اهنګ یا Intonation د زېر او بم یو ډول دی؛ دا مانا کله چې د ګړهار په بهېر یا اوږدوکي د زېر او بمي پراختیا لمن د غونډلي په کچه وي هغه زیر او بمي اهنګ بلل کېږي. اهنګ په پښتو کې ژبني ارزښت لري، د ساري په توګه خبري او ناخبري غونډلې سره توپیر وي؛ د خبرې هغې اهنګ ولېدونکی او د پوښتني هغې جګېدونکی ... . دی،،. غاړې ,, لحنونه،،. ,, غږېز تارونه: د سا (وچې) مرۍ په لوړه برخه کې حنجرې (چنغرک) دواړه دننه دېوالونو ته څلورو یا دوو جوړو مرغېړیو (عضلاتو) ځای نیولی دی چې له ډېرو ارتجاعي او نریو تارو څخه جوړ شوي دي. دغو تارو ته غږېز تارونه وایي، د غړونو د جوړیدو پر وخت سا (هوا) د حنجرې له تشي نه د غږېزو تارونو له منځه تېرېږي.

که د سا (هوا) د تېرېدو پر وخت چې د غږ زېر له پاره پر کار و لېږي، غږېز تارونه په عادي بڼه وي، په بله وینا يې،ه له بله سره لرې وي، هوا له تارونو سره بې که کوم ټکره تېرېږي او تارونه نه رېږدي. نو داسې غږونه منځته راځي چې هېڅ راز بنګهار او موسقیت نه لري، دا راز اوازونو ته ,, ناغږن اوازونه،، وایي. که د غږ د زېر پر وخت غږیز تارونه سره نږدې راوړل شي، په بله وینا، د حنجرې تشه سره ورشي، د هغو مرغېړي سره راکېښکل شي، په دې توګه سا (هوا) تارونه پر رېږدا راوړي، داسې غږونه رامنځته کېږي چې بنګهار او موسقیت لري؛ دا راز اوازونو ته ,, غږن اوزونه ،، وایي.

دا چې ټول پښتو خپلواک اوازونه د پیدایښت پر وخت غږېز تارونه رېږدوي، نو له دې کبله ټول غږن او خواږه دي،، (محمد رحیم، ۱۳۴۹ ل، ۵۲ چوپړی) داسې نورې رنګارنګۍ او ځانګړتیا وې راخپل وي.

د ایــزو ښېرنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

د ,, موزیکال اهنګ،، نوموونه د چا خبره د دغو ګردو توکو یا رنګا رنګیو یوه ټولګه ده. یوازېنی شعر کې دی شي، بېلا بېل اهنګ رغونکي (Componists) ورته بېلا بېل اهنګونه ور جوړ کړي. د نا زنځیري توکو (اهنګ، لحن، زېر او بم) څه د موزیکل هغه په مټ، نه یوازې زیاته پیاوړتیا ورکوي، بلکې ور سره ورسره انګازور کوي یې هم، پر پوښتوییکي یا استفهامیه ادات ,, ولې،، باندې؛ هرګوره، په موسیقي نوټېشن کې د دغو نښو پر ځای له ځانګړیو لیکو یا سمبولو څخه کار اخلې.

غوره لنډۍ ایزې په خپله (لومړۍ) وګړني ډله کې تر بل هر ځېل (ژانر، کالب) لنډۍ ته نږدې د پښتو مېچه ښېپزه – زورنه ټولواله یوه ټیپیکه او لاربښوده مخبېلګه ده. له ژبني پلوه لړ تر لړه درې یا زیاتي غونډلي را اخلي، خو هم یې ښپي له ټاکلي شمېر (دیارلسو) تیری نه کوي او هم یې زورني له ټاکلي شمېر (ځلورو) تېری نه کوي.

ځیني زورني یې لړه زورنه لري، ځیني یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینۍ زورنه یې ترټولو پیاوړې راځي او همداسي یې د هرې ښېرمه (فرعي) غونډلي اهنګ ټولیز اهنګ هومره زور نه لري. په بله وینا، د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغي وروستۍ غونډلې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې کېږي. دا نو یوازې په ساز او اواز کې ښېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبني ډګره نور را وځي.

په هر ډول د لنډۍ ایزې بېلابېل موزیکال اهنګونه او اړوند طرزونه په ولسي پرګنو کې شتون لري. یوازې د خالي اواز له پلوه یې د پښتو ګردودونه هومره له یوه ټبره بل او له یوې سېمې بلې ته رنګارنګي توپیر مومي. کوچیان او پوونده یې یوه شان را انګازه کوي، کلیوال یې بل راز او همداسې پسي نور. له آره همدغه ولسي اهنګونه او طرزونه دي چې ساز او اواز یا ټنګ ټکور ته له هاغو رنګارنګیو سره لار موندلي ده.

نا ویلې دې پاتې نه شي، دغه رنګارنګۍ یې هله څو، څو ګرایه پراخوالی مومي چې له بېلابېلو وګړنیو ځېلونو، لکه لنډۍ، ټپې، ټیکۍ، مصرۍ، سروکیو، ببولالو، شین خالیو، کاکړیو، نارو او نورو سره وړاندې ورسته و ویل شي.

مانا دا چې د همدغو بېلابېلو ځېلونو له طرزونو اهنګونو سره بېلابېل موزیکال ډولونه راخپلوي. لنډۍ ایزې ډولونه دومره بې کچ و مېچه شونتیاوې نه لري؛ نه دومره سرا سري منښت او ګرانښت لري. لکه لنډۍ، ټپې، ټیکۍ، مصرۍ یې چې لري.

پایله دا چې، شعري غونډلې د خج یا زورنې او نورو نازنځیري توکو په کارونه کې تر هغې پورې له نورو ګړنیو غونډلو سره کوم توپیر نه لري. ترڅو کمپوز او موزیکالې شوې نه وي، په دې لړ کې ساز، اواز، زمزمه او ترنم هر یوه راتلای شي. موزیکال زورنه د (غونډله بیز) ډینامیکې زورنې پر خلاف تر جګېدا زیاته غځېدا او پراخېدا راخپل وي.

د نا زنځیري توکونو یا فونیمونو په لړ کې زورنه نه یوازې د ناپېیلې، بلکې د پېیلې (شعري) وینا له بنسټیزو توکو څخه ګڼل کېږي. لکه چې پرې پر له پسې ټینګار شوی، د پېیلې په دوه ګونو بنسټیزو رغنده ټوکونو جوړښته برخو کې راځي. په بله وینا د ,, څپې،، تر څنګ ټیکاو لري. ان تر دې چې تر څپې هم زیات اړین بلل کېږي او هغه دا چې په یوه شعري چاپېریال کې د څپې دود کمی زیاتی شعر دومره نه زیانمنوي؛ ښخونده کوي یې لکه د یوه خج یا زورنې کمی زیاتی یا ادلون بدلون یې چې تاواني کوي او پیکه کوي. پښوییزې سرغړونې یا تېروتنې کې دی شي د تول او تال یا په دوده وینا د ,, شعري اړتیا،، په پلمه دومره نا بښنوړه ګناه و نه شمېرل شي، خو د زورنې ,, خج،، دا کمی او ویار هېڅکله نه بښل کېږي.

بل لورې ته زورنه یون نه لري، بلکې ځای پر ځای د بېلا بېلو توکو په لړ کې پر یوه ټاکلي توک ,, څپې، وی، غونډ، غونډلې،، او بیا یې پر یوه ټاکلې برخه زور اچوي، په دې ډول یې وینګ تر نورو توکو ښه ترا برجسته کوي، چې په ابېڅو کې مو د زورنې برخې ابېڅی ډبل، بولټ کړی دی چې وییکي لوستلو کې نومړي برخه کې زورنه راځي یادونه کړې او په ډاګه شوي دي. خو اهنګ یوه خوا یوازې له هماغه لویترین او بشپړترین وینابیز توک ,, غونډلې،، سره کار لري او بلخوا یون او خوځون مومي. کښته پورته یا هوار ځي او راځي، په دې توګه یې بېلا بېل ډولونه ,, خبري ، ناخبري، امري، هېښني، ارماني... .) سره نومیري ,, تشخیصوي،، چې له پاسه یې ختونه کش شوي دي.

آر (اصل) د پښتو پېیلې درې ډوله دی، ګړنی ,, ولسي یا وګړني،، لیکني ,, دیواني او نادېواني،، او نوي ,, ازاد،، پېیلې یا شعر بنسټ پر څپه او خج ولاړ دی. داسې چې له بېلابېلو غونډو ,, رکنو،، څخه رغېدنه مومي، یوه غونډ بیا درې ناخجنې او یوه خجنه ,, زورنیزه یا فشار لرونکې،، څپه لري. د دې زباد پر بنسټ چې د پښتو پېیلې اډانه پر څپه او خج ولاړه ده او له دې سره څې هر یوون ,, واحد،، یا ټوټه او مسره د څلورو څپو په لړ کې یوه خجنه راځي، نو د دغې اړینتیا او ورسره، ورسره د کار اسانتیا له پاره غواړو هره ټوټه، مسره په همداسې څلور څپیزو زورنو یوونونو و ویشو او غونډونه ,, رکنونه،، یې و نوموو.

د ایــزو ښېرنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

نا ویلي دې پاتي نه شي، کوم خج یا زورنه چې د یوه غونډ له څلورګونو ښپو څخه یوه زورنه نه وي، د اړوند ویي زورنې په توګه خپل ټاکلی ځای لري، که هغه د غونډ له لومړۍ ښپې سره سمون و لري، یا له دویمي، درېیمي او یا له څلورمي ښپې سره. په دې ډول یوه شاعر نه شي کولی، هغه د خپل تول او تال د برابرونې په موخه له یوې ښپې بلې ته و لېږد وي.

یوه غونډ بیا درې نازورنه ,, ناخجنې،، او یوه زورنې ,, خجنه یا فشار لرونکي،، ښپه را اخلي. په پای کې یوه یا دوې یا درې ښپې سر باري راتللی شي، چې پر هغې پاینی ربښت د منلو وړ دی. د پښتو له درې ګونه شعري ډولونو ,, ګړنیو، لیکنیو او اوسنیو ازادو،، څخه یوازې لومړی هغه د سپلابوټونیک تول په کارونه کې لړ او ډېر ناندولي لري، مګر په دغو نورو دواړو ډولونو کې یوه راز دویمند,, باقاعده،، سیستم یا ټولواله شتون لري او هغه دا چې له هرو څلورو ښپو څخه یوه خجنه راځي. هغه هم په دې ډول چې یا یې لومړۍ ښپه خجنه وي، یا یې دوېیمه یا یې درېیمه او یا یې څلورمه. په دې توګه هر ګړنی ,, شفاهي،، دیواني ,, لیکني،، او یا اوسني ,, ازاد،، شعر له دغه راز ښپیزو غونډونو ,, رکنونو،، څخه رغېدنه مومي. له آره همغه غونډونه د پښتو ټولیز شعر کوشنۍ ترینې توټې ,, مسره،، دي؛ خو د دود له مخې کوشنۍ ترینه دیواني مسره اووه ښپېزه ,, یوه غونډ او درې ناخجنې سرباري ښپې چې بل رکن نه پوره کوي،، ده؛ ګړنی شعر یوه غونډېزه یا څلور ښپېزه کوشنۍ ترینه مسره لري، د اوسني ازاد شعر کوشنۍ ترینه هم هغه یوه غونډیزه راځي، په ځینو ځانګړیو اکره (حالتو) کې تر درې ښپېزې، دوه ښپېزې او ان یوه ښپېزې پورې وړه کې دی شي.

د زورنې دریځ (ځای یا موقیعت) له مخې شعر څلور ډوله غونډونه یا کوشني واحدونه لري. چې زورنه ښپه په (ــ `) او نا زورنه ښپه په (ــ) بڼول کیږي:

۱. هغه غونډ چې له څلورګونو ښپو څخه یې لومړۍ ښپه خجنه (ښپې باندې زورنه) وي، په دې ډول : ــ` ــ ــ ــ
۲. هغه غونډ چې له څلورګونو ښپو څخه یې دوېیمه ښپه خجنه (ښپې باندې زورنه) وي، په دې ډول : ــ ــ` ــ ــ
۳. هغه غونډ چې له څلورګونو ښپو څخه یې درېیمه ښپه خجنه (ښپې باندې زورنه) وي، په دې ډول : ــ ــ ــ` ــ
۴. هغه غونډ چې له څلورګونو ښپو څخه یې څلورمه ښپه خجنه (ښپې باندې زورنه) وي، په دې ډول : ــ ــ ــ ــ `

په دروګونو پښتو شعرونو کې تر اوسه داسې بېلګې نه دي لیدل شوي چې لومړۍ

څلور څپې یې بې زورنه وي یا په بله وینا یوه غونډ یې نه وي جوړ کړی او پېنځمه زورنه څپه یې پېل موندلی وي. مانا دا چې زورنه هېڅکله له څلورمې څپې تېری نه کوي، که نه هغه شعر به هرو مرو بې تول او تاله ,, بې وزنه ،، وي. د همدغه آر (اصل) له مخې ځینې اوړده پور وییونه په پښتو شعر کې هدو هېڅ راتلی نه شي، لکه اهورامزدا یا نیکاراګوا چې د پښتو زورنپوهنې (خجپوهنې یا اکسنتولوجي) له پامه یې منطیقي یا عادي زورنه پر ورستی څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پېنځمه ده، تر څلور څپېز غونډ وتلې ده او له ,, لارغه یې شعر،، پرته پر بله هر ,, پېنځمه شپړمه... .) څپه یې زورنه راوړل له پښتو وینګ سره اړخ نه لګوي.

د مسرې کچې له مخې د لیکنې او دېوانې پښتو شعر لنډترینه مسره اووه څپېزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپېزه ده، هر ګوره نن سبا په نوي غزل کې تر دوې څپېزه او په اوسنې ازاد شعر کې هره تویته د آر له مخې تر یوه غونډ (څلورو څپو) پورې کوشنی کې دی شي. په ځانګړیو آکرو(حالتو) کې تر درې څپېز، دوې څپېزه او یوه څپېزه هم را لنډېدی شي؛ اوږدوالی یې هم تر ۲۸ څپېزو ازمایل شوی دی. نور پورته کېدون یې ځکه نه شته چې په خپله شاعران او بل هر لوستونکی (سندرغاړی) یې نور په یوه سا او بې لارغې (وقفې) د لوستلو او ویلو توان نه لري، سمې غبرې نیول دې ورسره ځان پرې غوره ستړی کوي او د چا خبره سا یې په کې سوځي. په ازاد (ناپېنبلېز) پېیلې (شعر) کې یې هر ګوره تر ۵۲ څپېزې بېلګه ترلاسه شوې.

خو لنډی اېزې چې درې سره لري ۳۱ څپېزې وي، څلور سره لنډی اېزې ۴۰ څپېزې وي، پېنځه سره لنډی اېزې ۴۹ څپېزې وي، شپږ سره لنډی اېزې ۵۸ څپېزې وي، اووه سرې لنډی اېزې ٦۷ څپېزې، اته سره لنډی اېزې ۷٦ څپېزې وي، او نهه سرې لنډی اېزې یې ۸۵ څپېزې وي او لس سره لنډی اېزې ۹۴ څپېزې وي. چې تر ټولو غوره یې څلور سره لنډی اېزې ۴۰ څپېزې رانښلولې لړی لري، څلور دانې و ویل شي خوند رنګ، د نوي وخت او هندارو په ښکاروندو په ستړه ولاړ راځي؛ ډېرې ښې یې اته سره لنډی اېزې ۷٦ څپېزې وي چې دوې دانې و ویل شي؛ ښې به بیا درې سرې اېزې دي اته دانې یا دولس و ویل شي؛ لړې ښې بیا پېنځه سره لنډی اېزې یا پېنځیزونې لنډی اېزې دي چې پېنځه دانې و ویل شي ښې راځي؛ دا بیا له څلورو دانو شپږ سره لنډی اېزو سره خوا په خوا ځای نیسي.
د لیکوال (زما) لنډی اېزې څپېزه (څپه، سېلاب، هجا ,, سیلیبل Syllable،، د ابېڅو شمېرلو) - خجیزه (زورنه، خج، اکسنټ ,, لفظ، د موسیقي نوټ: د خج نښه: د توري په سرنښه , چې د تلفظ د جګوالي او ټیټوالي زور، او ږدوالی، کیفیت ښیي.: ټینګه , لهجه ،: تاکید: بېلوونکی نښه: د وینا , ځانګړی، خاص او بېل ، ډول. :Accent, Morphemel ،،) جوړښت په دې ډول دی:

۵. ۱. ۴ د لنډۍ ایزې څپیزې او زورنې

U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
UU؛U-**U**UUU-**U**UUU-**U**UUU

که– ړې – کې- **له** + آ- هو – سره - **بیا** + یي
فر – دوس – پښ - **تو** + و - یو – کي - **وا** + یي
ځه – که – ژا - **پن** + رنګ- ړی – پر – **ژی** + برغ - ره – له- **وي** + نه؛
وی !! اه!

۱- ۲- ۳- **۴**- ۵- ۶- ۷- **۸**- ۹
۱۰- ۱۱- ۱۲- **۱۳**- ۱۴- ۱۵- ۱۶- **۱۷**- ۱۸
۱۹- ۲۰- ۲۱- **۲۲**- ۲۳- ۲۴- ۲۵- **۲۶**- ۲۷- ۲۸- ۲۹- **۳۰**- ۳۱؛ ۳۲- ۳۳

۵. ۱. ۵ د لنډۍ ایزې هندسي رغښت

د لنډۍ ایزې هندسي رغښت یې داسې دی:

الف. ____________
____
____________ _ _

ب. ____________ ____________ ________________ _ _

د ایــزو څېړنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

۵ .۱ .۶ د لنډۍ ایزې سپړنه

د دې لنډۍ ایزې سپړنه
لومړۍ او دوېیمه مسره ۹+ ۰، ۹+ ۰ = ۱۸څپېزې
دي دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
درېیمه مسره ۱۳+۲ = ۱۵ څپې چې ,,وی!!،، او
,, اه!،، پارنویکي دي. دلته ټوله لنډۍ ایزه ۳۳ څپې
شوې ده، او ولس کې دفتنګونه لرغن دود دي.

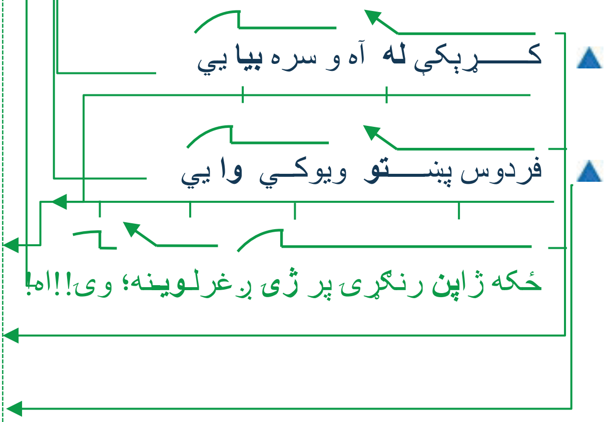

۱. لومړۍ مسره
۲. دوېیمه مسره
۳. درېیمه مسره
٤. ۱، ۲. او ۳. یوه لنډۍ ایزه
٥. دفتنګونه وی!! اه!
٦. شیتلي رنګ يي د رنګ ښکاروندی دی.
٧. څپې(سیلابونه)
1. مسره ۹
2. مسره ۹
3. مسره ۱۳+ ۲
٨. زورنه (خجنه) **بولډ**
٩. د اواز ټیوالي او لوړوالي خطونه، واهنګ؛ترنګتوک؛،
١٠. نرانو ته منسوبې (اړوند)

د ټاټوبي سرغندوی هېښنده سندرغاړی باچا خان لغماني ویلي.
وخت: (مهال: د موسیقي شیبه: پر وخت، پرتاکلي وخت.)
.: ۰۰:۰۰:۲۷:۸۰ (رپ: ثانیي: دقیقې: ساعت) په وخت کې ویلې ده.
د لا ډېرو معلوماتو له پاره ۱۵ څېرکی و ګورئ.

۵. ۲ اې (ا):. د لیکوال ,زما، څرګندول چې رونوي کتنه داسې. د لیکول لنډی ایزه په لاندې بڼه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډی ایزې له لنډی څخه رغبت مومي، ټپه ایزې له ټپې څخه او ټیکی ایزې له ټیکی څخه او مصری ایزې له مصری څخه.

۲. لنډی ایزې د لنډی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټپه ایزې د ټپې پیلنی مسرې کاپي، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټیکی ایزې د ټیکی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصری ایزې د مصری پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. تر ټول لومړی بڼه یا کوشنی بڼه د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې درې سره لري.

۴. څومره والی د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې شپږ دانې دي او هر یوه یې درې مسری لري.

۵. ځینې زورنې یې لږه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلي او د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستی غونډلې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې شوي. دا نو یوازې په ساز او اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبني ډګره نور را وځي.

۶. د ایزې پېیلې پېنځګوني رغنده توکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې په ایز او ایزه بڼه شتون لري.

۷. لنډی ایزه میچه د څپیزه او خجیزه تولوالې (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بڼه او لاربنوده مخبېلګه ده، له ژبني پلوه لږ تر لږه درې یا زیاتې غونډلې را اخستې، خو هم یې څپې له ټاکلې شمېر نهه؛

نهه؛ او دیارلسو څخه تېرې نه دې کړې او هم یې زورنې له ټاکلي شمېر څلورو څخه تېرې نه دې کړې، له دغو توکو پرته. دیفتنګونه ،غبرګغږونه، ناتړوییکي، تړوییکي، سټربل، اوسټربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښنې، هیېجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، یه کربانه شمه!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، ښنګه، ولې...)، نوموړي ټول د لنډۍ ایزې توکي دي، چې کله هرې مسرې پیل کې، کله منځ او ډېری وخت په پای کې ویل کېږي او د څپو په شمېر کې ډېر والی راولي.

۸. د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپټلي دی (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰) دی. د لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پېنځه څلوېښتو پینتو شعرونو او یوه سلو شپېته بېلا بېلو نورو پینتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لیږدیز لمریز کال په سته ۳۶ ګڼه دی.

۹. د ایزې پنځ له هغې لنډۍ، ټپې، ټیکۍ، او مصرۍ کېږي چې منځه (هسته) وي، چې ځانګړې ځانګړنې یې لنډۍ، ټپې، ټیکۍ او یا مصرۍ ته ورته وي، د ایزې نوموړې منځه موږ په خپل رنګ یې چې د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپټلي دی، په شپټلي یې کښنو؛ چې سرباري، یا بېخباري یا تکراري مسرې یې هم شپټلي رنګ لري، د دې له پاره تر ډېره پورې دا سرک موږ ته په لاس را کوي چې د ایزې پنځې منځه وي. ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لنډۍ ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکۍ ته منسوبې وي او یا مصرۍ ته منسوبې وي؛ نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتې کېږي، له دې څخه یې د پنځ نوم هم اخستل کېږي چې دا ایزه لنډۍ ایزه ده، که ټپه ایزه ده، که ټیکۍ ایزه ده او که مصرۍ ایزه. له دې سره سم دا لنډۍ ایزه ده.

۱۰. د لنډۍ ایزې پېیلن لیکوال صفي الله فردوس خان ټولې په ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولۍ، احاطه شوی

ځاي، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلي ده، هره یوه نوي ګډوله رغولي چې د نوي لنډۍ سکالو ځانګړني، نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی، هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لري، له لنډۍ یې څرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېیلو څخه روغې ګډوله شوي نه دي. دا به داسې ښکارېږي چې پنځي ، طبیعي، دي او مصنوعي ، دیسي او شلخي، نه دي.

۱۱. د دې لنډۍ ایزې پېیلن د پښتو لېوال دی، ځېګ تن دی، د لغمان یوه ښه نیک نومه وګړی دی چې ډېری شعرونه یې په پښتو ادب پنځې ، طبیعي، او یوه دمې پوښلي دي، د زهن د لنډۍ ایزه زېږنده یې رښتنولي او پښتونواله پاتې شونې پرېږ دي. بل لورې ته دا د دې له پاره نه بورږوم چې ځانمنې ستاین شي، په توله کې د دې له پاره ده چې د نورو پېیلنو د پېیلو له پاره ترې په لرلید ګټنې واخستل شي.

۱۲. د دې لنډۍ ایزې د زوکړې موده لکه څنګه چې زه وایم داسې ده: د اېنجینېرۍ زده کړیال وم، د اېنجینېرۍ دنده مې درلودله، تخنیکي مرستیال په ښه د نوي مخابرې او غوږکي ټولواله مو په ټول ټاټوبي کې د لومړي ځل له پاره نړیوال د غوږکي نوي ټولواله یا جي ایس ایم رغوله. ۱۶ کڅېزه اېنجینېري او تخنکي ماهرینو مشرې را پر غاړه وه؛ په دې وخت کې زه ۲۱ کلن وم ځکه چې په ۱۹۸۶ زېږدي کې د مارچ په لسمه په پښتنه کورنۍ کې زوکړه شوی وم، زما ډېری شاعري له شلو کلو څخه په تېټ عمر کې شوي چې ۱۹۹۷ زېږدي څخه تر ۲۰۰۶ زېږدي پورې مې په کې د پنځي پېیلن په ښه مزل وهلی دی، پېیلې یې زما په لیکي څلېر کې د ددو دود کې شتون لري.

یوه وار ملا عارف اخوند را سره و، د ملا باقي غونډۍ په سر، د موسی کلا ولسوالۍ، هیلمند په ۲۰۰۷ / ۰۱ /۱۶ ,۰۱۲ Roshan BTS site HLM د روښان ښادې ځای څخه د ټولې ولسوالۍ، خوړونو او درو ننداره کوله او د کرارې مجلس مو سره په ولاړه کوو، د میوند د جګړې د افغان ځواکونو د اتلو غازیانو کشونه، لارې یې راته خودلې چې له دې لارې میوند ته تلل، دا او هاغه یې لارې وې؛ د مشرانو له خولې یې ویل راته.

بیا دوې یا یوه شپه ورسته د ماسختن وخت کې چې مې دمه کوله، ځانته به له ستورو ډک اسمان لاندې ناست وم، د خپلې ډلې له ساتونکي خوني څخه د باندې، بیا به مې اواز له ځان سره غږو، لیکنی او کتابچه به را سره نه وو، په ناساپي بڼه یا یودمي به مې داسې پېیلې له خولې را وتلې چې دښتو، تیارو او چپتیا ته مې غږوله. دا ده همغه چارپیریال او هواویچي د تاثیر پنځې زیږنده ده.

د دې لنډۍ ایزې له پاره کره بوږوم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

۱۳. د دې لاندې درو ټپه ایزو او درو لنډۍ ایزې د وخت موده چې باچاخان لغماني په کاستوري سور کې ویلې دي.

وخت : (وخت ټاکل، نېټه ایښودل، پرسور برابرول، وخت اندازه کول وخت، دوران؛ نیټه: ټیك وخت، ټایم، وخت، بیدو، موده؛ موقع: دم، وار؛ ځل: ګړی، ساعت، شیبه؛ غوته: مهال؛ د موسیقي شیبه: پروخت، پرټاکلي وخت.).:.
۰۰:۰۲:۳۹:۸٤ (رپه: ثانیې: دقیقې: ساعته) په وخت کې ویلې دي.

▲ له ډېرې مینې دې ګونګی کړم
▲ زه دې رمـټـه لـیونـی کړم
مینه دې واخله ما په خپل خیال کـړه مینـه

▲ ورته نور څومره په ژړا شم
▲ چې زه پخوا په خیال کې بیا شم
نور بـه پـه ژونـد کې مینه نـه کوم مینه

▲ مینه دې بې کچې بې شانه
▲ دا سـترګې مـا وژنـې جـانـانه
چې ترمې اوښـکې یې سـهار کې و وینمـه

٣٣ چوپړی

د ایـــزو ښېرنـــچوپیري
(د ایزې ریسرچ پانې)

- له خپله در به ځه در تېر شم
- د بوست له ور به ځه در تېر شم!

غاړه غړی دې له کاله راځه مینه

- دا به په څه جوړېږي یاره
- دا وطن نه جوړېږي یاره

غټ او واړه یې بلواګر جوړ شوي دینه

- کړېکې له آه و سره بیایي
- فردوس پښتو ویوکي وایي

ځکه ژاپن رنګړی پر ژی ږغرلوینه

۶. بې (ب):. تپه ایزې (تپیزې)

د دې له پاره زما ځېړنه دا سپیني ته را اوباسي چې زه خپل د ژبې یوه څو سره پېیله د څو سره تپه ایزې نوم باندې نوموم، چې دې پښتو درې سرى پېیله له درو سره تپ یا درو سره زخم یا درې زخمه یا درې تپه، درو سره تپه ایزې، څلور سره تپ له څلور سره تپه ایزې سره، پېنځه سره تپ له پېنځه سره تپه ایزې سره، شپږ سره تپ له شپږ سره تپه ایزې سره، اووه سره تپ له اووه سره تپه ایزې سره، اته سره تپ له اته سره تپه ایزې سره، نهه سره تپ له نهه سره تپه ایزې سره او لس سره تپ له لس سره تپه ایزې سره... . ډېرې ورته ځانګړې ځانګړنې لري. لکه:

۶. ۱ تپه ایزې (تپیزې) ځانګړې ځانګړنې

۱ :- درد پیدا کوي، ۲:- د انسان په تن کې چې درد وي، نو بیا سم د کار نه وي، ۳:- خوښي له منځه وړي، ۴:- خفګان ډېره وي، ۵:- په هېڅ څه پام نه راوړي، ۶:- انسان په دردونو اړوي، ۷:- تاثیر یې د انسان په زړه تپ جوړه وي، ۸:- پټ زخمونه د انسان په وجود کې جوړه وي چې یوازې احساس یې کېږي، خو لیدل کېږي نه، ۹:- بې واکه کړني په انسان کوي، بېواکه خوښي څرګند وي چک چک کوي، ۱۰:- تاثیر یې د انسان رنګ پرک زېړ اړ وي، ۱۱:- غم ډېره وي، ۱۲:- ,, د انسان سپیني تختوي،، (لیزیت، ۲۰۱۴ لېردی، ۱ چوپړی)، ۱۳:- ولس پرې خبرېږي، رسوایي کوي، ۱۵:- کړو زیاتوي، ۱۶:- د تپ باندنی برخه کوشنی وي او د تپ دننی برخې رېښه اوږده وي، ۱۷:- انسان رنځور وي، ۱۶. له تپې یې کچه کمه ده، ۱۸:- د یوه تپ څخه یې د درد زورنه لړه وي ځکه چې یوه تپ په روغ بدن کې ډېر پیدا کېږي، ډېر او څو تپونه په تن کې لړ پیدا کېږي، ۱۹:- ابز تپ ځان تپه وي، ۲۰. لړې دي خو شتون لري. ۲۱. د دروغو تپ په هندارو کې د پردو له پاره جوړېږي او په زوره په تن پورې تپول کېږي.

تاسو ته یې همداسې پرېږدم او په همدې بنه یې پوښ کې کوم.
هرې لنډۍ ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې چې دغه پورته ځانګړنې و درلودلې نو هغو ته تپه ایزې وایې. تاسو لنډۍ ایزې، تپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې ته ښه غوږ و نیسئ!! پام ورته و کړئ! نو بیا یې پېژنی چې دا تپه ایزې دي چې د څو سره تپ ځانګړنې (خصوصیات) لري. لنډۍ ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې دا پورته ۲۱ ځانګړنې نه لرې او لنډۍ ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې نه دي؛ بېلوالی یې پر همدې کې دی.

- له ډېرې مینې دې ګونګی کړم
- زه دې رمـته لیونـی کړم

مینه دې واخله ما په خپل خیال کړه مینه

روڼ بورږم چي داسې مې و کښل د ټپه ایزې له پاره، کټ مټ یې همدا فلسفي اړخ وندی دی، پنځه (تخلیق، رغښت، جوړولو) منځه (هسته) یې ټپه ایزې پېیلي له سکالو څخه همدا دی، هندسي او ښکاره بنه یې له لنډی ایزه، ټیکی ایزه او مصری ایزې سره ورته ده. زه ایزټپ، ایزه ټپه له یوه بنه پېیلي سره تشبع کوم. چي ورته ټپه ایزه، تپیزه وایي، او تولې ځنګېړني یې سره ورته دي.

۶. ۲ د ټپه ایزې انځورونه :

دا لاندي د ټپه ایزي انځورونه مې د جنوري په ۳ دربیم، ۲۰۱۱ زیږدي کال کښنته کړي وو.

۵ :- ۶۸۸۲۹ ووندس، ټپ، (٦٨٨٢٩ wounds). (# ۵ انځور)

۶ :- وران ټپ، په ښېښه پرې شوی دری ټپه ۱۴-۱۰۰-۸-۲۴۷۴-۱۴۷۱. (# ۶ انځور)

۷ :- د رنځور ټپ چي د ټپ مېچه یې له یوې ورځې او ۱۰۷ ورځو ورسته پرتلني پېر په ډاګه کوي. (# ۷ انځور)

۳ .۶ د ټپه ایزې (ټپیزې) تعریف (څرګندونه، ښکارونه، ټپه ایزې د یوه توري یا مو ضوع تشریح کول.)

د وی یا ویکیي له پامه ټپه ایزه هغې درې سرې پېیلې ته وایې چې درو ټپو سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې، څرنګوالی او څرګندوالی لري.
او په اصطلاح کې هغه وګړنی، پیاوړې، غښتلې، هېښونکې، سندریزه، خوږه، ګڼلې، منلې، له اند، پند، احساس او تخیل ډکه پېیله ده؛ چې زموږ لرغونو پښتنو نیکونو، نیاګانو د پښتو ژبې د ابېڅو ,, ښ، ډ، ږ، ڼ، ی او ... .،، څخه وړاندې زده، پېژندلې او د پښتو ژبې له زوکړې له پېدایښت سره جوښت یې جوت کړې دي. پښت یې هم کولی شي چې لرلید (راتلونکې بڼې) یې پرته له ادبي بیرغي کولو (فلجیارېزم: د بل چا افکار او لیکنې په خپل نوم تیرول، Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنی ټپه ایزې د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یې ۳۱ له دفتنګونو او پارنوییکیو پرته دی. (دفتنګونه , الیده ، اضافه، سرباري او اوسترباری، غونډلې یا کلمې دې چې سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، یې لا خوږ وي، په بله مانا دیفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب ، هغه اوازو ته وایې چې د خپلواک او نیمواک په ملګرتیا منځ ته رازې او لکه یوستووی اواز یوه وار پتلیز له خولې راوزې. د یوه غبرګغږ لومړی ټوک یوه خپلواک او دوېیم ټوک یې یوه نیم واک اواز وي، کله زورکی واله یې یا نرمه ,,ی،، او زرکی واله یې یا درنه یې ,,ی ،، او داسې نور. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناټروییکي، ټروییکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښنې، هیېجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، فردوس خانه!، لغمانیه!، یه که ځاره!، ای الکه! وروره!، بخته میره!، وی اه!، دغه راز هو، نه، ښه، ڼنګه، ولې...)، نومړي ټول د ټپه ایزې (ټپیزې) توکي دي، چې کله هرې مسرې پیل کې، کله منځ او ډیرای وخت په پای کې ویل کیږي او د څپو په شمېر کې ډېروالی را ولي.
د پښېلې کلمې یا غونډلې لرېږ لري. خو ډېری وخت د لومړی، دوېیمې او درېیمې مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري؛ چې دوی ټول ترنګتوک بشپړوي. هره لنډی ایزه باید د ه (زموږ خپله ,, ه، هـ یا هې ،، چې ورته وړه ه، روغه ه، کوشنی ه، لنډه ه، دوې سترګې ه ,هـ، دوې سترګې والا ه، یا عینکو والا، عصري او ځانښودې، ،ه، وایو) چې د پښتو ژبې ،نهویشتم, ګڼه ابېڅې ده. په واول یا غږن اواز پایته رسېدلې وي، ټپه ایزه د پښتو ژبې د فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړیږي.

د ایــزو ځپرنــچوپړي
(د ايزې ريسرچ پاڼې)

دربيمه مسره يې ۱۳ ځپې وي له دفتنګونو پرته. د هرې تپه ايزې، د لومړی او دوبيمي مسرې ځلورمه او اتمه ځپه، د دربمي مسرې ځلورمه، اتمه او دولسمه ځپه، باندې زورنه وي. ډېری وخت په کې کومه ځپه باندې زورنه نه احساسېږي. له سيمه ييزو غړو سره هم ځپه په خپل څه رنګوالي نه پاتي کيږي او په ځنې سيمه کې بېلوالی لري. په بله وينا لنډۍ ابزې ميچه د ځپيزه او خجيزه ټولوالي سره سره پر يوه نازورنه ځپه يا يوې خوږ غږې يا ترنمي ځپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ نهمې، اتلسمې، يوه دېرشتمې ځپې خوږ غږي د تپه ابزې ميچه، د ځپيزه او خجيزه ټولوالي ترڅنګه د ټپيزې يوه بل رغنده توک ګڼل کيږي. نه شتون يې رغښت له پوښتنې سره مخامخ وي؛ د پيبلي په توګه يې يوه ځپه کمېږي او له موسقي پلوه خوږ غږ له لاسه ور کوي. دغه پايني توکونه په يوه پېر کې له دغو درېواړو ځپو څخه هره يوه د ور مخکې نهمې، اتلسمې، يوه دېرشتمې زورنې ځپې له يوه څه اغېز سره تپه ابزې ته يوه خوږ غږي ور ببنې، پر همدې لاسوند له هرو درو څخه وريته هره يوه ځپه هم ايوفوني (euphony) بلل کيږي چې پښتو انډول يې ترنګتوک يا ترنمي توک کې دی شي. غوره ستېه د ترنګتوک په پاينۍ مسره کې دی چې نومړې مسره د ابزې رغښت پنځ کوي، د ابزې غوره توک او منځې راځي.

په ټوله کې غوره ايزې هغه دي چې د لنډۍ، ټپې، ټېکۍ او مصرۍ، له هرې يوې مسرې سره ورته لړونه، پښيلې، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې، سرباري اهنګينه پاينۍ ځپې و لري، د ديفتنګونو او پارنويکي سره. خو له نيمکۍ، انګۍ، لنډکۍ، بګتۍ، کېسۍ (شبې)، پاړکۍ، کاکړۍ، نارې، بدلې، لوبې، سندرې، چاربيتۍ، سپينۍ (ازادې پيبلې)، کېسه ګۍ، د اتڼ غبرګۍ، درې ځپيزۍ، ځلور ځپيزۍ، پينځه ځپيزۍ، شپږ ځپيزۍ، اووه ځپيزۍ، اته ځپيزۍ، نهه ځپيزۍ، لس ځپيزۍ، هايکويي، مونډۍ (سر پرېکړې)، انځورګۍ، کېنتوزۍ (سانتۍ)، نامانېزۍ، زخۍ، بې تولۍ، تولونجۍ، نا پښپليزۍ، ناپيبلی او سلسلۍ، دې ټولو پيبلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نۍ برخې، Dialogue) له ستې بېلوالی و لري. د دې له پاره چې دا ټول په ډېری بڼه له درې مسرو څخه رغښت مونډلی دی او زوکړه شوي؛ ان له ساده درې غونډله ايزه وينا او يادونې سره. نومړو ټولو ته پام وي، پرې برلاسې وي، رټ بېلوالی يا ګرندی فرق يې و کولی شي، ورته ګڼلې وي او د ټولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې ټول پښتون پښت کولی و شي.

د ابزې رنګونو ښکاروندی يې شپټلي (Color model: RGB, (Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰ دی. د لښتيليک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پينځه ځلوېښتو پښتو شعرونو او يوه سلو شپېته بېلا بېلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ ليږدېز لمريز کال په ستېه ۳۶ ګڼه دی.

د ټپه ایزې د ښپې شمېر بېلګه داسې ده چې درې سره لري ۳۱ ښپېزې وي؛ څلور سره ټپه ایزې ۴۰ ښپېزې وي؛ پېنځه سره ټپه ایزې ۴۹ ښپېزې وي؛ شپږ سره ټپه ایزې ۵۸ ښپېزې وي؛ اووه سرې ټپه ایزې ۶۷ ښپېزې؛ اته سره ټپه ایزې ۷۶ ښپېزې وي؛ نهه سرې ټپه ایزې یې ۸۵ ښپېزې وي او لس سره ټپه ایزې ۹۴ ښپېزې وي. چې تر ټولو غوره یې څلور سره ټپه ایزې ۴۰ ښپېزې رانښلولې لړی لري او څلور دانې و ویل شي.

خوند رنګ، د نوي وخت او هندارو په ښکاروندو په سټه ولاړ راځي، ډېرې ښې یې اته سره ټپه ایزې ۷۶ ښپېزې وي چې دوې دانې و ویل شي، ښې بیا درې سرې ټپه ایزې دې اته دانې یا دولس و ویل شي، لړې ښې بیا پېنځه سره ټپه ایزې یا پېنځیزونې ټپه ایزې دې چې پېنځه دانې و ویل شي؛ ښې راځي. دا بیا له څلورو دانو شپږ سره ټپه ایزو سره خوا په خوا ځای نیسي.

د لیکوال (زما) ټپه ایزې ښپیزه (ښپه، سېلاب، هجا ,, سیلیبل Syllable،، د ابېڅو شمېرلو) - خجیزه (زورنه، خج، اکسنټ ,, لفظ، د موسیقي نوټ: د خج نښه: د توري په سرنښه , چې د تلفظ د جګوالي او ټیټوالي زور، او ږدوالی، کیفیت ښیي،: ټینګه , لهجه ،: تاکید: بیلوونکی نښه: د وینا , ځانګړی، خاص او بېل ، ډول. :Accent, Morphemel ،،) جوړښت په دې ډول دی:

۶. ۴ د ټپه ایزې ښپیزه او زورنه

U-**U**UUU-**U**UUU؛**U**
U-**U**UUU-**U**UUU؛**U**
UU؛U-**U**UUU-**U**UUU-**U**UUU

له– ډې – رې- **مي** + نې- دې – ګون - **ګی** + کړم
زه – دې – ره - **مه** + ټه - لي – وه - **نی** + کړم
مې – نه – دې - **واخ**+ له- ما – په – **خپل** + خیا - ل – کړه- **مه** + ینه

؛۱ ۱ـ ۲ـ ۳ـ ۴ـ ۵ـ ۶ـ ۷ـ ۸ـ ۹
؛۱ ۱۰ ـ ۱۱ـ ۱۲ـ ۱۳ـ ۱۴ـ ۱۵ـ ۱۶ـ ۱۷ـ ۱۸
۱۹ـ ۲۰ـ ۲۱ـ ۲۲ـ ۲۳ـ ۲۴ـ ۲۵ـ ۲۶ـ ۲۷ـ ۲۸ـ ۲۹ـ ۳۰ـ ؛۳۱ ۳۲ـ ۳۳

۶. ۵ د ټپه ایزې هندسي رغښت

هندسي رغښت يې داسې دی:

الف. _ _____________
_ _____________
_ _ _____________

ب. _ _________ _ _________ _ _ _____________

۶. ۶ د ټپه ایزې سپړنه

د دې ټپه ایزې سپړنه

لومړی مسره ۱+ ۹ = ۱۰ څپې ده چې ,,وه!،، دفتنګونه او پارنویکې لري.
دوېیمه مسره ۱+۹ = ۱۰ څپې ده چې ,,وه!،، دفتنګونه او پارنويکې لري.
درېیمه مسره ۱۳+۲ = ۱۵ څپې چې ,,وی!!،، او ,, اه!،، پارنويکې دي.
دلته ټوله ټپه ایزه ۳۵ څپې شوې ده، او ولس کې دفتنګونه لرغن دود دي.

وه! له ډېرې مینې دې ګونګی کړم

وه! زه دې رمته لیونی کړم

مینه دې واخله ما په خپل خیال کړه مینه؛ وی!!!اه!

۱. لومړی مسره
۲. دوېیمه مسره
۳. درېیمه مسره
٤. ۱، ۲. او ۳. یوه ټپه ایزه
٥. دفتنګونه وه!،
وی!!! اه!.
٦. شیتلي رنګ يې د رنګ ښکاروندی دی.
۷. څپې(سیلابونه)
۱. مسره ۹
۲. مسره ۹
۳. مسره ۱۳+ ۲
۸. زورنه (خجنه) **بولډ**
۹. د اوازتیوالي او لوړوالي خطونه، واهنګ؛ترنګتوک؛،
۱۰. ښځو ته منسوبي (اړوند)

د ټاټوبي سرغندوی هېښنده سندرغاړی باچا خان لغماني ویلې.
وخت: (وخت ټاکل، نېټه ایښودل: پرسور برابرول: وخت اندازه کول وخت، دوران، نیټه: ټيك وخت، ټایم، وخت، بیدو، موده، موقع: دم، وار، ځل: ګړی، ساعت، شیبه، غوټه: مهال: دموسیقي شیبه: پر وخت، پر ټاکلي وخت.).
.: ۱۸:۳۸:۰۰:۰۰ (رپ: ثانیې: دقیقې: ساعت) په وخت کې ویلې ده.
د لا ډېرو معلوماتو له پاره ۱۵ څپرکی و ګورئ.

۶. ۷ بې (ب):. د لیکوال ،زما، څرګندول چې رونوې کتنه داسې. د لیکول ټپه ایزه په لاندې بڼه لورى موړ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډی ایزې له لنډی څخه رغبت مومي، ټپه ایزې له ټپې څخه او ټیکی ایزې له ټیکی څخه او مصرى ایزې له مصرى څخه.

۲. لنډی ایزې د لنډی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټپه ایزې د ټپې پیلنی مسرې کاپي، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټیکی ایزې د ټیکی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصرى ایزې د مصرى پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. تر ټول لومړی بڼه یا کوشنی بڼه د ایزو موړ ته په پوخ کې کوي چې درې سره لري.

۴. ځومره والی د ایزو موړ ته په پوخ کې کوي چې شپږ دانې دي او هر یوه یې درې مسرى لري.

۵. ځینې زورنې یې لږه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلې او د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستی غونډلې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې شوي. دا نو یوازې په ساز، اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبنې ډګره نور را و ځي.

۶. د ایزې پېیلې پېنځګوني رغنده ټوکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې په ایز او ایزه بڼه شتون لري.

۷. ټپه ایزه میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بڼه او لاربنوده مخبېلګه ده، له ژبنې پلوه لږ تر لږه درې یا زیاتې غونډلې را اخستې، خو هم یې څپې له ټاکلې شمېر نهه؛ نهه او دیارلسو څخه تېرى نه دی کړی او هم یې زورنې له ټاکلې شمېر څلورو

څخه تېری نه دی کړی. له دغو ,, وه!، وی!!!، اه ،، توکو پرته. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناټروییکي، ټروییکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښني، هیېجاني چغې، لکه: (الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، یه کربانه!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، څنګه او ولې...) نوموړي ټول د ټپه ایزې توکي دي، چې کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ او ډېری وخت په پای کې ویل کیږي او د څپو په شمېر کې ډېر والی راولي. لکه ۳ څپې چې په پورتنۍ ټپه ایزه کې ډېرې شوي دي.

۸. د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپټلي (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰) دی. د لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پېنځه څلوېښتو پښتو شعرونو او یوه سلو شپېته بېلا بېلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لیږدیز لمریز کال په ستېه ۳۶ ګڼه دی.

۹. د ایزې پنځ له هغې لنډۍ، ټپې، ټیکۍ او مصرۍ کیږي چې منځه (هسته) وي، چې ځانګړې ځانګړنې یې لنډۍ، ټپې، ټیکۍ او یا مصرۍ ته ورته وي. د ایزې نوموړې منځه موږ په خپل رنګ یې چې د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپټلي دی، په شپټلي یې کښو او چې سرباري، یا بېخباري یا تکراري مسرې یې هم شپټلي رنګ لري؛ د دې له پاره تر ډېره پورې دا سرک موږ ته په لاس را کوي چې د ایزې پنځې منځه وي. ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لنډۍ ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکۍ ته منسوبې وي او یا مصرۍ ته منسوبې وي نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتې کیږي. له دې څخه یې د پنځ نوم هم اخستل کیږي چې دا ایزه لنډۍ ایزه ده، که ټپه ایزه ده، که ټیکۍ ایزه ده او که مصرۍ ایزه. له دې سره سم دا ټپه ایزه ده.

۱۰. د ټپه ایزې پېیلن لیکوال صفي الله فردوس خان ټولې په ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي ،

جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلي ده، هره یوه نوي ګډوله رغولي چې د نوي ټپې سکالو ځانګړني او نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی؛ هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوي، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لري، له ټپې یې څرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېیلو څخه روغې ګډوله شوي نه دي. دا به داسې ښکارېږي چې پنځې ، طبیعي، دي او مصنوعي ، دیسي او شلخي، نه دي.

۱۱. د دې ټپه ایزې پېیلن د پښتو لپوال دی، ځېګ تن دی، د لغمان یوه ښه نیک نومه وګړی دی چې ډېرای شعرونه یې په پښتو ادب پنځي ، طبیعي، او یوه دمې پوښلي دي؛ د زهن د ټپه ایزه زېږنده یې رښتنولي او رښتني لپوالتیا پاتې شوني پرېږ دي. بل لورې ته دا د دې له پاره نه بورږوم چې ځانمني ستاین شي، په ټوله کې د دې له پاره ده چې د نورو پېیلنو د پېیلو له پاره ترې په لرلید ګټنې واخستل شي.

۱۲. د دې ټپه ایزې د زوکړې موده لکه څنګه چې زه وایم داسې ده: د ملا باقي غونډۍ په سر، د موسی کلا، هېلمند په ۲۰۰۷ / ۰۱ /۱۶ د روښان ښادې ځای څخه یوه شپه ورسته د ماسختن وخت کې مې دمه کوله او ځانته به له ستورو ډک اسمان لاندې ناست وم له خپلې ډلې له ساتونکي خوني څخه د باندې. بیا به مې اواز له ځان سره غږو، لیکنی او کتابچه به را سره نه وه، په ناساپي ښه یا یودمې به مې داسې پېیلې له خولې را وتلې چې دښتو، تیارو او چپتیا ته مې غږوله چې د رڼا په لورې څرک شي. دا د همغه چارپېریال او هواویچې د تاثیر پنځې زېږنده ده. د دې ټپه ایزې له پاره کره بورږوم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځی (هستې) د زوکړې موده ده.

۱۳. باچا خان لغماني په خپل خوارہ غږ کې نومورې ټپه ایزې ویلې دي. په ښه سور او لی کې :- لغماني څلور سوره دي او ټول زاړه هم دي، لکه: ۱. بیروي، ۲. کستوري، پاړي، کیلان دي او چې ډیری بیا لنډۍ، ټپه، ټیکۍ، مصرۍ، لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې په کستوري سور کې وایي، داستاني بیا هغه بولي چې په نه باندې پایڅپه موندلي وي. له داستان سره یې ګډې وایي یا له یه کربانه! څخه ورسته، یا هه بچیه! په سې لنډۍ، ټپه، ټیکۍ،

مصرۍ، لنډۍ ایزۍ، ټپه ایزۍ، ټیکۍ ایزۍ، مصرۍ ایزۍ په کستوري سور کې وايي؛ سرغندوی طرز چې وايي لغمانی ته يې که؟ هغه مشهور طرز دی چې وايي چارباغی ته يې که! همدا سور دی. چې ډېرى سوررونه ګلکي او ملاکي اوستاد ويلي دي. بيو پلاستي، ګولابيروي، اسوري، همن کليان،... . چې ګڼه يې لسو يا دولسو ته رسېږي. په ارو او امرو تراڼ کوي. لاندېنی ایزۍ نومورۍ په کاستوري سور او لی کې کټ مټ په: ۰۰:۰۲:۳۹:۸۴ (رپه: ثانيې: دقيقې: ساعته) پېر کې ويلي دي.

۱۴. د ژور پام کونکي په بنه زه د ليک دود نخښې لکه: د لنډۍ ایزۍ، ټپې ایزۍ، ټيکۍ ایزۍ او مصرۍ ایزۍ په هره مسره کې د چپه پېښ ,, ،: Comma کامه، دغه (،) نښه چې جملې او کلمې سره بېلوي، ويرګول. ،، ، ندايه ,, ! Exclamation: چيغه، کريږه، د تعجب نه ډکه چيغه. که !! شي دوې برابره او که درې !!! شي درې برابره لوړه چيغه ،، ، پوښتنې نخښه ,, ؟ Question Mark: تپوس نخښه: پلټنه اعتراض نخښه: شك نخښه: پيشنهاد نخښه: پوښتل نخښه، تپوس کول نخښه: شك کول نخښه: مناقشه کول نخښه، غوښتنې نخښه، وړاندېز نخښه. ،، ، انډره ,, (:) colon: شارحې نښه، د لويې کولمې يوه برخه. ،، ، ټکی لرونکې کامه ,, (؛)Semicolon : بېلوونکی نښه، هغه نښه چې د جملې فقرې سره جلا کوي. ،، ، شمېره ,, (#) Number: ګڼه، عدد، ګڼ (= حساب) ،، ، را اخيستنه ,, (،، ,,) Right left double quotation : mark را اخيستنه، نقل، اقتباس. ،، ، دوې لېندۍ ,, ( ) Superscipt right : left parenthesis د پاسه ليکل، لکه د نامه، ادرس يا نور، اخځوک، معترضه جمله، دوه ليندۍ، قوسونه. ،، ، د اتصال ,, - hyphen minus: ګډکېدو نخښه، يوه ځای کېدو نخښه. ،، او ټکی ,, . full stop: پندول، پرېږول. ډك، بشپړ، مفصل. اکثر حد، اعظمی حد. په بشپړه تو ګه. ،، کارونه اړينه بولم. په خپل ليکې کې کښم چې د غبرګونډلو، پارنويکو، د هرې مسرې ښکاره کېدل څرګند کړي او بېلوالی يې سپينې ته را وباسي.

▲ وه!؛ له ډېرې مينې دې ګونګی کړمه

▲ وه!؛ زه دې رمـتـه لـيونـی کړمه

مينه دې واخله ما په خپل خيال کـړه مينـه؛ وی!!!اه!

د ايــزو ښېرنـــچوپېري
(د ايزې ريسرچ پاڼې)

▲ ورته نور خومره په ژړا شمه
▲ چې زه پخوا په خيال کې بيـا شمه
نور بـه په ژوند کې مينه نـه کوم مينه؛ وی!!!اه!

▲ مينه دې بې کچې بې شانه
▲ دا سـترګې ما وژنـې جانـانه
چې ترمې اوښـکې يې سـهار کې ووينمــه؛ وی!!!اه!

▲ وه!؛ له خپله در به ځه در تېر شمه
▲ وه!؛ د بوست له ور به ځه در تېر شمه
غاړه غړی دې له کاله راځه مينه؛ وی!!!اه!

▲ دا به په څه جوړيږي ياره
▲ وه!؛ دا وطن نه جوړيږي ياره
غټ او واړه يې بلواګر جوړ شوي دينه؛ وی!!! اه!

▲ کرېکې له آه و سره بيايي
▲ فردوس پښتو ويوکي وايي
ځکه ژاپن رنګړی پر ژی ږغرلوينه؛ وی!!! اه!

۷. پي (پ):. ټیکی ایزې (ټیکیزې)

د دې له پاره زما ښېرنه دا سپیني ته را اوباسي چې ز ه خپل د ژبې یوه څو سره پیپله د څو سره ټیکی ایزي نوم باندي نوموم، چې دې پښتو درې، ځلور او پېنځه سره پیپله له درې سره، ځلور سره او پېنځه سره ایز ټیک؛ درې، ځلور او پېنځه سره رټ رمت اېز یا درې، ځلور او پېنځه سره سم برابر ایز او ایزې سره تشبع کوم، چې ورته ټیکی ایزه وایي. په دغه ډول ښېرې لري، درې سره ټیکی ایزې، ځلور سره ټیکی ایزې، پېنځه سره ټیکی ایزې، شپږ سره ټیکی ایزې، اووه سره ټیکی ایزې، اته سره ټیکی ایزې، نهه سره ټیکی ایزې او لس سره ټیکی ایزې... . په بنه مندل کېږي. د ټولو پام د ناوې ناویتوب درناوي ته چې په همغه شپبو او چارپیریال کې ویل کېږي نوموم یې. ټولې ځنګېرنې یې د ښادی د دې شپبو سره ورته وي. هر څه د ناوې برابر وي، سم برابر، یوازې د ناوې ستاینه په کې کوي. همدغه چارپیریال سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېرنې لري. لکه:

۷. ۱ د ټیکی ایزې (ټیکیزې) ځانګړې ځانګېرنې

۱:- ناوې د ناویتوب درناوي په کې وي، ۲:- د ټولو پام د ناوې سپېڅلتیا ته اړ وي، ۳:- رټې رمتې وي، ۴:- خوښې ډېره وي، ۵:- ډېر خوږ تاثیر لري، ۶:- ډېر پام د خلکو ورته اوړي، ۷:- تر ډېره ستایل کېږي، ۸:- تاثیر یې ټینګ وي، ۹:- میرمنې یې ډېرې وایي، ۱۰:- په ودونو کې ډېرې اورول کېږي او یادول کېږي، ۱۱:- د پال په بنه یې پېغلې وایي، ۱۲. له لنډۍ ایزې، ټپه ایزې او مصرۍ ایزې یې کچه زیاته ده ځکه اېز او ایزې ډېر سر او کار کوراکور لورالور له ښادیو، ودونو او محفلونو سره لري، ۱۳:- په ګډه یې وایي سره، ۱۴:- پېغلو لاسونه سره یو تر بل ورکړي وي ناوې یې په منځ کې وي، د لاسو نو په ټال سره په خوږو اوزو ناوې په ټال زنګوي، ۱۵:- ناوې پرې ډېره خوشحالېږي، ۱۶:- د ناوې ستاینه په کې وي.

او تاسو ته یې همداسې پرېږدم، په همدې بنه یې پوښ کې کوم.

هرې لنډۍ ایزې، ټپه ایزې او مصرۍ ایزې چې دغه پورته ځانګېرنې و درلودلې نو هغو ته ټیکی ایزې وایي. تاسو لنډیو ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصرۍ ایزې ته ښه غوږ ونیسئ!! پام ورته و کړئ! نو بیا یې پېژنی چې دا ټیکی ایزې دي؛ چې سمې برابر وي، د ناوې ستاینه په کې شوې وي او د واده د شپې چارپیریال زوکړې خصوصیات لري. لنډۍ ایزې، ټپه ایزې او مصرۍ ایزې دا پورته ۱۶ ځانګېرنې نه لرې ببلوالی یې پر همدې کې دی. لکه دا لا ندې زما دوې داني ټیکی ایزې دي چې په مهترلام ,, لغمان،، (جیمي ویلس، ۲۰۰۱ زېږدی، ۱ چوپړی) کې مې په خپل کور کې په ۲۰۰۷ زېږدي کال کې کښلې وي. دا زما خپلې ټیکی ایزې دي، زه نر یم، خو ډېرو مېړو، میرمنو به ویلې وي او دي.

د دې د بېلولو له پاره زه (لیکوال) دوې بېلګه لومړی یې څلور سره ټیکی
اېزه او دوېیمه یې پېنځه سره ټیکی اېزه تاسو ته له خپلې پېیلې څخه کښم.

- د زړه ارمان یې پوره کیږي
- د پلار له کوره روانیږي
- جلی ودیږي خوشحالیږي

پـه سترګو ژاړي پـه زړه ګوري ماتوینه

- جانان دې راغی له درشله
- ترښتي څورلېڅه له دا ګله
- دا بـاچاهي ده د ستا خپله
- نـاوې رو، رو قدم اخله

د ولس پيغلي په قطار درسره ځینه

۲.۷ د ټیکی ایزې د چارپیریال انځور:

دا لاندې د ټیکی ایزې چارپیریال انځور استازیتوب کوي، زموږ د ټیکی ایزې سم برابر محیط انځور په لاس را کوي. کانتیوا او د نورستانی مېرمنو د ګډې نڅا انځور ،، پیرو مرنډي، ایټالیاوی دره ګرځندوی په کافرستان کې، د انسان پېژندنې دوره او د توکم پېژندنې موزیم ټولونه، ۱۰ څېره، د نڅا تیارول ،، (پیرو مرنډي، ۱۹۶۸ زیږدی، ۱۴۱ چوپړی)

۸:- لغمان د نورستان والسوالی د مسلمانانو د واده انځور دی، چې د ټیکی اېزې چارپیریال انځور وي. روڼ بوړم چې داسې مې و کښل د ټېکی اېزې له پاره، کټ مټ یې همدا فلسفي اړخ وندی دی، زه اېز ټیک له یوه بنه شعر سره تشبع کوم. چې ورته ټیکی اېزه وایي، او ټولې ځنګېړنې یې سره ورته دي. (# ۸ انځور)

۳ .۷ د ټیکۍ ایزي تعریف (څرګندونه، ښکارونه، ټیکۍ ایزي د یوه توري یا سکالو تشریح کول)

د وی یا ویکیي له پامه ټیکۍ اېزه هغي دري سرې پېیلي ته وایي چې د څو سره ټیک سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېرني، څرنګوالی او څرګندوالی لري. په اصطلاح کي هغه وګړنی، پیاوړې، غښتلي، هېښونکي، سندریزه، خوږه، ګڼلي، منلي، له اند، پند، احساس او تخیل ډکه پېیله ده چې زموږ لرغونو پښتنو نیکونو او نیاګانو د پښتو ژبې د ابېځو ،، ښ، ډ، ړ، ڼ، ی او ... .،، څخه وړاندي زده، پېژندلي او د پښتو ژبې له زوکړې له پېدایښت سره جوښت یي جوت کړي دي. پښت یي هم کولی شي چې لرلید (راتلونکي بڼي) یي پرته له ادبي بیرغي کولو (فلجیارېزم، د بل چا افکار او لیکني په خپل نوم تیرول، Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنی ټیکۍ ایزې د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یي ۳۱ له دفتنګونو او پارنوییکیو پرته دی. (دفتنګونه , الیده ، اضافه، سرباري او اوسترباری، غونډلي یا کلمي دې چې سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، یي لا خوږ وي، په بله مانا دیفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب ، هغه اوازو ته وایي چې د خپلواک او نیمواک په ملګرتیا منځ ته رازي؛ لکه یوستووی اواز یوه وار پتلیز له خولي راوزي د یوه غبرګغږ لومړی توک یوه خپلواک او دوییم توک یي یوه نیم واک اواز وي؛ کله زورکی واله یي یا نرمه ,,ی،، او زرکی واله یي یا درنه یي ,,ی ،، او داسي نور. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناتړوییکي، تړوییکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښني، هیېجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، فردوس خانه!، لغمانیه!، یه که ځاره!، ای الکه! ورورہ!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، څنګه او ولې...) نوموړي ټول د ټپه ایزي (ټپیزې) توکي دي، چې کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ، ډېری وخت په پای کې ویل کیږي او د څپو په شمېر کې ډېروالی را ولي.

د پښېلي کلمي یا غونډلي لرې لري. خو ډېری وخت د لومړی، دوییمي دریيمي، څلورمي او پینځمي مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري، چې دوی ټول ترنګتوک بشپړ وي. هره ټیکۍ اېزه باید د ه (زموږ خپله ,, ه،، هـ یا هي ،، چي ورته وړه ه، روغه ه، کوشنی ه، لنډه ه، دوې سترګي ه ,هـ، دوې سترګي والا ه، یا عینکو والا، عصري او ځانبنودې، ,ه، وایو) چې د پښتو ژبې ،نهویشتم, ګڼه ابېځې ده. په واول یا غږن اواز پای ته رسېدلي وي، لنډی ایزه د پښتو ژبې د

فونولوژيکي (غږيز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړېږي.
د لومړۍ ټيکۍ اېزې ځلورمه او د دوېيمې ټيکۍ اېزې پينځمه مسره يې ۱۳ څپې وي له دفتنګونو پرته لري.

د هرې ټيکۍ اېزې لومړۍ او دوېيمې (د پورتنۍ ځلور سرې مسرې درېيمه، او د پينځه سرې مسرې ځلورمه) مسرې ځلورمه او اتمه څپه؛ د درېمې مسرې (پاينۍ مسرې،) ځلورمه، اتمه او دولسمه څپه باندې زورنه وي او ډېرى وخت په کې کومه څپه باندې زورنه نه احساسېږي.

له سيمه ييزو غږو سره هم څپه په خپل څه رنګوالي نه پاتې کېږي او په ځنې سيمه کې بېلوالى لري. په بله وينا ټيکۍ اېزې ميچه د ځپيزه او خجيزه ټولوالي سره، سره پر يوه نازورنه څپه يا يوې خوږ غږې يا ترنمي څپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ نهمې، اتلسمې، اووه ويشتمې او ځلوېښتمه (د پينځه سره ټيکۍ اېزې يې نهمې، اتلسمې، اووه ويشتمې، شپږدېشتمې او نهه ځلوېښتمې) څپې خوږغږې د ټيکۍ اېزې ميچه د ځپيزه او خجيزه ټولوالي ترځنګه د ټيکيزې يوه بل رغنده توک ګڼل کېږي. نه شتون يې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د پېيلې په توګه يې يوه څپه کمېږي او له موسقي پلوه خوږ غږ له لاسه ور کوي. دغه پايني ټوکونه په يوه پېر کې له دغو درېواړو څپو څخه هره يوه د ور مخکې وروستۍ نهمې، اتلسمې، اووه ويشتمې او ځلوېښتمه (د پينځه سره ټيکۍ اېزې يې نهمې، اتلسمې، اووه ويشتمې، شپږدېشتمې او نهه ځلوېښتمې) زورنې څپې له يوه څه اغېز سره ټيکۍ اېزې ته يوه خوږغږې وربښي. پر همدې لاسوند له هرو درو څخه وريته هره يوه څپه هم ايوفوني (euphony) بلل کېږي چې پښتو اندول يې ترنګتوک يا ترنمي توک کې دى شي. غوره سته د ترنګتوک په پاينۍ مسره کې دى چې نومړې مسره د اېزې رغښت پنځ کوي، د اېزې غوره توک او منځې راځي.

په ټوله کې غوره اېزې هغه دي چې د لنډۍ، ټپې، ټېکۍ او مصرۍ، له هرې يوې مسرې سره ورته لړونه، پښيلې، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې او سرباري اهنګينه پاينۍ څپې و لري؛ د ديفتنګونو او پارنويکي سره. خو له نيمکۍ، انګۍ، لنډکۍ، بګتۍ، کېسۍ (شبې)، پاړکۍ، کاکړۍ، نارې، بدلې، لوبې، سندرې، چاربيتۍ، سپينۍ (ازادې پېيلې)، کېسه ګۍ، د اتڼ غبرګۍ، درې ځپيزۍ، ځلور ځپيزۍ، پينځه ځپيزۍ، شپږ ځپيزۍ، اووه ځپيزۍ، اته ځپيزۍ، نهه ځپيزۍ، لس ځپيزۍ، هايکويۍ، موندۍ (سر پرېکړۍ)، انځورګۍ، کېنتوزۍ (سانتۍ)، نامانېزۍ، زخۍ، بې تولۍ، تولونجۍ، نا پښبليزۍ، ناپېيلۍ او سلسلۍ؛ دې ټولو پېيلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نۍ برخې، Dialogue) له ستې بېلوالى و لري.

د دې له پاره چې دا ټول په ډېرې بنه له درې مسرو څخه رغښت موندلی دی او زوکړه شوي، ان له ساده درې غونډله ایزه وینا او یادونې سره.
نوموړو ټولو ته پام وي، پرې برلاسې وي، رټ بېلوالی یا ګرندی فرق یې و کولی شي، ورته ګڼلې وي او د ټولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې ټول پښتون پښت کولی و شي.
د ټیکی ایزې د څپې شمېر بېلګه داسې ده چې درې سره ۳۱ څپېزې وي، څلور سره ټیکی ایزې ۴۰ څپېزې وي، پېنځه سره ټیکی ایزې ۴۹ څپېزې وي، شپږ سره ټیکی ایزې ۵۸ څپېزې وي، اووه سرې ټیکی ایزې ۶۷ څپېزې، اته سره ټیکی ایزې ۷۶ څپېزې وي، او نهه سرې ټیکی ایزې یې ۸۵ څپېزې وي او لس سره ټیکی ایزې ۹۴ څپېزې وي. چې تر ټولو غوره یې څلور سره ټیکی ایزې ۴۰ څپېزې رانښلولې لړی لري او څلور دانې و ویل شي. خوند رنګ، د نوي وخت او هندارو په ښکاروندو په سته ولاړ راځي، ډېرې ښې یې اته سره ټیکی ایزې ۷۶ څپېزې وي چې دوې دانې وویل شي، ښې به بیا درې سرې ټیکی ایزې دې اته دانې یا دولس و ویل شي، لړې ښې بیا پېنځه سره ټیکی ایزې یا پېنځیزونې ټیکی ایزې دې چې پېنځه دانې و ویل شي؛ ښې راځي، دا بیا له څلورو دانو شپږ سره ټیکی ایزو سره خوا په خوا ځای نیسي.

د لیکوال (زما) ټیکی ایزې څپېزه (څپه، سېلاب، هجا ,, سیلیبل Syllable،، د ابېڅو شمېرلو) - خجیزه (زورنه، خج، اکسنټ ,, لفظ، د موسیقي نوټ: د خج نښه: د تورې په سرنښه , چې د تلفظ د جګوالي او ټیټوالي زور، او ږدوالی، کیفیت ښیي،: ټینګه , لهجه ،: تاکید: بېلوونکی نښه: د وینا , ځانګړی، خاص او بېل ، ډول. :Accent, Morphemel ،،) د څلور سره ټیکی ایزې او پېنځه سره ټیکی ایزې جوړښت په دې ډول دی:

۴.۷ د ټیکی ایزې څپېزې او زورنې

U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU-**U**UUU

د – زړه – ار- **مان** + یې - پو– ره - **کې** + ږي
د – پلاړ – له - **کو** + ره - ره – وا - **نې** + ږي
جلی – و – دې - **ږي** + خو - شه – حا - **لې** + ږي

په – ستر – کو - ژا+ ږې- په – زړه – **ګو** + ږې - ما – ته- **وي** + نه

د ایــزو ښېرنـــچوپړي
(د ايزې ريسرچ پانې)

۱- ۲- ۳- **۴-** ۵- ۶- ۷- **۸-** ۹
۱۰- ۱۱- ۱۲- **۱۳-** ۱۴- ۱۵- ۱۶- **۱۷-** ۱۸
۱۹- ۲۰- ۲۱- **۲۲-** ۲۳- ۲۴- ۲۵- **۲۶-** ۲۷
۲۸- ۲۹- ۳۰- **۳۱-** ۳۲- ۳۳- ۳۴- **۳۵-** ۳۶- ۳۷- ۳۸- **۳۹-** ۴۰

د څلور سره ټيکی ايزې ښېيز او زورنې جوړښت بنه

U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU-**U**UUU

جا – نان – دې - **را** + غی – له - در- **شه** + له
ترښ – تې – چور – **لې** + څه - له – دا - **ګو**+ له
دا – با – چا - **هي** + ده - د – ستا - **خپه** + له
نا – وی – رو - **رو** + قه - دم – ا - **خه** + له
د – و – لس - **پېغ**+ لې- په – که – **تا** + ره - در – سره - **ځي** + نه

۱- ۲- ۳- **۴-** ۵- ۶- ۷- **۸-** ۹
۱۰- ۱۱- ۱۲- **۱۳-** ۱۴- ۱۵- ۱۶- **۱۷-** ۱۸
۱۹- ۲۰- ۲۱- **۲۲-** ۲۳- ۲۴- ۲۵- **۲۶-** ۲۷
۲۸- ۲۹- ۳۰- **۳۱-** ۳۲- ۳۳- ۳۴- **۳۵-** ۳۶
۳۷- ۳۸- ۳۹- **۴۰-** ۴۱- ۴۲- ۴۳- **۴۴-** ۴۵- ۴۶- ۴۷- **۴۸-** ۴۹

د پينځه سره ټيکی ايزې ښېيز او زورنې جوړښت بنه

۷. ۵ د تیکی ایزې هندسي رغښت

د څلور سره تیکی ایزې هندسي رغښت يې داسي دی:

الف.

______

______

______

______

ب. ______ ______ ______ ______

د پينځه سره تیکی ایزې هندسي رغښت يې داسي دی:

الف.

______

______

______

______

______

______

ب. ______ ______ ______ ______ ______

د دی شلخی تیکی ایزی سپړنه
لومړی، دوېيمه ، درېيمه مسره ۹+ ۹ + ۹ =
۲۷ څپې دي، درېيمه مسره ۱۳+ ۰ = ۱۳ څپې ده
چې. دلته توله تیکی ایزه ۴۰ څپې کېږي.

▲ د زړه ارمان يې پوره کېږي

▲ د پلار له کوره روانېږي

▲ جلی وديږي خوشحالېږي

په ستر ګو ژاړي په زړه ګوري ماتوينه

۱. لومړی مسره
۲. دوېيمه مسره
۳. درېيمه مسره
۴. څلورمه مسره
۵. ۱. ۲. ۳. او ٤. یوه تیکی ایزه
٦. دفتنګونه نه لري.
۷. شپتلي رنګ يې د رنګ ښکاروندی دی.
۸. څپې(سيلابونه)
   ۱. مسره ۹ څپې ده
   ۲. مسره ۹ څپې ده
   ۳. مسره ۹ څپې ده
   ٤. مسره ۱۳ څپې ده
۹. زورنه (خجنه) **بولډ**
۱۰. د اواز تیوالي او لوړوالي خطونه،اهنګ؛ترنګتوک؛
۱۱. ښځو ته منسوبی (اړوند)

د لا ډېرو معلوماتو له پاره ۱۵ څېرکی و ګورئ.

۷. ۶ د تیکی ایزې سپړنه

د دې تیکی ایزې سپړنه

لومړی مسره ۰+ ۹+ ۰ = ۹ څپې ده چې ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
دوییمه مسره ۰+۹+ ۰ = ۹ څپې ده چې ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
دریېمه مسره ۰+ ۹+ ۰ = ۹ څپې ده چې ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
څلورمه مسره ۰+۹+ ۰ = ۹ څپې ده چې ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
پینځمه مسره ۰+۱۳+ ۰ = ۱۳ څپې ده چې ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.

دلته ټوله تیکی ایزه ۴۹ څپې شوې ده، دا پنځې پینځه سره تیکی ایزه پارنویکي او غبرګ غږونه نه لري، که در لودلی نو د څپې په ګڼه ډېروالی راتله او ولس کې دغبرګغږونه او پارنویکي... . لرغن دود دی او د تیکې ایزو برخه ده.

۱. لومړی مسره
۲. دوییمه مسره
۳. دریېمه مسره
۴. څلورمه مسره
۵. پینځمه مسره
۶. ۱. ۲. ۳. ۴. او ۵. یوه تیکی ایزه
۷. دفتنګونه نه لري.
۸. څپې(سیلابونه)
   ۱. مسره ۹ څپې ده
   ۲. مسره ۹ څپې ده
   ۳. مسره ۹ څپې ده
   ۴. مسره ۹ څپې ده
   ۵. مسره ۱۳ څپې ده
۹. زورنه (خجنه) **بولډ**
۱۰. د اواز ټیوالي او لوړوالي خطونه،اهنګ؛ترنګتوک؛
۱۱. شپیتلي رنګ یې د رنګ ښکاروندی دی.
۱۲. ښځو ته منسوبې (اړوند)

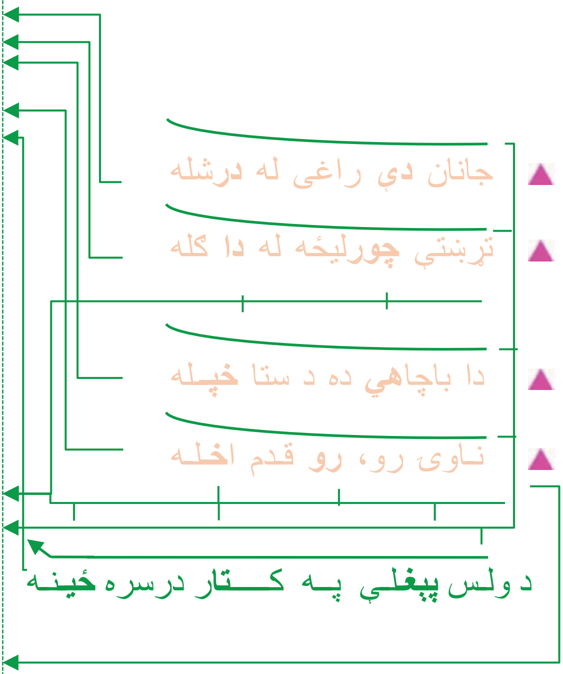

د لا ډېرو معلوماتو له پاره ۱۵ څېرکی و ګورئ.

۷. ۷ پې (پ):. د لیکوال ,زما، څرګندول چې رونوي کتنه داسې. د لیکول څلور سره او پینځه سره ټیکی ایزه په لاندې بنه لوری موړ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډی ایزې له لنډی څخه رغبت مومي، ټپه ایزې له ټپې څخه او ټیکی ایزې له ټیکی څخه او مصری ایزې له مصری څخه.

۲. لنډی ایزې د لنډی پیلنی مسرې کاپي، ورته بنه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټپه ایزې د ټپې پیلنی مسرې کاپي، هم بنه، هم ډول او پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټیکی ایزې د ټیکی پیلنی مسرې کاپي، ورته بنه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصری ایزې د مصری پیلنی مسرې کاپي، ورته بنه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. دوپیمه بنه او درپیمه بنه د ایزو موړ ته په پوخ کې کوي چې څلور سره او پینځه سره لري.

٤. څومره والی د ایزو موړ ته په پوخ کې کوي چې یوه، یوه داني دي او پیلنی یې څلور مسرې او پایلنی یې پینځه مسری لري.

٥. ځینې زورنې یې لړه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلې او د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستی غونډلې تر سیورې لاندې کمزورې پاتې شوي. دا نو یوازې په ساز او اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبنې ډګره نور را وځي.

٦. د ایزې پیلې پینځګونې رغنده ټوکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې په ایز او ایزه بنه شتون لري.

۷. ټیکی ایزه میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بنه او لاربنوده مخبېلګه ده، له ژبنې پلوه لږ تر لږه څلور او پینځه یا زیاتې غونډلې را اخستي، خو هم یې څپې له تاکلي

شمېر نهه؛ نهه؛ نهه؛ او نهه؛ او دیارلسو څخه تیرې نه دې کړی او هم یې زورنې له ټاکلي شمېر څلورو څخه تېرې نه دی کړی، غبرګغږونه او پارنويکي په کې شتون نه لري. دیفتنګونه ،غبرګغږونه، ناترویيکي، ترویيکي، ستربل، اوستربل، پارنويیکي، بلنويیکي، اندېښنې، هيېجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، کنه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، یه کربانه!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، څنګه، ولې...)، نوموړي ټول د ټیکی ایزې توکي دي، چې کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ، ډېری وخت په پای کې ویل کېږي او د څپو په شمېر کې ډېر والی راولي.

۸. د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپټلي دی (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰) دی. د لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پېنځه څلوېښتو پښتو شعرونو او یو سلو شپېته بېلا بېلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لېږدیز لمریز کال په ستره ۳۶ ګنه دی.

۹. د ایزې پنځ له هغې لنډۍ، ټپې، ټیکی، او مصرۍ کېږي چې منځه (هسته) وي، چې ځانګړې ځانګړنې یې لنډۍ، ټپې، ټیکی او یا مصرۍ ته ورته وي، د ایزې نوموړې منځه موږ په خپل رنګ یې چې د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپټلي دی، په شپټلي یې ښکو؛ چې سرباري، یا بېخباري یا تکراري مسرې یې هم شپټلي رنګ لري او د دې له پاره تر ډېره پورې دا څرګ موږ ته په لاس را کوي چې د ایزې پنځې منځه وي. ګډولې ښه یا اونګ ښه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لنډۍ ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکی ته منسوبې وي او یا مصرۍ ته منسوبې وي نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتي کېږي. له دې څخه یې د پنځ نوم هم اخستل کېږي چې دا ایزه لنډۍ ایزه ده، که ټپه ایزه ده، که ټیکۍ ایزه ده او که مصرۍ ایزه. له دې سره سم دا ټیکی ایزې دي.

۱۰. د ټیکی ایزې پېیلن لیکوال صفي الله فردوس خان ټولې په ګډولې ښه یا اونګ ښه جوړه کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقي ته

رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي، هره یوه نوي ګډوله رغولې چې د نوي ټپې سکالو ځانګړنې او نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی. هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لري، له ټیکی یې څرګندېږي چې پیلنی څلور سره ټیکۍ ایزه دیسي ده، له نورو لرغونو پښتني وګړني پیېلې څخه روغه ګډوله شوي ده. دا به داسې ښکارېږي چې پنځي , طبیعي، نه ده؛ مصنوعي , دیسي او شلخي، ده.

پاینی پیېنځه سره ټیکی ایزه دیسي نه ده، له نورو لرغونو پښتني وګړني پیېلې څخه روغه ګډوله شوي ده. دا به داسې ښکارېږي چې پنځي , طبیعي، ده او مصنوعي , دیسي او شلخي، نه ده.

۱۱. د دغو ټیکۍ ایزې پیېلن د پښتو لېوال دی، ځېګ تن دی، د لغمان یوه ښه نیک نومه وګړی دی چې ډیری شعرونه یې په پښتو ادب پنځي , طبیعي، او یوه دمي پوښلې دي، د زهن د ټیکۍ ایزه زېږنده یې رښت او رښتنې لېوال کړه وړه پاتې شونې پرېږ دي. بل لورې ته دا د دې له پاره نه بوږوم چې ځانمني ستاین شي، په ټوله کې د دې له پاره ده چې د نورو پیېلنو د پیېلو له پاره ترې په لرلید ګټنې واخستل شي.

۱۲. د دغو ټیکۍ ایزې د زوکړې موده لکه څنګه چې زه وایم داسې ده: پیلنی یې بدله ګډوله او پایلنی یې اصلي ګډوله ده؛ په مهترلام، لغمان کې مې په خپل کور کې په ۲۰۰۷ زېږدي کال کې کښلې وې.

زه نر یم، خو ډېرو مېرو، مېرمنو به ویلې وي او دي. لکه مېرمنې په ښادۍ کې ولاړې وي د ناوې ننداره کوي، د ناوې ښي اړخ ته یوه پیغله ولاړه ده، ډېره ښکلې هم ده، هغه پیغله یې ډېره خوښه راغلې ده، له وړاندې ځایه څخه ټیکۍ اچوي، په دې ټیکۍ سره ناوې هم خوشحالېږي، چې د ملګرې ستاینه یې هم و شوه او د واده پیرودونکي یې هم پیدا شوه.

د ایــزو څېړنـــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

نورې مېرمنې پرې ډېرې خوشحالېږي او بیا یې له واده ورسته هم وایي، چې هغې پلانکۍ مېرمنې ښه ټیکی او ټیکۍ ایزه د بیستانکۍ له پاره هم و ویشته، لکه څې خپل کوم زوی، مسې، وراره او خوریه ته یې په ګوته کړه. دا ټیکی ایزه د ناوې د شپې د چارپیریال زوکړه ده او په همدې بڼه یې وایي. د دغې ټیکۍ ایزې له پاره کره بوږوم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

۸. تې (ت):. مصرى ایزې (مصریزې)

د دې له پاره زما څېړنه دا سپینې ته را اوباسي چې زه خپل د ژبې یوه څو سره پېیله د څو سره یا څو مخه مصرى ایزې نوم باندې نوموم، چې دې پښتو پېنځه او شپږ سره پېیله له پېنځه مخه او شپږ مخه مصرى ایزې، مصرى توري او مصرى ایزې سره ورته ډېرې ځانګړې ځانګېړنې لري، چې ورته مصرى اېزه وايي؛ په دغه ډول څېرې لري، درې سره مصرى ایزې، څلور سره مصرى ایزې، پېنځه سره مصرى ایزې، شپږ سره مصرى ایزې، اووه سره مصرى ایزې، اته سره مصرى ایزې، نهه سره مصرى ایزې او لس سره مصرى ایزې... . په ښه منډل کېږي. د مصرى ایزې ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې داسې دي. لکه:

۸. ۱ د مصرى ایزې ځانګړې ځانګېړنې

۱:- ډېرې ښایسته وي، ۲:- ښه نادره توازن لري. (چې لومړى د لاستې برخه یې لنډه او دوېیمه برخه یې چې تېره وي اوږده، د ثقل مرکز یې د مصرى دواړو مسرو ته ورته وي.)، ۳:- ډېر ژر تاثیر کوي، ۴:- انسان په یو وار له منځه وړي، ۵:- یوه وار یې سرې ته بس دى، ۶:- بېلابېلې بڼې لرې، ۷:- درې خواوې یې سرى پرې کوي، ۸:- په پام او ناپامى کې انسان نه کرېکې باسي، ۹:- ډېرې لرغونې دي، ۱۰:- لرغونې اندازه کړل شوي، ۱۱:- لرغونې څېړل شوي، ۱۲:- د ,, مصر هرمو،، (پېتري، ۱۵۵ چوپړى) غوندې جوړونکى یې معلوم نه دى، ۱۳:- لکه هرم پوره برابر شکل لري چې د الله کوم مخلوق رغولې دي، ۱۵:- زورورې دي، ۱۶:- په هر ځاى کې ترې ګټه اخېستل کېږي، ۱۷:- د ننداړو شیان دي، ۱۸:- وهم لري، ۱۹:- زور دى، ۲۰:- په مینه ساتل کېږي، ۲۱:- تل انسان سره وي، ۲۲:- مکارې وي لکه لنډې مصرى توري، ۲۳:- مېرمنو د مستى او د سرو د سرلوړى توکې دي، ۲۴:- درندې دي، ۲۵:- سختې دي، ۲۶:- جوړول یې ګران دي، ۲۷:- ډېر ارزښت لري، ۲۸:- ننداړ چیانو ته یوه ابلاغ وي، ۲۹:- مینه ناکې وي، انسان مینه پرې راځي، ۳۰:- په ډېره باریکى او مینه جوړېږي، ۳۱:- په خپل ځاى کې کارول کېږي، ۳۲:- ډېرې اوږدې نه دي غېږې نېول ورسره سرى سترى کوي. ۳۳:- د میسو اونګ، وسپنې ګډولې، کنځیت اونګ، تیکې اونګ، د سروزورګډولې، د سپین زرو اونګ او لرګنې ښه اصلې او شلخې جوړېږي.

تاسو ته یې همداسې پرېږدم، په همدې ښه یې پوښ کې کوم.

هرې لنډى ایزې، تپه ایزې او تیکى ایزې چې دغه پورته ځانګېړنې و درلودلې نو هغو ته مصرى ایزې وایي. تاسو لنډیو ایزې، تپه ایزې، تیکى ایزې او مصرى ایزې ته ښه غوږ و نیسئ!! پام ورته و کړئ! نو بیا یې پېژنى چې دا مصرى ایزې دي؛ چې له مصرى سکالو سره برابرې وي او دغه خصوصیات لري.

د ایــزو څېرنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

لنډی ابزې، ټپه ابزې او ټیکی ابزې دا پورته ۳۲ ځانګړنې نه لري؛ بېلوالی یې پرهمدې کې دی.

خپل کاله کې مې کښلې وې، د لیکوال مصری ابزې دي:.

- لــه خولو لون مې وچلی ځان دی
- پــه سپکو سپک هریو انسان دی
- غوړنه سره سر مې جنبان دی
- زما کم اصلو ته سلام دی

څوک چې له ټیټه وره ځي سر ټیټه وینه

- مـا د ملکو لیدلي پیغلي
- ستــا په لیدو لیدلي پیغلي
- ډېرو درنو لیدلي پیغلي
- ښېـګڼو کړو لیدلي پیغلي

په پښتو ویو کې خوره لا پیغله وینه

- تـوره بانوره بانو حوره
- داسې تېره وي لکه توره
- پـه پت عزت کې وي باتوره
- وي کافرانو ته ناسوره

په دین مینې باغیرته جونې وینه

- ژېړې په تن ژېړې جـامې دي
- د ژیړ ټیکري ژېړې شملې دي
- ژیړ یې بنګري ژېړې دانې دي
- تـول ژړوي دایې کانې دي

دا څومره پټې مینې ژېړې جونې کړینه

- حسن پرسته غواړي سپیني
- دا نورې نه ارځي په میني!!؟
- فردوس نه ستړی نه خواشیني
- سترګي رڼې تورې شېریني

سپیني انجوني سویي مالګي غوندې وینه

د لیکوال شپږ سره (شپږ مخه یا شپږ مسرېزه، شپږ مسرې لرونکې)، مصرۍ اېزه ده:.

- پښتو پښـــتی را ماتوینه
- ایمان ایمان نه رانه ځینه
- تاسې بـه ښوک داسې پرېـږدینه
- وینې مـو ښبې وینـې مو ځینه
- د الله دښن ښوک نه وژینه

لرې وېشتونکی مو اوس تندې ته کومه

اوستاد باچا خان لغماني د حسني اوستاد حسني زوی په لغمانۍ موسیقۍ کاستوري سور کې ویلې ده، پارنویکې یې تاسو ته له هرې مسرې مختاړې او ورستاړې په بڼه کښم چې کره نخښې یې ښرګندې شي، له ټکیلرونکې کامې مې جوښت جود کړی دي؛ د مصرۍ اېزې په هره مسره کې مې کټ مټ راخستي.
بل لورې ته په پیل کې یې په دوې لرغونو مصریو پیل و کوه، بیا یې دا چې ښه روغه منده په کې په سور کې و وهې، په ژوره لېوالتیایي و وایې، د زړه سندرې په بڼه یې و وایې، دا دوې مصرۍ لومړی پیل کړې دي او له دې دوې مصرو سره یې داواړه مصرۍ اېزې په ۰۰:۰٦:۰٤:۳۹ (رپه: ثانیه: دقیقه: ساعته) موده کې ویلې دي. د ساز او اواز سره چې د ارمونیې، دوګړې، رباب له نغمو او غږو سره په کې ملې وې پورتنۍ وخت نیولی دی.

- زما هغه ساعت یا دېرې

چې ور دې پورې کړه ځنځېر دې واچونه

د ایــزو ښېرنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

- خـلـکـو زړې یارۍ تازه کړې؛ وی

زما په نوې یارۍ اور ولړېدنه

- لــه خولو لون مې وچلی ځان ده
- پــه سپکو سپک هریو انسان ده
- غورنه سره سر مې جنـبان ده؛ وی
- زما کم اصلو ته سلام ده

ښوک چې له تیټه وره ځي سر تیټه وینه

- مـــا د ملکو لیدلې پیغلې
- ســتا په لیدو لیدلې پیغلې
- ډېرو درنو لیدلې پیغلې؛ وی
- ښـېـګـڼـو کړو لیدلې پیغلې

په ښتو ویو کې خوږه لا پیغله وینه

- تـوره بانوره بانو حوره
- داسې تېره وي لکه توره
- پـــه پت عزت کې وي باتوره
- وي کافرانو ته ناسوره

وه؛ په دین مینې باغیرته جونې وینه

- ژېړې پـه تن ژېړې جــامې دي
- د ژېړ تیکري ژېړې شملې دي
- ژېړ یې بنګړي ژېړې داني دي
- تــول ژړوي دایې کاڼې دي

وه؛ دا ښومره پټې مینې ژېړې جونې کړینه

- حسن پرسته غواړي سپيني
- دا نورې نه ارځي په مينې!!؟
- فردوس نه سترى نه خواشيني؛ وى!
- وه؛ سترګې رڼې تورې شېريني

سپيني انجونې سويي مالګې غوندې وينه

- پښتو پښتی راماتوينه
- ايمان ايمان نه رانه ځينه
- تاسي به څوک داسي پرېږدينه؛ وى
- وينې مو ښې وينې مو ځينه
- د الله دښن څوک نه وژينه

لرې وېشتونکی مو اوس ټنډې ته کومه

٨. ٢ د مصرى ايزې انځورونه:

دا لاندې د مصرى ايزې انځورونه مې د جونورې په ٣ درېيم ٢٠١١ زېږدي کال کښته کړي وو.

٩:- يو آر ـ سيمبټار- د- ډبليو اي بي. ,, دا مصرى پينځه ژى لرې. ،، (ايلګوډ، ١٩٧٩ زېږدى، ٢٠٣ چوپړى) (# ٩ انځور)

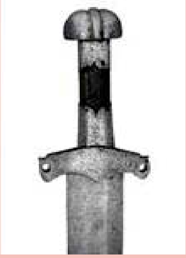

١٠:- د محمد رسول الله مصرى (# ١٠ انځور)

١١:- د ليکانې (کلم) په بنه پينځه بنه ,, مصرى،، (ژى (ايجيپټ وييپنس)، ٢٠٠٩ زېږدى، ٢ چوپړى) (# ١١ انځور)

۸. ۳ د مصرۍ ایزې تعریف (څرګندونه، ښکارونه، مصرۍ ایزې د یوه توري یا سکالو تشریح کول)

د وۍ یا ویکیي له پامه مصرۍ ابزه هغي درې سرې پېیلي ته وایي چي د څو سره مصرۍ سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړني، څرنګوالی او څرګندوالی لري. په اصطلاح کې هغه وګړنی، پیاوړې، غښتلې، هېښونکې، سندریزه، خوږه، ګڼلي، منلي، له اند، پند، احساس او تخیل ډکه پېیله ده چي زموږ لرغونو پښتنو نیکونو او نیاګانو د پښتو ژبې د ابېځو ,, ښ، ډ، ړ، ڼ، ی او ... .،، څخه وړاندي زده، پېژندلي او د پښتو ژبې له زوکړې له پېدایښت سره جوښت یې جوت کړي دي. پښت یې هم کولی شي چي لرلید (راتلونکې بڼې) یې پرته له ادبي بیرغي کولو (فلجیارېزم، د بل چا افکار او لیکني په خپل نوم تیرول، Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنی مصرۍ ایزې د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یې ۳۱ له دفتنګونو او پارنوییکیو پرته دی. (دفتنګونه , الیده ، اضافه، سرباري او اوسترباری، غونډلي یا کلمي دي چي سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، یې لا خوږ وي. په بله مانا دیفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب ، هغه اوازو ته وایې چي د خپلواک او نیمواک په ملګرتیا منځ ته راځي؛ لکه یوستووی اواز یوه وار پتلیز له خولي راوځي؛ د یوه غبرګغږ لومړی ټوک یوه خپلواک او دوییم ټوک یې یوه نیم واک اواز وي، کله زورکی واله یې یا نرمه ,,ی،، او زرکی واله یې یا درنه یې ,,ی ،، او داسي نور. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناتروییکي، ترویيکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښني، هیبجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، کنه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای،. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، فردوس خانه!، لغمانیه!، یه که ځاره!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، څنګه، ولې...)، نوموړي ټول د مصرۍ ایزې توکي دي، چي کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ، ډېری وخت په پای کې ویل کېږي او د څپو په شمېر کې دېر والی راولي.

د پښتلې کلمي یا غونډلې لرې لري. خو ډېری وخت د لومړی، دوییمي درېیمي، څلورمي، پینځمي او شپږمي مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري او د دوی ټول ترنګتوک بشپړ وي. هره مصرۍ ابزه باید د ه (زموږ خپله ,, ه، هـ یا هې ،، چي ورته وړه ه، روغه ه، کوشنی ه، لنډه ه، دوې سترګې ه ,هـ، دوې سترګي والا ه، یا عینکو والا، عصري او ځانښودي، ,ه، وایو) چي د پښتو ژبې ،نهویشتم, ګڼه ابېځې ده. په واول یا غږن اواز پای ته رسېدلي وي.

مصرۍ ایزه د پښتو ژبې د فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړېږي. د لومړۍ مصرۍ ایزې پېنځمه او د دوېیمې مصرۍ ایزې شپږمه مسره يې ۱۳ څپې وي له دفتنګونو پرته.

د هرې مصرۍ ایزې، لمړۍ او دوېیمي (د پورتنۍ پېنځه سره مسرې څلورمه، او د شپږ سره مسرې پېنځمه) مسرې څلورمه او اتمه څپه؛ د پېنځمې او شپږمې مسرې (پاینۍ مسرې،) څلورمه، اتمه او دولسمه څپه باندې زورنه وي او ډېرې وخت په کې کومه څپه باندې زورنه نه احساسېږي.

له سیمه ییزو غږو سره هم څپه په خپل څه رنګوالي نه پاتې کېږي او په ځنې سیمه کې بېلوالی لري. په بله وینا مصرۍ ایزې میچه د څپېزه او خجیزه ټولوالي سره، سره پر یوه نازورنه څپه یا یوې خوږ غږې یا ترنمي څپه پای ته رسي. د هې ابېځی دی چې غږ يې نس څخه هوا په حنجرې کشوي، چې خولې مخکې مو ورغوی ونیسئ. ه یا هه و وایئ؛ نو هوا ویچې، د نس ډکیدل او تشیدلو باندې پوهېږئ چې همدې ته ترنګتوک وایي. مانا دا چې د پیلنۍ مصرۍ اېزو نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې او نهه څلوېښتمې (د پېنځه سره مصرۍ ایزې يې اېزو نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې، پېنځه څلوېښتمې او اته پېنځوستمې) څپې خوږغږي د مصرۍ ایزې میچه د څپېزه او خجیزه ټولوالي ترڅنګه د مصرۍ یوه بل رغنده ټوک ګڼل کېږي. نه شتون يې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي. د پېیلې په توګه يې یوه څپه کمېږي او له موسقي پلوه خوږ غږ له لاسه ورکوي. دغه پایني ټوکونه په یوه پېر کې له دغو دربواړو څپو څخه هره یوه د ور مخکې وروستۍ نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې او نهه څلوېښتمې (د شپږ سره مصرۍ ایزې نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې، پېنځه څلوېښتمې او اته پېنځوستمې) زورنې څپې له یوه څه اغېز سره مصرۍ ایزې ته یوه خوږغږي وربښي. پر همدې لاسوند له هرو درو څخه وریته هره یوه څپه هم ایوفوني (euphony) بلل کېږي چې پښتو انډول يې ترنګتوک یا ترنمي توک کې دی شي. غوره سته د ترنګتوک په پاینۍ مسره کې دی چې نومړې مسره د ایزې رغښت پنځ کوي، د ایزې غوره توک او منځې راځي.

په ټوله کې غوره ایزې هغه دي چې د لنډۍ، ټپې، ټېکۍ او مصرۍ، له هرې یوې مسرې سره ورته لړونه، پښیلې، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې، سرباري اهنګینه پاینۍ څپې و لري، د دیفتنګونه او پارنویکي سره. خو له نیمکۍ، انګۍ، لنډکۍ، بګتۍ، کېسۍ (شبې)، پاړکۍ، کاکړۍ، نارې، بدلې، لوبې، سندرې، چاربیتۍ، سپینۍ (ازادې پېیلې)، کبسه ګۍ، د اتڼ غبرګۍ، درې څپېزۍ، څلور څپېزۍ، پېنځه څپېزۍ، شپږ څپېزۍ، اووه څپېزۍ، اته څپېزۍ، نهه څپېزۍ،

لس ځپېزی، هايکويی، پټی (تي خورو اړوندې پيپلي)، موندی (سر پرپکړی)، انځورګی، کېنتوزی (سانتی)، نامانپزی، زخی، بې تولی، تولونجی، نا پښپلیزی، ناپيپلی او سلسلی، دې ټولو پيپلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نی برخې، Dialogue) له ,, ستې بېلوالی،، (نامیت، ۱۹۹۲ زېږدی، ۱ چوپړی) و لړي. د دې له پاره چې دا ټول په ډېرى بنه له درې مسرو ځخه رغښت موندلی دی او زوکړه شوي، ان له ساده درې غونډله ايزه وينا او يادونې سره. نوموړو ټولو ته پام وي، پرې برلاسې وي، رټ بېلوالی يا ګړندی فرق يې و کولی شي، ورته ګڼلي وي او د ټولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې ټول پښتون پښت کولی و شي.

مصری ايزې د ځپې شمېر بېلګه داسې ده چې درې سرې مصری ايزې ۳۱ ځپېزې وي، ځلور سره مصری ايزې ۴۰ ځپېزې وي، پينځه سرې مصری ايزې ۴۹ ځپېزې وي، شپږ سره مصری ايزې ۵۸ ځپېزې وي، اووه سرې مصری ايزې ۶۷ ځپېزې، اته سرې مصری ايزې ۷۶ ځپېزې وي، نهه سرې مصری ايزې يې ۸۵ ځپېزې وي او لس سره مصری ايزې ۹۴ ځپېزې وي. چې تر ټولو غوره يې ځلور سره مصری ايزې ۴۰ ځپېزې رانښلولې لړی لړي او ځلور داني و ويل شي. خوندور رنګ، د نوي وخت او هندارو په ښکاروندو په سته ولاړ راځي؛ ډېرې ښې يې اته سرې مصری ايزې ۷۶ ځپېزې وي چې دوې داني و ويل شي؛ ښې په بيا درې سرې مصری ايزې دي چې اته داني يا دولس و ويل شي؛ لړې ښې بيا پينځه سره مصری ايزې يا پينځيزونې مصری ايزې دي چې پينځه داني و ويل شي ښې راځي، دا بيا له ځلورو دانو شپږ سره مصری ايزو سره خوا په خوا ځای نيسي.

د ليکوال (زما) مصری ايزې ځپېزه (ځپه، سېلاب، هجا ,, سيلبيل Syllable،، د ابېځو شمېرلو) - خجيزه (زورنه، خج، اکسنټ ,, لفظ، د موسيقي نوټ: د خج نښه: د توري په سرنښه , چې د تلفظ د جګوالي او ټيټوالي زور، او رږدوالي، کيفيت ښيي،: ټينګه , لهجه ،: تاکيد: بيلوونکي نښه: د وينا , ځانګړی، خاص او بېل ، ډول. :Accent, Morphemel ،،) د پينځه سره مصری ايزې او شپږ سره مصری ايزې جوړښت په دې ډول دی:

۴ .۸ د مصری ايزې ځپېزې او زورنې

U-UUUU-UUUU
U-UUUU-UUUU
U؛U-UUUU-UUUU
U-UUUU-UUUU؛U
U-UUUU-UUUU-UUUU

د ایــزو ښېرنــچوپیري
(د ایزۍ ریسرچ پاڼې)

حو– سن – په – رس + **ته** ـ غوا– ړي ـ **سپي** + نې
دا – نو – رې – **نه** + ار ـ ځي – په ـ **مي** + نې!!؟
فر – دوس – نه ـ **سته** + ړی ـ نه – خوا ـ **شي** + نې؛ـ وی!
وه؛ ستر – ګې – ره ـ **نې** + تو ـ رې – شې ـ **ري** + نې
سپي – نې – ان ـ **جو**+ نې‌ـ سو – یي – **مال** + ګې ـ غون – دې ـ **وي**+ نه

۱ـ ۲ـ ۳ـ **۴ـ** ۵ـ ۶ـ ۷ـ **۸ـ** ۹
۱۰ـ ۱۱ـ ۱۲ـ **۱۳ـ** ۱۴ـ ۱۵ـ ۱۶ـ **۱۷ـ** ۱۸
۱۹ـ ۲۰ـ ۲۱ـ **۲۲ـ** ۲۳ـ ۲۴ـ ۲۵ـ **۲۶ـ** ۲۷؛ ۱
۲؛ ۲۸ـ ۲۹ـ ۳۰ـ **۳۱ـ** ۳۲ـ ۳۳ـ ۳۴ـ **۳۵ـ** ۳۶

۳۷ـ ۳۸ـ ۳۹ـ **۴۰ـ** ۴۱ـ ۴۲ـ ۴۳ـ **۴۴ـ** ۴۵ـ ۴۶ـ ۴۷ـ **۴۸ـ** ۴۹

د لیکوال پېنځیزونې مصری ایزې ښپیز او زورنې جوړښت بڼه

U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU
U-**U**UUU-**U**UUU-**U**UUU

پښ – تو – پښ ـ **تی** + را – ما – ته ـ **وي** + نه
اي – مان – اي ـ **مان** + نه – را – نه ـ **ځي** + نه
تا – سې – به – **ښوک** + دا ـ سې – پرېږ‌ـ **دي** + نه
وي – نې – مې ـ **ښبنې** + وي ـ نې – مو‌ـ **ځي**+ نه
د – الله – ده ـ ښن + ښوک ـ نه – وه ـ **ژي** + نه
له – رې – ویش ـ **تون**+ کی‌ـ مو – اوس – **تڼ** + ډې ـ ته – که ـ **وه** + مه

۱- ۲- ۳- ۴- ۵- ۶- ۷- ۸- ۹
۱۰- ۱۱- ۱۲- ۱۳- ۱۴- ۱۵- ۱۶- ۱۷- ۱۸
۱۹- ۲۰- ۲۱- ۲۲- ۲۳- ۲۴- ۲۵- ۲۶- ۲۷
۲۸- ۲۹- ۳۰- ۳۱- ۳۲- ۳۳- ۳۴- ۳۵- ۳۶
۳۷- ۳۸- ۳۹- ۴۰- ۴۱- ۴۲- ۴۳- ۴۴- ۴۵
۴۶- ۴۷- ۴۸- ۴۹- ۵۰- ۵۱- ۵۲- ۵۳- ۵۴- ۵۵- ۵۶- ۵۷- ۵۸

د شپږ سره مصرۍ ایزې ښپېز او زورنې جوړښت بڼه

۸. ۵ د مصرۍ ایزې هندسي رغښت

د پېنځه سره مصرۍ ایزې هندسي رغښت يې داسې دی: غبرګغونډلو او پارنويکو چې ډېرۍ وخت يوه ښپه وي، دوې هم وي، درې لږې دي بېخې او څلور ښپې هم شتون لري لږ او ډېر، که نوموړي توکي شتون و لري د هرې مسرې له ډډ څخه يې په ټکي لرونکي کامه، ځینې وخت په کامه یا بېلونکې نخښې باندې ترې وړاندې ورسته او ان ځنې وخت په منځ کې هم کښو. د هرې مسرې سره يې ښکاره کېدل څرګندول کېږي. که شتون يې نه درلود بیا هېڅ نه راځي ورسره. لکه په لاندېنۍ بڼه کې، خو چې شتون يې و درلود په همدې بڼه يې هندسي رغښت دی.

الف. (----)؛ ____________؛ (----)
(----)؛ ____________؛ (----)
(----)؛ ____________؛ (----)
(----)؛ ____________؛ (----)
(----)؛ ______________________؛ (----)

ب. (----)؛ ______ (----)؛ (----)؛ ______؛ (----)؛ (----)؛ ______ (-
---)؛ (----)؛ ______(----)؛ (----)؛ ____________________ (----)؛

د پېنځه سره مصرۍ ایزې هندسي رغښت يې داسې دی:

الف. ____________
____
____
____
____
____

ب. ______ ______ ______ ______ ______ ____________________

۸. ۶ د مصری ایزې سپړنه

د دې مصری ایزې سپړنه
لومړی مسره ۰+ ۹+ ۰ = ۹ ښپې ده چې ,, ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
دوېیمه مسره ۰+۹+ ۰ = ۹ ښپې ده چې ,, ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
درېیمه مسره ۰+ ۹+ ۱ = ۱۰ ښپې ده چې ,, وی! ،، پارنویکي لري.
څلورمه مسره ۰+۹+ ۱ =۱۰ ښپې ده چې ,, وه ،، پارنویکي لري.
پینځمه مسره ۰+۱۳+ ۰ = ۱۳ ښپې ده چې ,, ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.

دلته ټوله پینځیزوني مصری اېزه ۵۱ ښپې شوي ده، دا پنځي پینځه سره مصری اېزه پارنویکي او غبرګ غږونه لري، نو د ښپې په ګڼه ډېروالی راغلی دی؛ ولس کې دغبرګغږونه او پارنویکي... . لرغن دود دی او د مصری اېزې برخه ده.

▲ حسن **پرسته** غواړي سپینې
▲ دا نورې **نه** ارځي په **مینې**!!؟
▲ فردوس نه **ستړی** نه خواشینې؛ وی!
▲ وه؛ سترګې **رڼې** تورې شیرینې
سپینې **انجونې** سویې **مالګې** غوندې **وینه**

۱. لومړی مسره
۲. دوېیمه مسره
۳. درېیمه مسره
۴. څلورمه مسره
۵. پینځمه مسره
۶. ۱. ۲. ۳. ۴. او ۵. یوه مصری اېزه
۷. دفتنګونه لري. وی!؛ وه
۸. ښپې(سیلابونه)
   ۱. مسره ۹ ښپې ده
   ۲. مسره ۹ ښپې ده
   ۳. مسره ۱۰ ښپې ده
   ۴. مسره ۱۰ ښپې ده
   ۵. مسره ۱۳ ښپې ده
۹. زورنه (خجنه) **بولډ**
۱۰. د اوازتیوالی او لوړوالی خطونه،اهنګ؛ترنګتوک
۱۱. شیتلي رنګ یې د رنګ بښکاروندی دی.
۱۲. سرو ته منسوبي (اړوند)

د ټاټوبي سرغندوی هېښنده سندرغاړی باچا خان لغماني ویلې.
وخت: (وخت ټاکل، نېټه ایښودل: پرسور برابرول: وخت اندازه کول وخت، دوران، نیټه: ټیك وخت، ټایم، وخت، بیدو، موده، موقع: دم، وار، ځل: ګړی، ساعت، شیبه، غوټه: مهال: دموسیقي شیبه: پروخت، پرټاکلي وخت.).
.: ۲۸:۳٤:۰۰:۰۰ (رپ: ثانیې: دقیقې: ساعت) په وخت کې ویلي ده.
د لا ډېرو معلوماتو له پاره ۱۵ ښپرکی و ګورئ.

د ایــزو څېړنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

د دې مصرۍ اېزې سپړنه

لومړۍ مسره ٠+ ٩+ ٠ = ٩ څپې ده چې ،، ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
دوېیمه مسره ٠+٩+ ٠ = ٩ څپې ده چې ،، ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
درېیمه مسره ٠+ ٩+ ٠ = ٩ څپې ده چې ،، ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
څلورمه مسره ٠+٩+ ٠ = ٩ څپې ده چې ،، ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
پینځمه مسره ٠+٩+ ٠ = ٩ څپې ده چې ،، ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.
شپږمه مسره ٠+١٣+ ٠ = ١٣ څپې ده چې ،، ،، دفتنګونه او پارنویکي نه لري.

دلته ټوله مصرۍ اېزه ٤٩ څپې ده، دا پنځې پینځه سره مصرۍ اېزه پارنویکي او غبرګ غږونه نه لري، که در لودلی نو د څپې په ګنه ډېروالی راتله او ولس کې دغبرګغږونه او پارنویکي... . لرغن دود دی او د مصرۍ اېزو برخه ده.

١. لومړۍ مسره
٢. دوېیمه مسره
٣. درېیمه مسره
٤. څلورمه مسره
٥. پینځمه مسره
٦. شپږمه مسره
٧. ١. ٢. ٣. ٤. ٥. او ٦. یوه مصرۍ اېزه ده
٨. زورنه (خجنه) **بولډ**
٩. د اوازتیوالی او لوړوالی خطونه،اهنګ؛ترنګتوک؛
١٠. دفتنګونه نه لري.
١١. شیتلي رنګ یې د رنګ ښکاروندی دی.
١٢. سرو ته منسوبې(اړوند)
١٣. څپې(سیلابونه)
١. مسره ٩ څپې ده
٢. مسره ٩ څپې ده
٣. مسره ٩ څپې ده
٤. مسره ٩ څپې ده
٥. مسره ٩ څپې ده
٦. مسره ١٣ څپې ده

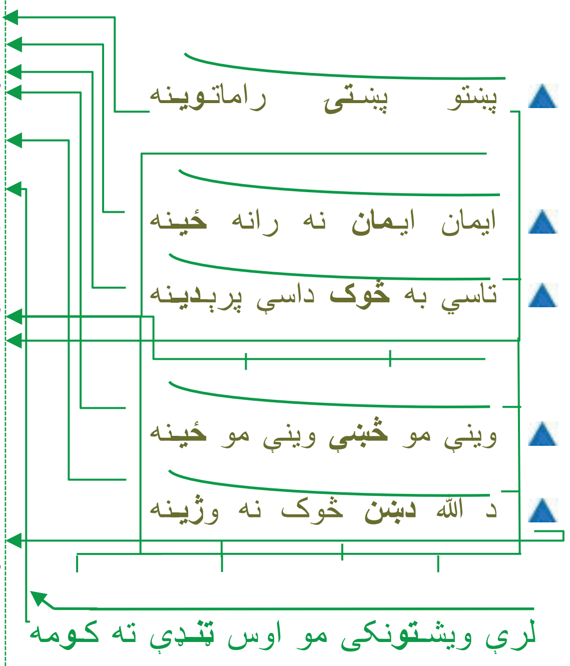

د ټاټوبي سرغندوی هېښنده سندرغاړی باچا خان لغماني ویلې.
وخت: (شیبه، غوټه: مهال: دموسیقي شیبه: پرټاکلي وخت).
:. ٠٠:٤٥:٠٠:٠٠ (رپ: ثانیې: دقیقې: ساعت) په وخت کې ویلې ده.

د لا ډېرو معلوماتو له پاره ١٥ څېرکی و ګورئ.

۸. ۷ تې (ت):. د لیکوال څرګندول چې رونوي کتنه داسې. د لیکول پېنځه سره مصرى ایزې او شپږ سره مصرى ایزه په لاندې بڼه لورى موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لندې ایزې له لندی څخه رغښت مومي، تپه ایزې له تپې څخه، تیکی ایزې له تیکی څخه او مصرى ایزې له مصرى څخه.

۲. لندی ایزې د لندی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ تپه ایزې د تپې پیلنی مسرې کاپي، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ تیکی ایزې د تیکی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصرى ایزې د مصرى پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. دریېمه بڼه او څلورمه بڼه د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې پېنځه سره او شپږ سره لري.

۴. څومره والی د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې دریېمه بڼه پېنځه مصرى ایزې دي؛ څلورمه بڼه یوه دانه ده، پیلنی هره یوه یې یې پېنځه مسرې او پایلنی یې شپږ مسرى لري.

۵. ځینې زورنې یې لړه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلې او د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستی غونډلې تر سیورې لاندې کمزورې پاتې شوې. دا نو یوازې په ساز او اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبنې ډګره نور راوځي.

۶. د ایزې پېیلې پېنځګونې رغنده ټوکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې په ایز او ایزه بڼه شتون لري.

۷. مصرى ایزه میچه د څپیزه او خجیزه تولوالې (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بڼه او لاربنوده مخبېلګه ده، له ژبنې پلوه لر.

تر لږه پېنځه او شپږ یا زیاتې غونډلې را اخستې، خو هم یې څپې له ټاکلي شمېر نهه؛ نهه؛ او نهه؛ او دیارلسو څخه تیری نه دی کړی. هم یې زورنې له ټاکلي شمېر څلورو څخه تېری نه دی کړی؛ غبرګغږونه او پارنویکي په کې شتون لري. دیفتنګونه ،غبرګغږونه، ناتړوییکي، تړوییکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښنې، هیبجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، کنه!، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، یه کربانه!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، څنګه، ولې...)، نومړي ټول د مصری ایزې توکي دي، چې کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ، ډېری وخت په پای کې ویل کیږي او د څپو په شمېر کې ډېر والی راولي.

لکه په پیلنی مصری ایزې یا پېنځه سره مصری ایزه یا پنځمه بنه مصری ایزه کې؛ وی! او وه!؛ پارنویکي په دې بنه راغلي دي. د اولې مصری ایزې د دربیمې ۹ څپېزه مسرې په پای کې؛ وی! راغلې چې دا مسره ور سره لس څپېزه کیږي. په ورته بنه په دوېیمه مصری ایزه کې هم په همدې مسره کې؛ وی! راغلې چې دا مسره ور سره لس څپېزه کیږي. په دربیمې او څلورمې مصری ایزې د ۱۳ څپېزې مسرې په سر کې د وه!؛ راغلی دی چې مسره ور سره ۱۴ څپې شوې. په پېنځمه مسرې په دربیمه ۹ څپېزه مسرې په پای کې وی! پارنویکي را غلی دی او د څلورمه مسرې په سر کې وه! پارنویکی راغلي دی چې نومړې مسره لس څپېزه شوي ورسره.

چې په ټوله کې ۵ دانې پېنځه سره مصری ایزې (۵*۴۹ + ۶ = ۲۵۴ + ۶ = ۲۵۱) څپې کیږي. د ورډ پوستکالي له پامه نومړې مصری ایزه، په یوه چوپړې کې ده، ۱۴۶ ویکي لري، ۵۱۹ (منشور: د رسمي سند ور کونه مستعمراتو ته د حقوقو ور کونه: دربست نیونه ,, د ابېڅو او نورو،، پرانت.) دانې یې وت نه یا پرته له وته د ابېڅو ځای نیونه لري، ۶۸۶ دانې منشوره یې له وت سره دي، ۲۵ پراګرافه دي او ۵۲ لینو کې کښل شوي دي.

پېنځمه بنه مصری ایزه یا شپږ سره مصری ایزه چې یوه دانه ده، پارنویکي نه لري، ټوله ۵۸ څپې ده، د ورډ پوستکالي له پامه نومړې مصری ایزه، په

یوه چوپړي کې ور سره مله ده، ۳۲ ویکي لري، ۱۳۶ داني يې ابېڅو ځای نیونه وت نه یا پرته له وته د ابېڅو ځای نیونه لري، ۱۷۴ داني د ابېڅو ځای نیونه له وت سره دي، ۶ پراګراپه (د لیکنې یوه برخه، بنده، پاراګراپه) دي او ۱۳ لینو کې کښل شوي ده.

۸. د ایزۍ رنګونو ښکاروندی يې شپتلي دی (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰). د لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پينځه څلوېښتو پینتو شعرونو او یو سلو شپېته بېلا بېلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لېږدیز لمریز کال په سته ۳۶ ګڼه دی.

۹. د ایزۍ پنځ له هغې لندی، ټپې، ټیکی او مصری کېږي چې منځه (هسته) وي. چې ځانګړې ځانګړنې يې لندی، ټپې، ټیکی او یا مصری ته ورته وي. د ایزۍ نوموړې منځه موږ په خپل رنګ يې چې د ایزۍ رنګونو ښکاروندی يې شپتلي دی، په شپتلي يې ښکو چې سرباري، یا بېخباري یا تکراري مسرې يې هم شپتلي رنګ لري، د دې له پاره تر ډېره پورې دا څرک موږ ته په لاس را کوي چې د ایزۍ پنځې منځه وي.
ګډولې بنه یا اونګ بنه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لندی ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکی ته منسوبې وي او یا مصری ته منسوبې وي نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتې کېږي، له دې څخه يې د پنځ نوم هم اخستل کېږي چې دا ایزه لندی ایزه ده، که ټپه ایزه ده، که ټیکی ایزه ده او که مصری ایزه. له دې سره سم دا مصری ایزې دي.

۱۰. د مصری ایزې پېیلن لیکوال اینج. ص. ف تولې په ګډولې بنه یا اونګ بنه جوړه کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځای ، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي، هره یوه نوي ګډوله رغولې چې د نوي مصری سکالو ځانګړنې؛ نخښې او بېلوالی يې ځانته غوره کړی دی. هره یوه مسره يې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوي، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لري، له مصری يې څرګندېږي چې پیلنی پېنځه سره

مصرۍ ایزه دیسي نه ده، له نورو لرغونو پښتني وګړني پیپلي څخه روغه ګډوله شوي نه ده. دا به داسې ښکارېږي چې پنځي , طبیعي، دي؛ مصنوعي , دیسي او شلخي، نه دي. پاینۍ شېړ سره مصرۍ ایزه دیسي نه ده، له نورو لرغونو پښتني وګړني پیپلي څخه روغه ګډوله شوي نه ده. دا به داسې ښکارېږي چې پنځي , طبیعي، ده او مصنوعي , دیسي او شلخي، نه ده.

۱۱. د دغو مصرۍ ایزې پیپلن د پښتو لېوال دی، ځېګ تن دی، د لغمان یوه ښه نیک نومه وګړی دی چې ډېرۍ شعرونه یې په پښتو ادب پنځي , طبیعي، او یوه دمې پوښلې دي. د زهن د مصرۍ ایزه زېږنده یې مینه، ربښت، د پېغلو ستاینه، درناوی او ځانګېړنې یې سپینې ته باستلې دي. ربښتنې لېوال د الله په لاره، د دښن سره د اتلولۍ کولو او وېخ د پښتونوتالي حس ساتلو کړه وړه پاتې شونې پرېږ دي. بل لورې ته دا د دې له پاره نه بوږوم چې ځانمني ستاین شي، په ټوله کې د دې له پاره ده چې د نورو پیپلنو د پیپلو له پاره ترې په لرلید ګټنې واخستل شي.

۱۲. د دغو مصرۍ ایزې د زوکړې موده لکه څنګه چې زه وایم داسې ده: پیلنۍ او پایلنۍ یې اصلي ګډولې دي، په مهترلام، لغمان کې مې په خپل کور کې په ۲۰۰۷ زېږدي کال کې کښلې وې. دا مصرۍ ایزه د مصرۍ په ښه دي. د دغې مصرۍ ایزې له پاره کره بوږوم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

۱۳. د ژور پام کونکي په ښه زه د لیک دود نخښې لکه: د لنډۍ ایزې، ټپې ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې په هره مسره کې د چپه پېښ ,, ،: Comma کامه، دغه (،) نښه چې جملې او کلمې سره بېلوي، ویرګول. ،،؛ ندایه ,,Exclamation!: چیغه، کریږه، د تعجب نه ډکه چیغه. که !! شي دوې برابره او که درې !!! شي درې برابره لوړه چیغه ،،؛ پوښتنې نخښه ,, ؟ Question Mark: ټپوس نخښه: پلټنه اعتراض نخښه: شك نخښه: پیشنهاد نخښه: پوښتل نخښه، ټپوس کول نخښه: شك کول نخښه: مناقشه کول نخښه، غوښتنې نخښه، وړاندېز نخښه. ،،؛ اندره ,, (:) colon: شارحي نخښه، د لویې کولمې یوه برخه. ،،؛ ټکی لرونکې کامه ,, (؛) Semicolon: بېلوونکې نخښه، هغه نخښه چې د جملې فقرې سره جلاکوي. ،،؛ شمېره ,, (#) Number: ګڼه، عدد، ګڼ

(= حساب) ،،؛ ،، را اخیستنه ,, (،، ,,) Right left double quotation :
mark را اخیستنه، نقل، اقتباس. ،،؛ دوې لېندی ,, ( ) Superscipt right :
left parenthesis د پاسه لیکل، لکه د نامه، ادرس یا نور، اخځوک، معترضه
جمله، دوه لیندی، قوسونه. ،،؛ د اتصال ,, - hyphen minus: ګډکېدو نخښه،
یوه ځای کېدو نخښه. ،، او ټکی ,, . full stop: پنډول، پرېړول، ډك، بشپړ،
مفصل، اکثر حد او اعظمی حد. ،، په بشپړه تو ګه کارونه اړېنه بولم. په خپل
لیکي کې کښم چې د غبرګونډلو، پارنویکو، د هرې مسرې ښکاره کېدل څرګند
کړي او بېلوالی یې سپیني ته راوباسي.

۹. ټې (ټ):. د لومړی روغې لاسته راغلې مصری ایزې لنډمنګی پېخلیک

د زاړه ژوند د غوښتنو په پرتله د نوي ژوند چاپېری غوره، درنده او ډېر غوره دی. په کې ډېرې نوې لوړپوړې ودانی، په سړو کې تودې خونې او په تودو کې سړې خونې، نوې ښکلې او پاک له ناولې بوی، دوړو، خاورو، له رنګونو، رنګارنګیو ډک د سروزرو روغ قصرونه، نادره اسنتیا وي، په غږیز امر باندې اسباب، ختې او خواړه چمتو کول، بیا ناولې ختې او لوخې پاکول، د عقل نه منلو نوي موټرې، په پوهه او علم سمبالې نوي پېښت لېواله مېرمني، نوي د ژوند خوندې کولو اسباب، د هوساینې نوې وسپلې، پوستکالې، نرم کالې، هنداري، غوره پردې د تلویزینیونو کرخې په بنه ان د ټولې کوټې د لوی دېوال په کچه له سترو سترو لرلیدونو سره او روغ چارپیریال برابر وی. چې چارپیریال روغ وي روغ عقل زوکړه کوي.

بله لوري ته موږ ته د ریګویدا سندرې، نارې، د شپونولی (بوکولیک) شعرونه، غنایي (لاریک) شعرونه موږ ته د لېوالتیا ولولې، پنځ نغمې، د سترو بریالیتوبونو ستاینې په کې رانغښتې وي چې خوله په خوله ترموږ رارسیدلې دي او تر اوسه یې خپل خوږوالی له لاسه نه دی ورکړی. په ازاد چارپیر یال، د دندې چارپیریال کې ترې د هوساینې، بداینې، رحمتې دنیا، دمې چارپیریال کې زموږ د ولولو، هېلو د ښکلو، زړه او زهن د ارامولو، ویده ولو، ارامولو، ودنه کولو او ټاټوبي سره د لوړ حس ساتلو جوګه کېړي موږ ته نوی ژوند په لاس را کوي.

ډېری وخت چې زموږ سندر غاړي په ژوندی بنه سندرې وایي، د دې له پاره چې له پخوا څخه یې غوره په غاړه (ګردان، تمرین، رسل، تکرار د سندرې پخوا چې سندره په سم سور کې و وایي) نه وي کړی ساز باندې پیل کوي، چې هغه کومه

لنډی، ټپه، ټیکی او مصری چې یې په زهن کې وي، هغه ځان سره وایي او بیا پرې پیل کوي، په نوي سندرې چې په غوره بڼه یې خپل غږ کې و وایي.

په همدې بڼه چې لاندې مصری ایزه محمد نور کښلي وه، ترې وړاندې یې دوې لنډی لاندینی کښلي دي. بیا یې مصری ایزې کښلې دي؛ له یوه لورې د به ډېری وګړني پیبلې په ژوندی بڼه جوړولې او په ساز کې به یې یا خپله او یا له سندرغاړو سره ویلې. له دې څخه داهم سپینې ته راوځي چې دا لاندېنی مصری ایزې د په ژوندی بڼه بوږ ولې وي. بل لورې ته زه دا کره بوږوم چې نوموړې مصری ایزه د ټاټوبي په تاریخ کې لومړنی وي چې کښل شوي، ویل شوي او په لیکلي بڼه په لیکي کې خوندي شوې، په ۱۲۷۹ لیږدي چې له ۱۹۰۱ زیږدي سره برابره ده، پیبلن یې د امیر شیرعلي خان په وخت کې ځلمی و. د میوند جګړې د ده په ژوند کې شوې دي او دی د امیر عبدالرحمن د ځاوکونو له غړو څخه و.

۹. ۱ ټې (ټ):. لاندېنی دوې لنډی چې دي له مصری ایزې څخه وړاندې ویلي دي په لاندې بڼه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډی ایزې له لنډی څخه رغښت مومي، ټپه ایزې له ټپې څخه، ټیکی ایزې له ټیکی څخه او مصری ایزې له مصری څخه.

۲. لنډی ایزې د لنډی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټپه ایزې د ټپې پیلنی مسرې کاپي، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټیکی ایزې د ټیکی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصری ایزې د مصری پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. تر ټول لومړی بڼه یا کوشنی بڼه د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې درې سره لري.

٤. څومره والی د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې اووه دانې دي او هر یوه یې درې مسری لري.

٥. ځینې زورنې یې لږه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلې او د مخنیو غونډلو بیلابیل اهنګونه د هماغې وروستی غونډلې تر سیورې لاندې کمزورې پاتې شوي. دا نو یوازې په ساز

او اواز کې ښېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبني ډګره نور راوځي.

۶. د ایزې پېیلي پېنځګوني رغنده توکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې شتون لري.

۷. مصرۍ ایزه میچه د ښپیزه او خجیزه تولوالي (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بنه او لاربنوده مخبېلګه ده. له ژبني پلوه لږ تر لږه درې یا زیاتې غونډلې را اخستې، خو هم یې ښپې له ټاکلي شمېر نهه؛ نهه؛ او دیارلسو څخه تیرې نه دې کړې؛ هم یې زورنې له ټاکلي شمېر څلورو څخه تېرې نه دې کړې.

۸. د ایزې رنګونو ښکاروندې یې شپټلي دي (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰). د لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پېنځه څلوېښتو پښتو شعرونو او یو سلو شپېته بېلا بېلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندې (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لېږدیز لمریز کال په سته ۳۶ ګڼه دې.

۹. د ایزې پنځ له هغې لنډۍ، ټپې، ټیکۍ او مصرۍ کېږي چې منځه (هسته) وي. ځانګړې ځانګړنې یې لنډۍ، ټپې، ټیکۍ او یا مصرۍ ته ورته وي، د ایزې نوموړې منځه موږ په خپل رنګ یې چې د ایزې رنګونو ښکاروندې یې شپټلي دي، په شپټلي یې ښکو او چې سرباري، یا ښخباري مسرې یې هم شپټلي رنګ لري. د دې له پاره تر ډېره پورې دا سرک موږ ته په لاس را کوي چې د ایزې پنځې منځه وي. ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لنډۍ ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکۍ ته منسوبې وي او یا مصرۍ ته منسوبې وي نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتې کېږي. له دې څخه یې د پنځ نوم هم اخستل کېږي چې دا ایزه لنډۍ ایزه ده، که ټپه ایزه ده، که ټیکۍ ایزه ده او که مصرۍ ایزه.

۱۰. له مصرۍ ایزې وړاندې یې چې دوې لنډۍ کښلې دي، دوېیمه لنډۍ یې لکه ورمې یا نصیحتې یا متل په بڼه کښلې ده او له دې لنډۍ څخه د متل په شان ګټنه اخستل کېږي. بل لورې ته ماته دا دوې سوه سلنه سپینې ته باسي چې الله بخښلی محمد نور بابا نوموړې لنډۍ ترکیبي جوړه کړې، لومړۍ مسره یې د لرغونو لغمانیو وګړنې ادب څخه را خستې او دوېیمه مسره یې خپله کښلې ده. کره بڼه

مې له خپلې موره له کوشنیوالي اوریدلې او هغې هم خوله په خوله له نور میندو څخه یاده کړې. دی وایي او ده ته منصوبه هم ده: لکه:- په څو ځلې مې درته ویلي – چې د دیدن په ځای کې رو ږده قدمونه؛ کره بنه لنډۍ یا نوموړی ورم په دې بنه دی: په څو ځلي مې درته ویلي – چې له اشنا دښمنه! ځان ساته مینه. بل لورې ته له دې لنډۍ څخه یې په مصری ایزه کې ګټنه هم نه ده اخستې.

۱۱. له مصری ایزې وړاندې یې چې دوې لنډۍ کښلې دي، لومړی لنډۍ یې په ګډولې بنه یا اونګ بنه جوړه کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې ده، د نوموړې لنډۍ دوییمه مسره یې لرې کړې او په مصری ایزه کې ګډوله رغولې چې د مصری سکالو ځانګړنې، نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی. په څلورمه مصری ایزه کې یې وینئ لکه : یوه وارې غاړه غجی راشه - د تا دیدن په سې شیدا دي عالمونه؛ په دې بنه مصری ایزه یې کښلې ده ترې: یوه وارې غاړه غجی راشه، سهار وختي را ځینې لاړ شه- بلا په سې کا حاکم واخستل جرمونه.

۱۲. په دوییمه مصری ایزه کې د مسرې ګډوله تر ډېره پورې له ځان څخه روغه روغولې په دې بنه: په یارنه کې زړه سندان کړه، پاس په تندي قبول بدان کړه - په کې پښېړي د پلکونو ګوزارونه. د دې مصری ایزې پیلنۍ مسره او پاینۍ مسره اوستاد ګل باچا الفت په دې بنه را خستې : په یارنه کې زړه سندان کړه - په کې پښېړي د پلکونو ګوزارونه. له بل لورې څخه موږ ټول د یوه ولایت او سیمې یو؛ تر ډېره پیېلن د دروزګري لېوال هم و، اوسپنې یې په اوبو او پلکونو ټینګي، تېرې، جوړې کړې هم دي، نالوستی هم و، له اوستاد ګل باچا الفت څخه مشر هم و او ناسته یې هم سره شونې وه چې لرله. دا نو داسې نه ورته نه شو ویلی چې وګړنی پیېله دې نه وي او الفت صیب په خپل کتاب پښتو سندرې کې راوړې یا راټوله کړې او کتاب یې هم په ۱۳۲۵ زېږدي کې چاپ شوی دی، له دې لیکي وړاندې په لیکلې بنه د لنډیو کوم لیکی (کښلی، کتاب) د پښتنو او افغانستان په پېخلیک (تاریخ) کې نه دی چاپ شوې.

د ایــزو ښېرنــچوپېري
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

▲ یوه وارې غاړه غجۍ راشه

د تا دیدن په سې شیدا دي عالمونه

▲ په څو ځلې مې درته ویلې

چې د دیدن په ځای کې رو ړده قدمونه

د لاندې مصرۍ ایزې پېیلن اروابناد محمد نور بابا په مهترلام کې زموږ د کلي لویدیځ اړخ ته یې مېنه او زیارت دی، چې په ۱۲۴۳ لېږدي کې زوکړه شوی او په ۱۳۳۹ لېږدي کې په ۹۶ کلنۍ کې وفات شوی دی. نوموړې مصرۍ ایزه یې په ځوانۍ کې ویلې ده. د پېیلو له لړ، د شعر له سکالو او د ژوند له شېبو یې دا پښتو وګړنی پېیله لړ تر لړه په ۱۲۷۹ لېږدي (۱۹۰۱ زیږدي) کې کښلی وي.

▲ ,, محبوبې ځان دې که سینګاره
▲ ستي دې کړم په سور انګاره

دا تور زلفان دې په سپین مخ وهي ټالونه

▲ په یارنه کې زړه سندان کړه
▲ پاس په تندي قبول بدان کړه

په کې پښېړې د پلکونو ګوزارونه

▲ زړه مې صندق دی د پولاده
▲ اګر که نه لرم اولاده

په د تیر شوي د سکروټو بارانونه

▲ یوه وارې غاړه غجۍ راشه
▲ سهار وختې را ځینې لاړ شه

بلا په سې کا حاکم واخستل جرمونه

▲ د لېونيانو سره مل وی
▲ د تا د سپيني خولګی غل وی

د ما يې ښه ايسې دا ښېرې ګرېوانونه

▲ په صورت روغ درته ښکارېږم
▲ کله کې نم کله پا سېرږم

ظاهر يم روغ باطن مې درد کا اندامونه

▲ دا خال او خط هم د مصرو دی
▲ د محمد نور په وينو سرو دی

د زړه د سوخته رنګارنګ کړې بيانونه،،

(لال باچا، ۱۳۷۲ ل، ۱۳۹ چوپړی)

۹. ۲ چې (چ):. د لومړی روغې لاسته راغلې ټپه ايزې لندمنګی پېښليک

دا لاندې ټپه ايزې د الله بخښلي مفتي عبدالحنان داعي دي: چې د دې لاندې ټپه ايزې پېيلي پېيلن زموږ د مهترلام ولسوالی دی، کلی يې پېنځه کيلومتره زموږ د کلي لويديځ اړخ ته پروت دی، د مبنې (کلي) نوم يې د زيارت دی او په مهترلام بابا زيارت کې نوموړی پېيلن ښخ دی. اروا ښاد مفتي عبدالحنان د شيخ احمد خان زوی چې زما د مولوي احمد خان بابا ملګری و، په ۱۲۶۰ لېږدي کې زوکړه شوی او په ۱۳۲۳ لېږدي کې په ۶۳ کلنی کې وفات شوی دی. نوموړې ټپه ايزې (ټپيزې) يې په ځوانی کې ويلي دي، د پېيلو له لړونو ۲۷۴۴ پښتو بيتونه او ۲۳۴ دري بيتونو په لومړی نخسه کې لري، چې په ټوله کې ۱۱ دري غزلې، ۱۱۷ پښتو غزلې، ۳ قطعې، ۶ مقامونه، ۲ داستانونه، ۵۶ چاربيتې، ۲۹ بګټی او ۱۰ لوبې يې په لغمانی بې لهجې پښتو ژبه کې کښلي دي له دو ښخه، د شعر له سکالو او د ژوند له شيېبو يې دا پښتو وګړنی پېيله لړ تر لړه په ۱۲۹۰ لېږدي کې ويلي ده. ښلوېښت کاله وړاندې د محمد ظاهر شاه خان په وخت کې ګلکي اوستاد له خپل زوی پينده سره ويلي ده، د پيټې پته يې شېږمه پيته ده او ۴ ټپه ايزې د ده په کې شتون لري.

وخت : (وخت ټاکل، نېټه ایښودل: پرسور برابرول: وخت اندازه کول وخت، دوران، نیټه: ټیك وخت، ټایم، وخت، بیدو، موده، موقع: دم، وار، ځل: ګړی، ساعت، شیبه، غوټه: مهال: دموسیقي شیبه: پروخت، پرټاکلي وخت.). ۰۰:۰۱:۵۵:۱۲ (رپه: ثانیې: دقیقې: ساعته) په وخت کې ویلي دي.

۹. ۲. ۱ چې (چ):. دا ټپه ایزې په لاندې بڼه لورى موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډۍ ایزې له لنډۍ څخه رغښت مومي، ټپه ایزې له ټپې څخه، ټیکی ایزې له ټیکۍ څخه او مصرۍ ایزې له مصرۍ څخه.

۲. لنډۍ ایزې د لنډۍ پیلنۍ مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټپه ایزې د ټپې پیلنۍ مسرې کاپي، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټیکی ایزې د ټیکۍ پیلنۍ مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصرۍ ایزې د مصرۍ پیلنۍ مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. دوېیمه کوشنۍ بڼه د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې درې سره لري.

۴. څومره والی د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې څلور دانې دي او هر یوه یې درې مسرې لري له ماتې شوي (کسري، تکراري، پاییاري، سویي سرباري، بېخباري) ټپې سره چې له دوې مسرو څخه جوړه ده. د هرې یوې څلورو پای سره بېخباري یا پاییاري کېږي. مېرمنو ته منسوبې دي یا د ښځو له لورې ویل شوې غونډلې دي یا اړوندې دي. دا به داسې ښکارېږي تته ټپه غونډې، لکه ټولې پینځه سره لرې چې لومړۍ، دوېیمې، څلورمې مسرې یې نهه څپېزه، درېیمې او پینځمې مسرې یې دیارلس څپېزه دي. زده کړه داسې ښايي چې څلور واړه ټپه ایزې له تتې برخې یا بېخباري سره یې د ښځو اړوندې یا منسوبې دي، ټینګه برخه یې هم ښځو ته منسوبې مسرې دي.

۵. ځینې زورنې یې لږه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلې، د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستۍ غونډلې درېیمې او پینځمې مسرې تر سیورې لاندې کمزورې پاتې شوې. دا نو یوازې په ساز او اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبنې ډګره نور راوځي.

۶. د ایزه پېیلې پینځګونې رغنده توکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې شتون لري.

۷. ټپه ایزه میچه د ښپیزه او خجیزه ټولوالي (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بڼه او لاربنوده مخبېلګه ده. له ژبني پلوه لږ تر لږه دري یا زیاتې غونډلې را اخستي، خو هم یې ښپې له ټاکلي شمېر نهه؛ نهه؛ او دیارلسو څخه تیرې نه دی کړی او هم یې زورنې له ټاکلي شمېر څلورو څخه تېرې نه دی کړی.

۸. د ټپه ایزې بېیلن الله بخښلي مفتي عبدالحنان تولي په ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقي ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي، هره یوه نوي ګډوله رغولې چې د نوې ټپې سکالو ځانګړنې، نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی. هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لري، له لنډیو یې څرګندیږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېیلو څخه روغي ګډوله شوي نه دي.

۹. د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپتلي دی (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰). د لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پېنځه څلوېښتو پښتو شعرونو او یوه سلو شپېته بېلا بېلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لېږدیز لمریز کال په سته ۳۶ ګڼه دی.

۱۰. د ایزې پنځ له هغې لنډی، ټپې، ټیکی، او مصری کیږي چې منځه (هسته) وي. ځانګړې ځانګړنې یې لنډی، ټپې، ټیکی او یا مصری ته ورته وي، د ایزې نومورې منځه موږ په خپل رنګ یې چې د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپتلي دی، په شپتلي یې ښکو. سرباري، یا ببخباري مسرې یې هم شپتلي رنګ لري، د دې له پاره تر ډېره پورې دا څرک موږ ته په لاس را کوي چې د ایزې پنځې منځه وي.

ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لنډی ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکی ته منسوبې وي او یا مصری ته منسوبې وي نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتې کیږي. له دې څخه یې د پنځ نوم

هم اخستل کېږي چې دا ایزه لنډۍ ایزه ده، که ټپه ایزه ده، که ټیکۍ ایزه ده او که مصرۍ ایزه.

بل لورې ته د پیل ایزه ټوله په هغه رنګ کښو چې ټوله ربښت د پنځ مورږ ته څرګندوي، خو دوېیمه ایزه، درېیمه ایزه تر پایني ایزې پورې د ایزې په رنګ کو چې ټینګه برخه د ایزې او تته برخه د ایزې یا بېخباري برخه ایزې سره بېلوالی ومومي.

۱۱. د دې ټپه ایزې پیېلن د سندرو لېوال و، خپل شاګر یې ګلکي اوستاد و، د ګلکي لومړی ښوونکی و او پلار یې هم ګلکي ته شعرونه زده کول چې ډېری له پند ډېک نعتونه، حمدونه، نکلونه، ولسي سندرې ورکولې. هغه به ویلې چې یوازې په هغه وخت کې یوه تن چې د بغلي ډولکي یا د اړخ دیرا (زیر بغلې) ماهر و د توتي په نامه. دوی غږوله او ګلکي به د دوی پیېلې یادولې له یادو او بیا به یې ویلې.

بیا ورسته، ورسته د خوښیو او ښادیو په ساز یا ناستې کې ګډون کوه، خپله به نومړي سندرغاړي ویلې، چې د هغه وخت ټیپي ثبت شوي اسباب به نه وو دومره یا به یې شتون نه درلوده تر ډېره پورې، ګلکي اوستاد سندرې ویلې او د عبدالحنان او د د پلار شیخ احمد خان ډېر شعرونه یې هم ویل. د دې له پاره چې دی کوشنی له دوی سره لوی شوی و او هغوی ډېر غوره دینداره او په وګړني ادب لېوال وګړي وو، چې د ډاکټر نجیب الله له باچاهۍ نه وړاندې ګلکي ۶۰ کاله پورې د دوی ډېری شاعري کړې وه پېښتنو ته چې ده به څه ویل او ټول لغمان به منل.

۱۲. د دوېیمې په درېیمه ټینګه مسرې، یا دیارلس څپېزه مسره کې ،، وه!،، او پایني ټپه ایزې په درېیمه ټینګه مسرې، یا دیارلس څپېزه مسره کې ،، وی!،، یوه، یوه څپه ډېره شوې چې د نوموړو مسرو د څپو کچه یې څوارلس، څوارلس کړې ده، هېس باکه نه لري، ځکه همدا د ټپه ایزو توکي دي. پارنوویکي او دیفتنګونه دي.

۱۳. نوموړې ټپه ایزې له بګتیو سره ډېر لږ تو پیر لري او ډېرې نږدې پولې سره لري چې دا بنه ټپه ایزې له هغهو بګتیو سره چې ورته ځانګړې ځانګېړنې ولري لږ ورته والی لري. خو ټپه ایزې ترې لږې خوږې او سندرېز بڼه لري.

د ایـــزو څپړنـــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

لړ بېلوالی یې په هندسي رغښت کې دی، لومړی دوې مسرې یا ټینګه برخه د دې نهه څپې راځي او د بګټی دیارلس څپې راځي. یا په بله وینا په دې بنه ټپه ایزه کې پینځه سره دې چې درې سره یې کوشنی دي او دوې سره یې اوږده، د بګټی یوازې یوه سر کوشنی دی او څلور سره یې اوږده.

▲ یوه مې له مینې نه زړه تور ده
▲ را باندې بل د مینې اور ده
مرګ مې قبول ده نا دېده یې قبلومه
▲ د مینې شربت به د لبانو در کومه
که په بازار مې خرسوې در سره ځمه

▲ د تا په قول مې باور نه شي
▲ که دومره کار هم له تا وشي
وه، د موزې خان له کوره نه وځې صنمه
▲ د مینې شربت به د لبانو در کومه
که په بازار مې خرسوې در سره ځمه

▲ که له موزې نه دې کړم خلاصه
▲ دا خو به لوی وکړې اخلاصه
که پرې پوهېږې لټوې به هغه روستمه
▲ د مینې شربت به د لبانو در کومه
که په بازار مې خرسوې در سره ځمه

▲ که موزیکی در په سې راشي
▲ سر به یې له تن ځینې جدا شي
وی! عبدالحنان سره چې اوسمه بې غمه
▲ د مینې شربت به د لبانو در کومه
که په بازار مې خرسوې در سره ځمه

۹. ۳ ځې (ځ):. د دوبیمې روغې لاسته راغلې ټپه ایزې لنډمنګی پېخلیک

دربیمه ګڼه یا دربیمه ټپه ایزې د سید باهو جان دي. چې له آره سادات، د سید اشرف زوی، د سید سعد الدین لمسی، د لغمان ولایت، د الیشنګ سیمې د کلاچې په کلي کې زوکړه شوی، په ۱۲۷۲ لېږدیز لمریز کال او په ۱۳۲۲ لېږدیز لمریز کال وفات شوی دی. د عمر کچه یې ۵۰ کاله وه، پورتنۍ ټپه ایزې یې لږ تر لره په ۱۲۹۷ لېږدي کې کښلې وې ,, د کندوز په چهل دختران په هدیره کې خاورو ته سپارل شوی دی. د زامنو له خولې یې. ،، (سید فقیر، ۱۳۹۳ ل ل کال، ۱۷۷چوپړي).

د سید باهو جان شعرونو سره هر څوک ډېره مینه لري، د لغمان د سیمه ییزو هنرمندانو په اوازونو داسې لغمانی به نه وي چې ترغوږه شوي دي نه وي د ده شعرونه. تر ټولو ډېر شعرونه یې ملا اوستاد ویلي دي، د هغه لاندېنۍ ټپیزې یې څه باندې، پېنځه څلوېښت کاله وړاندې له موسیقي سره ویلي دي. لغمانی ترز په ټول لوی افغانستان کې په زړونو کې ځای لري چې د نوموړي ملا اوستاد ساتلی او په ټیپې کېسټو کې خوندې کړی دی. د پېټې ګڼه یې ۳ ده او په هغې کې ۹ ګڼه سندره ده. په ۰۰:۰۱:۵۹:۹۹ (رپه: ثانیې: دقیقې: ساعته) وخت کې یې ویلي ده، د ملا اوستاد دوې لونې زموږ ګاونډي دي، یوه یې د نصار احمد مور او بله یې د نعمان مور، چې داوړو خوریو هریوه ډاکټر محمد امیر او فیض محمد تور ته ناستې دي، غوره خواړه ګاونډیان یو سره. چې له ملاکي اوستاد سره مو لیده کاته کوی شو.

ملا اوستاد د زوی محمد صدیق ملاکي په وینا چې اوستاد ډېر حیا ناک و، څو وارې ظاهر خان او داود خان هم کابل ته غوښتی و، چې کابل ته راشي او د افغانستان په ملی راډیو کې خپل خوږ غږ ثبت کړي، خو هغه دا نه خوښوو او زړه یې نه غوښته چې لاړ شي هلته. ,, له فیروز کندوزي مې اوریدلي دي چې ویل یې , ما د ملا اوستاد سندرې ډېرې اورېدلې، او ډیرې به مې ویلې، د شولو په پټیو کې به مې ډېرې زمزمې کولې، همغه وو چې زه سندرغاړی شوم.،، د غمو لوبې تر سرلیک لاندې اصلي ټپه ایزې یې په کاستوري سور کې ویلې دي، نوموړی هم یوه پخوانی سور دی. په ارو او امور راګونو کې په زرګونه بنه طرزونه یا کمپوزونه په کې رغښت مومي چې د دې بنې سرغندوی سور هم لومړی ملا کي اوستاد ویلی دی. ډېریو سندرغاړو په دې بنه لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ سندر غاړو ویلي دي، لکه ګلکي اوستاد، پینده اوستاد، ملاکي اوستاد، باچا خان لغماني، عظیم خان پېښوري، بریالي صمدي، کرن خان او وار په وار همداسې نورو ټول په خوږو اوازونو کې ویلې دي. دوی دي بریالي وي او بریا دي ورته تل په نصیب وي له موږ سره چې خپلې ژبې پښتو ته په خپلو اوزونو پنډوالی او زېرمه رغولې ده.

۹. ۳. ۱ ځې (خ):. دا ټپه ایزې په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډی ایزې له لنډی څخه رغښت مومي، ټپه ایزې له ټپي څخه، ټیکی ایزې له ټیکی څخه او مصری ایزې له مصری څخه.

۲. لنډی ایزې د لنډی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټپه ایزې د ټپي پیلنی مسرې کاپي، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټیکی ایزې د ټیکی پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصری ایزې د مصری پیلنی مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. دربیمه کوښنی بڼه د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې پېنځه سره لري.

۴. څومره والی د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې پېنځه دانې دي او هر یوه یې پېنځه مسرې لري. لومړی، دوېیمه، دریمه، څلورمه مسرې یې نهه څپېزه او پېنځمه مسرې یې دیارلس څپېزه دي. د دې ټولې ټپه ایزې پېنځه واړه ټپه ایزې سرو ته منسوبې دي یا د سړو له لورې ویل شوي غونډلي دي یا اړوندې دي.

۵. ځینې زورنې یې لړه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلي او د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستی غونډلي پېنځه مې مسرې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې شوي. دا نو یوازې په ساز، اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبنې ډګره نور راوځي.

۶. د ایزه پېیلي پېنځګوني رغنده ټوکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې شتون لري.

۷. ټپه ایزه میچه د څپېزه او خجیزه ټولوالي (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بڼه او لاربښوده مخبېلګه ده. له ژبنې پلوه لږ. تر لږه پېنځه یا زیاتې غونډلې را اخستي، خو هم یې څپې له ټاکلي شمېر نهه؛ نهه؛ دیارلسو څخه تیری نه دی کړی او هم یې زورنې له ټاکلي شمېر څلورو څخه تېری نه دی کړی.

۸. د لنډۍ ايزې پېيلن الله بخښلي سيد باهو جان تولي په ګډولې بڼه يا اونګ بڼه جوړه کړې (مصنوعي: ديسي، شلخي، ګډول، ترکيبي، يوه ځای کول: فيصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،،: موافقي ته رسېدل. ګډ، د دوو يا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي، جارګی، چمبړ: مرکب) يا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلي دي، هره يوه نوي ګډوله رغولې چې د نوي تېپې سکالو ځانګړنې او نخښې او بېلوالی يې ځانته غوره کړی دی. هره يوه مسره يې په ليکه کړې يا په ليکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لړې او له تېپې يې څرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېيلو څخه روغې ګډوله شوې نه دي.

۹. د دې تېپه ايزې پېيلن د سندرو لېوال و، ځېرګ تن و، د لغمان يوه ښه نيک نومه وګړی و چې ډېرای شعرونه يې په وګړني ادب پوښلي و، د زهن د غمو لوبې زېرنده يې رښتنولي او پښتونواله موږ ته پرېږدي.

▲ زه په غمو کې شوم غمجنه
▲ ځم غم له غمه له وطنه
▲ غــمونو غــــم را واړونه
▲ که غم له غمه وېرېدنه
په ما به نه راتله جوړه، جوړه غمونه

▲ ځان دې له ما سره اشنا کړه
▲ سپينه خولګی دې ماته را کړه
▲ ماته دې مخ غمار ته شاه کړه
▲ زړه په سلا کړه جواب راکړه
زه دې د بلې يارۍ و ويستم مينه

▲ دا ستا به څنګه مدعا وي
▲ تاته مې مخ بل ته مې شاه وي

د ایــزو ښېرنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

- که ستا په شانې بې وفا وي
- زړه په صلا جواب یې دا وي

که بله وینې ماته مه ګوره مینه

- ولې دې دا ښارې په ما کړ
- غماز دې بیا راته بلا کړ
- رقیب دې ولې په خندا کړ
- ماته دې داسې ځواب را کړ

لکه ژوندی په مړې خاورې واړوینه

- مبارک تا باندې وطن شه
- بلا زما په دې ګفتن شه
- ستا دې خاورې په دښمن شه
- سید باهو جان دې په ګلشن شه

زما په مخ کې داسې مه وایه چې ځمه

۹. ۴ څې (خ):. د لومړی روغې لاسته راغلې لنډۍ ایزې لنډمنګی پېښلیک

د لاندې لنډۍ ایزې پېیلن اروابشاد محمد نور بابا په مهترلام کې زموږ د کلي لویدیځ اړخ ته یې مېنه او زیارت دی. په ۱۲۴۳ لیږدي کې زوکړه شوی او په ۱۳۳۹ لیږدي کې په ۹۶ کلنی کې وفات شوی دی. نوموړي لنډۍ ایزه یې په ځوانی کې ویلې ده، د پېیلو له لړ، د شعر له سکالو او د ژوند له شیبېو یې دا پښتو وګړنی پېیله لږ تر لږه په ۱۲۹۹ لیږدي کې ویلې ده. څلوېښت کاله وړاندې د محمد ظاهر شاه خان په وخت کې ګلکي اوستاد له خپل زوی پینده سره په ۰۰:۰۱:۵۸:۰۳ (رپه: ثانیې: دقیقې: ساعته) وخت کې ویلې ده، د پیتې پته یې اتمه پیته ده او ۱۱ لنډۍ ایزې.

۹. ۴. ۱ څې (خ):. دا لنډۍ ایزې په لاندې بڼه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډۍ ایزې له لنډۍ څخه رغښت مومې، تپه ایزې له تپې څخه، تیکی ایزې له تیکی څخه او مصری ایزې له مصری څخه.

۲. لنډۍ ایزې د لنډۍ پیلنی مسرې کاپې، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ تپه ایزې د تپې پیلنی مسرې کاپې، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ تیکی ایزې د تیکی پیلنی مسرې کاپې، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصری ایزې د مصری پیلنی مسرې کاپې، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. څلورمه کوشنی بڼه د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې څلور سره لري.

٤. ځومره والی د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې څلور دانې دي او هر یوه یې څلور مسری لري له ماتې شوي (کسرې، تکرارې، پایبارې، سویې سربارې، بېخبارې) لنډۍ ایزې سره چې له درې مسرو څخه جوړه ده. د هرې یوې څلورو پای سره بېخبارې یا پایبارې کېږي او مېرمنو ته منسوبې دي یا د ښځو له لورې ویل شوي غونډلې دي یا اړوندې دي. دا به داسې ښکارېږي لکه تنه لنډۍ ایزه غونډې. تولې اووه سره لرې چې لومړی، دوېیمه،

دربیمه، پېنځمه او شپږمه مسرۍ یې نهه څپېزه، څلورمه او اووه مه مسرۍ یې دیارلس څپېزه دي. زده کړه داسې ښایي چې څلورو لنډۍ ایزو کې لومړۍ او دربیمه ټوله لنډۍ ایزې له تتې برخې سره یې د ښځو اړوندي یا منسوبې دي، دوېیمې او څلورمې لنډۍ ایزې ټینګه برخه سړو ته منسوبه ده یا د نرانو له لورې ویل شوي غونډلې دي یا اړوندې دي، بېخباري یې ښځو ته منسوبې مسرې دي.

۵. ځینې زورنې یې لږه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینۍ زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلې، د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستۍ غونډلې څلورمې او اووه مې مسرې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې شوي. دا نو یوازې په ساز، اواز کې څېړمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبنې ډګره نور راوځي.

۶. د ایزه پېیلې پېنځګونې رغنده توکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې شتون لري.

۷. لنډۍ ایزه میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بنه او لاربنوده مخبېلګه ده. له ژبنې پلوه لږ تر لږه څلور یا زیاتې غونډلې را اخستې، خو هم یې څپې له ټاکلې شمېر نهه؛ نهه؛ دیارلسو څخه تېرې نه دی کړی او هم یې زورنې له ټاکلې شمېر څلورو څخه تېرې نه دی کړی.

۸. د لنډۍ ایزې پېیلن الله بخښلې محمد نور تولې په ګډولې بنه یا اونګ بنه جوړې کړې (مصنوعې: دیسي، شلخې، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځای ، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي، هره یوه نوې ګډوله رغولې چې د نوې لنډۍ سکالو ځانګړنې، نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی. هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوې. د سکالو تسلسل (continuity, succession)

سره لري او له لنډیو یې څرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېیلو څخه روغې ګډوله شوي نه دي.

۹. د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپتلي (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰) دی. د لښتیلیک (جدول ۱ . ۲ . ۱ پېنځه څلوېښتو پښتو شعرونو او یوه سلو شپېته بېلا بېلو نورو پښتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لېږدیز لمریز کال په سته ۳۶ ګڼه دی.

۱۰. د ایزې پنځ له هغې لنډی، ټپې، ټیکی، او مصری کېږي چې منځه (هسته) وي. ځانګړې ځانګړنې یې لنډی، ټپې، ټیکی او یا مصری ته ورته وي، د ایزې نومورې منځه موږ په خپل رنګ یې چې د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپتلي دی، په شپتلي یې ښکو چې سرباري، یا بېخباري مسرې یې هم شپتلي رنګ لري او د دې له پاره تر ډېره پورې دا څرک موږ ته په لاس را کوي چې د ایزې پنځې منځه وي. ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لنډی ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکی ته منسوبې وي او یا مصری ته منسوبې وي نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتې کېږي. له دې څخه یې د پنځ نوم هم اخستل کېږي چې دا ایزه لنډی ایزه ده، که ټپه ایزه ده، که ټیکی ایزه ده او که مصری ایزه. بل لورې ته د پېل ایزه ټوله په هغه رنګ کښو چې ټوله ربښت د پنځ موږ ته څرګندوي، خو دوېیمه ایزه، درېیمه ایزه تر پاینی ایزې پورې د ایزې په رنګ کو چې ټینګه برخه د ایزې او تته برخه د ایزې یا بېخباري برخه ایزې سره بېلوالی و مومي.

۱۱. د دې لنډی ایزې پېیلن د سندرو لېوال و، د خوښیو او ښادیو په ساز یا ناسته کې ګډون کوه. خپله به یې له سندرغاړو سره ویلې، د هغه وخت ټیپي ثبت شوي اسباب به نه وو دومره یا تر ډېره پورې به یې شتون نه درلوده، خو ګلکي اوستاذ ور سره سندرې ویلې او د هغه شعرونه یې هم ویل، چې د ډاکټر نجیب الله له باچاهی نه وړاندې ګلکي ۶۰ کاله پورې داسې شاعرې کړې وه پښتنو ته چې ده به څه ویل او ټول لغمان به منل.

۱۲. نومورې لنډی ایزې پوهندوی لال باچا ازمون د ده شعري غونډ کې چې په جنوري میاشت ۱۹۹۴ زېږدي یا د سلواغې میاشت ۱۳۷۲ لېږدي کې له چاپه سلامت تېر کړی دی، سرلیک یا نوم نه لري، نومورې لنډی ایزې په لاندېنۍ

دوبیمه بنه کښلې دي. چې پینځه دانې لنډې ایزې کېږي، هره یوه یې څلور سره لري، د لنډی تولې ځانګړنې او بېلونکې نخښې لري. پیلنی لنډی ایزه، دوبیمه لنډی ایزه او څلورمه لنډی ایزه یې ښځو ته منسوبې دي؛ دریېمه او پینځمه لنډی ایزه یې سړو ته منسوبې دي.

بل لورې ته په کې ډېر لږ یې له لومړی سره ترتیب د لنډی ایزو کې واړاندې او ورسته والې ورکړی دی او د لومړنی لنډی ایزې بېخباري یا تکراري لنډی ایزه پیلنی لنډی ایزه کړې ده. څلورمه مسره یې پوره شوې او د تکرار څخه یې لرې ساتلې ده.   همدا یې لومړی لنډی ایزه کړې، دریېمه لنډی ایزه یې دوبیمې لنډی ایزه ځای ته راوړې، دوبیمه لنډی ایزه یې دریېمې لنډی ایزې ځای ته راوړې، جانان پر ځای یې لیلا ته نوموېکی اړولی، لومړی لنډی ایزه یې څلورمې لنډی ایزې ځای ته راوړې چې په رښت کې بوځه ښځینه لارو ته منسوب کړی. په دوبیمه مسره کې یې د دریېمې مسرې ته وړی او هلته د بویه وی په ځای یې ریبار ته منسوب کړی دی. پاینی لنډی ایزه سره ورته ده او دواړو کې راغلې ده، تو پیر یې یوه دوبګړیو والی چې نسبت یې مندروړیو کلې اوسپدونکوته کېږي، د مندلې اړولی چې د یوه دوبګړیو والا (ډولکې والا، دبله چې، طبله چې، دوې ګړیو وهونکی) نوم دی ورته منسوبه کړې ده. په دې بنه یې ځینې له ځنې وی او غونډ ته په کې بدلون ورکړی دی. بریالي صمدي سندرغاړي ښه په درز کې ویلې ده.

- لالیه وړاندې شه لار ګوره
- په نا لیدلو لار مې بوځه
- بل دې ریبار را سره بوله

وطن پردی دی چې غره نه شي مینه

- زما لالی دې ژوندی وینه
- که دی په هر وطن کې وینه

که مسافر د تور دکن وي رابه شینه

- جانانه ریشه په پالنګه

د ایــزو خپرنـــچوپړي
(د ایزي ریسرچ پاڼي)

▲ یوه ځل مې کې نوه ترخنګه
▲ خشبوی دې خپرې د لونګه

مسته ویده ده لالی شال پې غوړوینه

▲ زما لالی دې ژوندی وینه
▲ که دی په هر وطن کې وینه

که مسافر د تور دکن وي رابه شینه

▲ علم تومت راباندې وایې
▲ داسې خو نه وایې چې خدایې
▲ غماز مې کوم طرفته بیایې

د تو متو راباندې و شو بارانونه
▲ زما لالی دې ژوندی وینه
▲ که دی په هر وطن کې وینه
که مسافر د تور دکن وي رابه شینه

▲ محمد نور شعر کې شو سلطانه
▲ واړه، واړه یې شاګردانه
▲ یمه توتې د کوهستانه

دا مندروړې په طبله دور غږوینه
▲ زما لالی دې ژوندی وینه
▲ که دی په هر وطن کې وینه

که مسافر د تور دکن وي رابه شینه

پوهندوی لال باچا ازمون په خپل خپور کړي کبنلي ,, د سیند غاړې ګلونه ،، کې د ولسي شاعر محمد نور شعري غونډ، چې د (جنوري میاشت ۱۹۹۴ زیږدي کال یا د سلواغي میاشت ۱۳۷۲ لیږدي کال) د نومورې په زیار له چاپه سلامت تېر شوی دی، نومورې کبنلي کې په لاندې بنه کبنلي دي:

د ایــزو ځپرنـــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

▲ ،، زما لالی دې ژوندی وینه
▲ که دی په هر وطن کې وینه
▲ دی دې مدام خوشحاله وینه

که مسافر د تور دکن وي رابه شینه

▲ علم تومت راباندې وایي
▲ داسي خو نه وایي چې ښایي
▲ غماز مې کومې خواته بیایي

د تو متو راباندې و شو بارانونه

▲ لیلا ویده ده په پالنګه
▲ خوشبو یې خیږي د لونګه
▲ پیره داران یې دي ترخنګه

مسته ویده ده لالی شال پې غوړوینه

▲ لالیه وړاندې شه لار ګوره
▲ په نا لیدلې لار مې بوله
▲ بل دې ریبار ځان سره بوځه

وطن پردی دی چې غره نه شو مینه

▲ محمد نور شعر کې شو سلطانه
▲ واړه واړه یې شاګردانه
▲ یمه توتې د کوهستانه

دا مندلی په طبله دور غږوینه،،
(لال باچا، ۱۳۷۲ ل، ۶۱ چوپړی)

۹. ۵ خې (خ):. د دوبیمي روغي لاسته راغلي مصری ایزې لندمنګی پېخلیک

د دي لاندې مصری ایزي پېیلن سید باهو جان له آره سادات، د سید اشرف زوی، د سید سعد الدین لمسی، د لغمان ولایت، د الیشنګ سیمي د کلاچې په کلي کې په ۱۲۷۲ لېږدي کې زوکړه شوی او په ۱۳۲۲ لېږدي کې په ۵۰ کلنی کې وفات او د کندوز ولایت په چهل د ختران په ادېره کې خاورو ته سپارل شوی دی.

نومورې مصری ایزه یې په څلور څلوېښت کلنی کې کښلې دي، دا پښتو وګړنی پېیلي چې د منزلونو تر سرلیک لاندې ده په ۱۳۱۶ لېږدي کې کښلې شوي ده:

۹. ۵. ۱ خې (خ):. دا مصری ایزې په لاندې بنه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. لنډی ایزې له لنډی څخه رغښت مومي، ټپه ایزې له ټپې څخه، ټیکی ایزې له ټیکی څخه او مصری ایزې له مصری څخه.

۲. لنډی ایزې د لنډی پیلنی مسرې کاپي، ورته بنه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټپه ایزې د ټپې پیلنی مسرې کاپي، هم بنه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ ټیکی ایزې د ټیکی پیلنی مسرې کاپي، ورته بنه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او مصری ایزې د مصری پیلنی مسرې کاپي، ورته بنه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. پېنځمه کوشنی بنه د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې درې سره لري.

٤. څومره والی د ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې پېنځه دانې دي. هر یوه یې درې مسرې چې لومړی او دوبیمه مسرې یې نهه څپېزه او دربیمه مسره یې دیارلس څپېزې دي. لومړی ایزه یې لنډی ایزه ده، د دې له پاره چې د لنډی ځانګړې ځانګېړنې او بېلونکي نخښې لري، پاتې ټولې څلور نورې یې مصری ایزې دي چې د مصری ځانګړې ځانګېړنې او بېلونکي نخښې لري. د دې له پاره مو د مصری ایزې په نامه و نوموله چې د نومورو ایزو ګڼه په کې ډېره

ده. دا ټولې مصرۍ ایزې پېنځه واړه سرو ته منسوبې دي یا د سرو له لورې
ویل شوي غونډلي دي یا اړوندې دي.

۵. ځینې زورنې یې لړه زورنه لري، ځینې یوه څه زیات، خو ټولیز پایخج یا پاینی
زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلي او د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې
وروستۍ غونډلې دربیمې مسرې تر سیورې لاندې کمزوري پاتې شوې. دا نو
یوازې په ساز، اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له
ژبنې ډګره نور راوځي.

۶. د ایزه پېیلي پېنځګوني رغنده ټوکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر)
او ولوله (احساس، عاطفه) په کې شتون لري.

۷. مصرۍ ایزه میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالي (Syllabic and Tonic
Measurement System) یوه بنه او لاربنوده مخبېلګه ده. له ژبنې پلوه لږ
تر لږه درې یا زیاتې غونډلې را اخستي، خو هم یې څپې له ټاکلي شمېر نه‌ه؛
نه‌ه؛ دیارلسو څخه تیرۍ نه دی کړی او هم یې زورنې له ټاکلي شمېر څلورو
څخه تېرۍ نه دی کړی.

۸. مصرۍ ایزې پېیلن الله بخښلي سید باهو جان ټولې په ګډولې بنه یا اونګ بنه
جوړې کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله
کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل.
ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځای،
جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound)
کښلي دي، هره یوه نوې ګډوله رغولې چې د نوې مصرۍ سکالو ځانګړنې،
نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی. هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا
په لیکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity,
succession) سره لري او له مصرۍ یې څرګندېږي چې له نورو لرغونو
پښتني وګړني پېیلو څخه روغې ګډوله شوي نه دي.

۹. د دې ټپه ایزې پېیلن د سندرو لېوال و، ځېګ تن و، د لغمان یوه ښه نیک نومه
وګړی و چې ډېرې شعرونه یې په وګړني ادب پوښلي وو. د زهن د منزلونه
زېږنده یې د ژوند ربښت او پښتونواله مور ته پرېږدي.

- هغه موسم د ځوانۍ تېر شو
- ستا به په یاد وي او که هېر شو

چې بې خبر وې د دنیا له جنجالونه

- ږېره وهې چې زه الک یم
- یاني د ډېر جیداد ملک یم

نه دولتمند یې نه ځلمي کوي چلونه

- دغه دنیا لکه مورچل دی
- انسان په کې پټ شوی غل دی

مرګی کوتوال دی ورانوي دا مرچلونه

- دیواله اوس به دې چپه کړم
- تا به له ستونې نه خفه کړم

تانه پنا دي سینګار شوي اوربلونه

- راشه فقیر سید باهوجانه
- د عمر شمار واخله له مانه

په تا تېر شوي دي ځلور ځلوېښت کلونه ،،

(سید فقیر، ۱۳۹۳ ل ل کال، ۷۸چوپړي).

۹. ۶ دې (د):. د دربېمي روغې لاسته راغلي تپه ایزې لندمنګی پېښلیک

- زه به ترخو پورې ژړېږم
- په سره انګار باندې کړېږم
- لکه دموو په شان ویلېږم
- جانانه مرم نه پاتې کېږم

ته چې په ما باندې کوې داسې ظلمونه

- زه چې له تا ځنې جلا یم
- خوشالي نه شته په ژړا یم
- ځکه شپه ورځ په وا ویلا یم
- د کور او کلي د خندا یم

چې مو په یوه کلي کې نه شي دیدنونه

- اوښکې مې ځي لوند مې ګرېوان دی
- چې مې جدا رانه جانان دی
- افسوس افسوس ارمان، ارمان دی
- دا غم په سر د پري جان دی

بېلتون ظالم را باندې و کړه پساتونه

پري جان چې نومورې د محمد نور او سید بهایی جان د پېر د پښتو ژبې پیپلن و. په پورتنۍ درې پېنځه سره تپه ایزې یې په ۱/ ۱/ ۱۳۴۰ لېږدي (۱۹۶۱/۰۳/۲۱ زېږدي) نبته خپل کاله لغمان کې کښلې وې.

۹. ۷ دې (ډ):. لیکوال د پېر پیپلنو او پیپلنې ځینې روغې لاسته راغلې لندۍ ایزې، تپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې لندمنګی پیخلیک

زما د کوشنیوالي بده، د کډوالۍ مل او وطنوال. د لغمان ولایت، د الېنګار ولسوالۍ، د حاجي کلا ژوندګړ، د اوستاد معلم صابر نیازیوال زوی، پیپلن او لیکوال عبدالصبور صابري نیازیوال په لاندېنۍ لومړۍ لندۍ ایزې، دوییمه تپه ایزه او درېیمه پېنځه سره مصرۍ ایزې په ۲۳/ ۱/ ۱۳۸۶ لېږدي (۲۰۰۷/۰۴/۱۲ زېږدي) نبته د زدکړیالۍ په پېر د ننګرهار پوهنتون ښوونې او روزنې پوهنځي کې کښلي وې.

۹. ۷. ۱ دې – اې (ډ - ا):. د عبدالصبور صابري نیازیوال یوه پېنځه سره لندۍ ایزه، یوه پېنځه سره تپه ایزه او یوه پېنځه سره مصرۍ ایزې

- زما په متو باندې دې جوړه
- نه شمېرم ځان ډک له پيغوره
- په هر دښمن به دې رانوره
- دغه نعره مې تل په زوره

وطنه ستا په خاوره سر تلې کې ږدمه

- په دوارو سترګو مې ليدلی
- دوست او دښمن مې پيژندلی
- توپير مې دوارو کې کولی
- لـه ډېره درد مې څه ويلی

چا مې په خوله او سترګو ايښي دي لاسونه

- څه يې له تاسو نه تعبير دی
- هغه دښمن مې نور په وير دی
- پروت يې په غاړه کې ځنځير دی
- هغه ازاد نه دی اسير دی

چا چې په ګران افغانستان کړي ظلمونه

سرليکې را اخلم چې په افغانستان د افغانانو ټاټوبی اوبپانه يا ټاټوبی ټکی کام ،،www.tatobay.com،، يې په برېښليک بڼه خپرې کړې وې. په دغه وخت يوه تن ليدلې وې چې مطيع الله تابع يوه ترکيبي لنډۍ په ۲۱-۰۲-۲۰۰۹ کې خپره کړې وه؛ له جلاله! وړاندې محمد سور ،، وکيلي،، سر ليکه کړې ده چې د ترې غوښتې وه؛ بيا جلال دی؛ بيا وار په وار نبيله غزل اووه دانې ټپه ايزې له جلال اباد څخه خپرې کړې وې په ۱۶:۱۷:۱۰ ۱۰-۱۱-۲۰۰۹ او بيا يې سم له واره ورپسې اته دقيقې او څلور ثانيې ورسته په ۱۶:۲۵:۵۰ ۱۰-۱۱-۲۰۰۹ نورې شيږ دانې چې پېښور کې کښلې وې خپرې کړې؛ سيد عبدالله نظامي کونړي له اسداباد څخه په دې ۱۸:۲۳ ۲۰-۱۱-۲۰۰۹ پېخليک ټپه ايزې؛ ايمن شاهين يوه ۳۴ څپېيزه پيبلې يا ازاده پيبله ۱۰:۳۱ ۲۱,۱۱,۲۰۰۹ ؛ بيا حقمل مسعود زی چې بختيار ځدراڼ ورته خپرې کړې وې ټولې ۷ دانې، په ۲۰:۱۰ ۲۰-۱۱-۲۰۱۰ ليږدي کې چې ما تر لاسه کړې.

له حقمل مسعود زي څخه وړاندې عاشق الله فرياد دوې ټپه ايزې، يوه مصرۍ ايزه او دوې پينځه سره لنډۍ ايزې په ۱۰/ ۲/ ۱۳۸۹ لېږدي (۲۰۱۰/۰۴/۳۰ زېږدي) کې کښلي دي؛ بيا اسرار اتل يوه دانه چې زېږ مازديګر په پېښور کې دی ليکي له ۱۶۸ چوپړي کې ده او د مينه مهالنۍ (مينه مجله) په ۵۳ ګڼه او ۹ چوپړي کې هم شتون لري کښلې ده؛ بيا زما د افغان ادبي بهير ملګري او زما وطندار محمد اسمعيل اړم پتيار چې نومورې ديار لس دانې پينځه سره لنډۍ ايزې په خپل ګران ټاټوبي کې په ۲۰۱۱/۱۱/۲۳ زېږدي يا ۱۳۹۰/۱۰/۰۲ لېږدي کې کښلې وې او محمد عزيز تحريک په ۱۳۹۰ لېږدي، ۶۴ چوپړي کې خپرې کړې دي؛ بيا صاديق عيبي سپره انکۍ ايزې (عيبي سپره انکۍ) پينځه داني کښلي دي؛ بيا ليکوال درې سپره لنډۍ ايزې، يوه سپره مصرۍ ايزه، يوه شپږ سره، يوه پينځه سره ټپه ايزه، يوه درې سره مصرۍ ايزه او يوه اتلس سره لنډۍ ايزه کښلې ده؛ بيا مطيع الله تراب اووه پينځه سره لنډۍ ايزې په ۱۳۹۹ لېږدي (۲۰۲۱ زېږدي) نېټه کې کښلې دي او بيا مونير بونيري يوه پينځه سره ټپه ايزه په ۱۴۰۰ لېږدي (۲۰۲۲ زېږدي) نېټه کې کښلې ده. د دوی ټولو وار، وار په لاندې بڼه دی او د پېځليک وار سره لري.

۹. ۷. ۲ ترکيبي لنډۍ ايزې، ترکيبي ټپه ايزې، ترکيبي ټيکۍ ايزې او مصرۍ ايزې په لاندې بڼه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه:

د درانه! مطيع الله تابع، جلال امرخيل، محمد سور وکيلي، ترکيبي لنډۍ، ټپې او مصرۍ دي چې په پنځې بڼه نه په شلخې بڼه يې جوړې کړې دي. د لنډۍ، ټپې، ټيکۍ او مصرۍ اوږدې يا پينۍ مسرې تکرار څخه يې رغښت ور کړی.
ډېری يې سره په پښبله (کافيه) او لړ (رديف) روغي بوږېدلي دي. په منځ کې يې ترکيبي لنډۍ، ترکيبي ټپې، ترکيبي مصرۍ شتون لري خو ترکيبي ټيکۍ په کې شتون نه لري.

د پښتو نومورې ګړنې پيېلې تر ډېره پورې زه په ترکيبي لنډۍ ايزې، ترکيبي ټپه ايزې، ترکيبي ټيکۍ ايزې او مصرۍ ايزې باندې نوم وم او نومړو پړاونو باندې يې وېشم.
بل لورې ته که په ورته بڼه نوی پښتون پښت داسې بڼه ايزه و کښي او يا و وايي چې د لنډۍ، ټپې، ټيکۍ، مصرۍ کوشنۍ مسره (لومړۍ مسره، پيلنۍ مسره، يا لومړۍ نيم بند، پيلنۍ نيم بند يا لومړۍ کړۍ، پيلنۍ کړۍ) و کښي او يا و وايي؛ وروستي ځوداني اوږدې مسرې (دوبيمي مسرې، پاينۍ مسرې) و کښي او يا و وايي؛ د ځانګړو ځانګېړنو له پېژند څخه يې ګستې لنډۍ ايزې، ګستې ټپې ايزې، ګستې ټيکۍ ايزې، ګستې مصرۍ ايزې باندې نوم وم او نومړو پړاونو باندې يې وېشم.
د نومړو کښلې په لاندې بڼه له روغې شوې بڼې سره کښم.

۹. ۷. ۲. ۱ دي – بې (د - ب):. د مطیع الله تابع یوه ترکیبي لنډۍ ایزه او دوې مصری ایزې

▲ خدای دې زما کړه غونډې منډې

د بادار ځمکه به کرم تا به ساتمه
په ځان به شپه ورځ یوه کوم تا به ساتمه
لنډۍ کچر به چلوم تا به ساتمه
په سر به غټې پنډې وړم تا به ساتمه

▲ مسلماني په چا کې نه شته

په لندو لښتو مې وهي ما ژړوینه
د لاس بنګړي مې خرخوي ما ژړوینه
د زړګي کور مې ورانوي ما ژړوینه
جانان له ما جدا کوي ما ژړوینه

▲ نن مې جانان لیدلی نه دی

لکه د بنګو پیاله غرقه ناسته یمه
چې ژړا راشي د وررور غم بانه کومه
لکه بابنه لوړې ژورې لټومه
په دیواله ښپیاکې ګډې وډې بړدمه

د مطیع الله تابع یوه پېنځه سره ترکیبي لنډۍ ایزه او دوې پېنځه سره ترکیبي مصرۍ ایزې تولې په ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړې کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځای، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي، هره یوه نوې ګډوله رغولې چې د نوې لنډۍ او مصرۍ سکالو ځانګړنې، نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی. هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لري. له پیلنی لنډۍ، دوېیمې او درېیمې مصرۍ یې څرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېیلو څخه روغې ګډوله شوې دي. دا به داسې ښکارېږي چې پنځې , طبیعي، نه دې او مصنوعي , دیسي او شلخي، دي.
لنډۍ ایزه یې نرانو ته منسوبه ده او مصرۍ ایزې یې ښځو ته منسوبې دي.

۹. ۷. ۲. ۲ دي – پي (ډ - پ):. د جلال امرخیل درې ترکیبي لنډۍ ایزې او یوه تپه ایزه

▲ وړوکی نه یې چې شرمېږې
که ته شرمېږې لاس به زه درواچومه
په جار نعرې کړه چې مین دربانډې یمه

▲ اول به کله، کله غم و
اوس مې دوتر شو کروندې په کې کومه
اوس مې کتاب شو مشغولا په کې کومه

▲ حسن دې ورځ په ورځ زیاتېږي
زکات یې باسه ګناه کار به شي مینه
لکه چې سیند د پشکال زیاتی کوینه

▲ ماته په لپه اوبه را کړه
زه تږی نه یمه ستا نیت معلوممه
چې په پستو لاسو دې خوله و لړومه

د جلال امرخیل پیلنی، دریيمه، څلورمه دوې سره ترکیبي لنډۍ ایزې او دوېیمه دوې سره ترکیبي تپه ایزه توله په ګډولې بنه یا اونګ بنه جوړه کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي ، جارګی، چمبر: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي. هره یوه نوې ګډوله رغولې چې د نوې لنډۍ او تپې سکالو ځانګړنې، نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړې دی. هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لرې، له پیلنی لنډۍ، دریيمه، څلورمه او دوېیمې تپې یې څرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېیلو څخه روغې ګډوله شوې دي. دا به داسې ښکارېږي چې پنځې , طبیعي، نه دي او مصنوعي, دیسي او شلخې، دي.
پیلنی لنډۍ ایزه یې ښځو ته منسوبه ده، دوېیمه تپه ایزه، دریيمه او څلورمه لنډۍ ایزه یې نرانو ته منسوبې دي.

۹. ۷. ۲. ۳ دې – تې (ډ - ت):. د محمد سرور وکیلي یوه ترکیبي لنډۍ ایزه

▲ خدای دې زما کړه غونډې منډې

زه به هندو ته کارته ځم تابه ساتمه
زه دې د پلار نوکري کړم تابه ساتمه
لکه ګل د شنو باغچو تابه ساتمه
لکه بلبل چې پر ګل ناز کا داسې دې ساتمه

د محمد سور ,, وکیلي ،، راټوله کړې او جوړه کړې لنډۍ ایزه کټ مټ د مطیع الله ,, تابع ،، پیلنۍ لنډۍ ایزې ورته بڼې روغ پرمختګ شوی کوښښ دی.

۹. ۷. ۲. ۴ دې – تې (ډ - ټ):. د نبیله غزل دیارلس ټپه ایزې

▲ ,, زما په برخه به خوارې وی
▲ کاشکې چې ته زما په خوله
▲ تل به مې سترګو کې ویده وی
▲ که مې نصیب د بدو نه وی

په شین کبل به مې منګی نه ماتېدنه

▲ ورکه به توره بلا نه شي
▲ د بېلتون شپه به سبا نه شي
▲ نور په زیارت او ملا نه شي
▲ مرور یار به پوخلا نه شي

که وچې ونې زرغونه په اوښکو کړمه

▲ د زړه په رنځ چې اخته نه شي
▲ ای په خندا مې دوکه نه شي
▲ پام کوه ځان ته غره نه شي
▲ تپوس کوم چې خفه نه شي

پته دې راکړه چې چیټۍ درواستومه

▲ څه په مزه راپسې کوږ شوي
▲ په تماشه راپسې کوږ شوي
▲ شېبه، شېبه راپسې کوږ شوي
▲ لکه زاويه راپسې کوږ شوي
زه به له قصده موازي درسره ځمه
▲ څه په خوارۍ دې چېلم پرېښود
▲ چې په پيرۍ دې چېلم پرېښود
▲ د مرګ په ژۍ دې چيلم پرېښود
▲ په ساه لنډۍ دې چېلم پرېښود
زما د سپيني خولې دې نه منل سوالونه

▲ د خامکي رومال له پاره
▲ د ګلابي رومال له پاره
▲ د زرزري رومال له پاره
▲ د کابلي رومال له پاره
زه به ياري له درانو سره کومه

▲ يا د تاکنو مرحلې دي
▲ يا د رياضياتو معادلې دي
▲ تولې زړه چاودې معاملې دي
▲ د ياراني شل کشالې دي
شل ځل به مړه يم چې يوه، يوه پوره کومه
(د نبيلي غزل تپه ايزې، جلال اباد ښار څخه په ۱۰:۱۷:۱٦ ۱۰-۱۱-۲۰۰۹)

▲ ,, سره مرچکي به مې رانجه کړم
▲ چړې به خښې په خپل زړه کړم
▲ په پنجابي به ځان واده کړم

▲ د کاکا زوی به مې و نه کړم
چېړې به ما ورته لالا ویلي وینه

▲ په نري رنځ واوړې ناجوړ شې
▲ چېه کاکل دې سپین شه، زوړ شې
▲ په تورو خاورو باندې موړ شې
▲ په ابشېدلي ګولی سوړ شې
ما ته دې تول عمر دروغ ویلي دینه

▲ کړمه تلوار د راتلو ورځ ده
▲ ښارمه لار د راتلو ورځ ده
▲ د نوبهار د راتلو ورځ ده
▲ نن مې دیار د راتلو ورځ ده
د چرګ په ځای به ورته ځان حلالومه

▲ ساه مې بیا لنده، لنده کیږي
▲ چې کوم قیامت رانازلیږي؟
▲ خدایه د زړه درد مې زیاتیږي
▲ ګلاب چې مړاوی شي وچیږي
سترګې چې مړاوې شي دنیا تباه کوینه

▲ ځان دې په توره بلا ګېر کړ
▲ په خپل ژوندون دې اور چاپېر کړ
▲ ګل پېښور دې له زړه هېر کړ
▲ سپرلی دې پاس په کابل تېر کړ
په ژمي راغلې سلامت غواړې ګلونه

د ایـــزو څیړنـــچوپړي
(د ایزي ریسرچ پاڼي)

,, زما مورنۍ نیا زالقایده (کوکۍ) ناروغه وه، کله یې چې دوېیم زوی له کابل ښخه منجلام، پړوایي، الینګار لغمان ته په ۱۹۹۰ زیږدي کې راغلی و. هغې خپل زوی ته دا لرغوني ټپه ویلې وه:

- اوړی دې پاس کابل کې تېر که
په ژمي راغلې سلامت غواړې خالونه ،،

- اوزګار، اوزګار چې ګرځېدلي
- سترګې دې هم نه شرمېدلي
- زړه مې بنېرې درته کولي
- شولې دې ولې نه کرلي
سږنۍ کال مې د واده و تېر به شینه ،،

(د نبیلې غزل ټپه ایزې، چې پیښور کې یې کښلې وې او په دې پېخلیک یې له ننګرهار ښخه خپرې کړې ۱۶:۲۵:۵۰ ۱۰-۱۱-۲۰۰۹)

د نبیله غزل دیارلس داني پینځه سره ټپه ایزې تولې په ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړې کړې (مصنوعي: دیسي، شلخي، ګډول، ترکیبي، یوه ځای کول: فیصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو ښخه،، : موافقي ته رسېدل. ګډ، د دوو یا ډېرو اجزاوو ښخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي ، جارګی، چمبړ: مرکب) یا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي.
هره یوه نوې ګډوله رغولې چې د نوې ټپې سکالو ځانګړني، نخښې او بېلوالی یې ځانته غوره کړی دی. هره یوه مسره یې په لیکه کړې یا په لیکه برابرول (Alignment) شوې، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لړې او له ټپې یې څرګندیږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پیېلو ښخه روغې ګډوله شوي دي.
دا به داسې ښکارېږي چې پنځې , طبیعي، نه دي او مصنوعي, دیسي او شلخي، دي.

دیارلس واړه ټپه ایزې یې ښځو ته منسوبې دي یا د ښځو له لورې ویل شوې دي. بل لورې ته له ځینو ټپه ایزو یې څرګندیږي چې نوموړې د ټپه ایزې یوه پښتنه پیېلنه ده.

۹. ۷. ۲. ۵ دې – جي (ډ - ج):. د سيد عبدالله نظامي اووه ټپه ایزې

▲ ,, د يار غمونه تول په زړه وړم
▲ زه يې په سترګو کې خوارږه وړم
▲ کله به بد کله به ښه وړم
▲ زما قبول دی که هر څه وړم
▲ په سر نرۍ لوپټه نه وړم
درني، درني خبرې ستا د دادا وړمه

▲ د دېواله په سر ولاړې
▲ سترګې دې سرې دي ولې ژاړې
▲ په تور ټيکري کې ځان رانغاړې
▲ اوس لټوه راپسې شاړې
▲ کډې مې تورو غرو ته لاړې
راپسې ژاړې ستا د کلي چناورنه

▲ اوس رانه هېر نن او پرون دی
▲ سر مې خپل ایښی په زنګون دی
▲ دا څه سپېره، سپېره ژوندون دی
▲ کړی مې غم سره ترون دی
▲ که زه خبر وی چې بېلتون دی
ما به د يار سترګو ته ډېر کتلي و نه

▲ خدای مې ليدلی خوب رښتيا که
▲ تا مې زړګی تالاوالا که
▲ وايه په څه بانه دې غلا که

▲ له بې وسی مي ځان رسوا كه
▲ كه داسې بل ګذار دي راكه
د زړه په وينو به مې رنګ كړې ديوالونه ،،

(د سيد عبدالله نظامي تپه ايزې دي چې په چغسرای ,, اسد اباد ،، كونړ كې يې په ۱۸:۲۳، ۲۰-۱۱-۲۰۰۹ دې تاريخ كښلې دي.)

د سيد عبدالله نظامي اووه داني شپږ سره تپه ايزې تولې په ګډولې بڼه يا اونګ بڼه جوړې كړې (مصنوعي: ديسي، شلخي، ګډول، تركيبي، يوه ځای كول: فيصله كول: جوړول: صرف نظركول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقي ته رسېدل. ګډ، د دوو يا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي ، جارګی، چمبړ: مركب) يا (Mixdesign, Synthetic or compound) كښلې دي. هره يوه نوې ګډوله رغولې چې د تپې سكالو ځانګړنې، نخښې او بېلوالی يې ځانته غوره كړی دی. هره يوه مسره يې په ليكه كړې يا په ليكه برابرول (Alignment) شوې، د سكالو تسلسل (continuity, succession) سره لري او له تپې يې ځرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پيېلو څخه روغې ګډوله شوې دي. دا به داسې ښكارېږي چې پنځې , طبيعي، نه دي او مصنوعي, ديسي او شلخي، دي.
اووه واړه تپه ايزې يې نرانو ته منسوبې دي يا د نارينه وو له لورې ويل شوې دي. بل لورې ته له ځينو تپه ايزو يې ځرګندېږي چې نوموړی د تپه ايزې يوه پښتون پيېلن دی.

۹. ۷. ۲. ۶ دې – چې (ډ - چ):. د ايمن شاهين سپينه لنډۍ ايزه

۳۴ ځپيزه سپينه پيېله يا ازاده لنډۍ ايزه. نوموړې پيېلنې د پورتنی تپه ايزې په تاسير كې كښلې ده چې درې پارنويكي های!؛ های!؛ های! يې په كې كارولې دي د ازاد شبر په بڼه:

▲ های! های! های! نظامي جانه! دومره غوصه! خدای دې ستا نازولې ته هدايت و كړي چې نور دې نه ازاروينه.

ايمن شاهين ۱۰:۳۱ ۲۱,۱۱,۲۰۰۹

,, دا يوه ۳۴ ځپيزه پيېلې يا ازاد پيېلی (ازاد شعر، نوی اشلوک) دی.،،

۹. ۷. ۲. ۷ ډې – څې (ډ - څ):. د عاشق الله فریاد لومړی او دوېیمه پېنځه سره تپه ایزې، دریېمه پېنځه سره مصری ایزه، ځلورمه او پېنځمه پېنځه سره لنډی ایزې

- را باندې بل د مینې اور دی
- رنگ ته مې گوره سوی سکور دی
- غم او هیبت را باندې زور دی
- بېلتون زما سکنی ورور دی

په میراثه کې رانه یار جدا کوینه

- ولې دې زه دومره ازار کړم
- د کس نا کس دې منت بار کړم
- له ژوندانه، نه دې بې زار کړم
- بېلتونه خوار شې زه دې خوار کړم

نه مې جانان شته نه په مرگ وریسې مرمه

- اصیل اشنا د سرو دولت وي
- تل ډک له مینې محبت وي
- په بې وفا وو دې لعنت وي
- بېلتون پرې هسې ملامت وي

کم اصل یار د سرې پرې کړې اندامونه

- خولې ته راغلی مې نفس دی
- له مانه پاتې هر هوس دی
- زور او زیاتی همدومره بس دی
- دا خو د تا د یاری تس دی

په مازدیگر مې کډه بار له ملکه ځمه

- زلفې خورې دانه، دانه کړه
- سینګار دې جوړ په سامانه کړه
- فریاد خپل ځانته نذرانه کړه
- وربل دې یوې خواته شانه کړه

ورو ځي ښکاره کړه نرۍ میاشت را یادوینه

زما د افغان ادبي بهیر مل او وطنوال، د لغمان سرغندوی پیپلن او لیکوال. اوستاد عاشق الله فریاد په پورتنۍ لومړۍ او دوېیمه ټپه ایزې، درېیمه یوه مصرۍ ایزه، څلورمه او پېنځمه پېنځه سره لنډۍ ایزې په ۱۰/ ۲/ ۱۳۸۹ لیږدي (۲۰۱۰/۰۴/۳۰ زیږدي) نېټه خپل کاله یکتوت د کابل کې کښلي دي.

۹. ۷. ۲. ۸ دې – ځي (ډ - خ):. د حقمل مسعودزي څلور پېنځه سره ټپه ایزې

- ,, له دغو خلکو ډار په کار دی
- هر څوك مطلبه پورې یار دی
- خپل او پردی راته اغیار دی
- زړه ته په خپله ډاډ په کار دی

په دې دوس کلي کې نه شته ډاډ ګېرنه

- روح مې وتلی دی له تنه
- غم تېروم په زړه د ننه
- په شته وطن شوم بې وطنه
- له ما نه پاتې شوې وطنه

که کاڼي بوټي دې لونګ شي بوی یې ځینه

▲ هر يوه سړی مې طلبګار و
▲ که به غريب و که مالدار و
▲ زما د وېصل اېنتيظار و
▲ چې مې د تورو څنو وار و
د چا به کار و چا به هسې غړ کونه

▲ په لوېشتو دوې لوېشتې دې نوم دی
▲ تن د سړې خوی دې ماشوم دی
▲ په تا هم پروت د سړې نوم دی
▲ ايمان دې ښه راته معلوم دی
ابې دې هسې د نرتوب کيسې کوينه،،

(په دې دوس کلي کې نه شته ډاډ ګېرنه؛ تر سرليک لاندې د حقمل مسعود زی ټپه ايزې دې چې بختيار ځدراڼ ورته په ۲۰. ۱۱. ۲۰۱۰ لېږدې کې خپرې کړې دې.)

۹. ۷. ۲. ۹ دې – خې (ډ - خ):. د اسرار اتل پېښځه سره ټپه ايزه

▲ ,, سترې چې ستا په اېنتېزار شم
▲ درد شمه کړېکه شم پرهار شم
▲ د ځانه ورک شمه ستا يار شم
▲ د کابل سينده له تا ځار شم
د شاه ليلا د خولې کنګال درکې راځينه ،،

(اسرار اتل يوه دانه چې زېړ مازديګر په پېښور کې دی ليکي له ۱۶۸ چوېري کې شتون لري او د مينه مهالنی (مينه مجله) په ۵۳ ګڼه او ۹ چوېري کې هم شتون لري.)

۹. ۷. ۲. ۱۰ دې – دي (ډ - د):. زما د افغان ادبي بهير ملګري او زما وطندار محمد اسمعيل اړم پتيار ديارلس داني پېنځه سره لندی ايزې

زما د افغان ادبي بهير ملګري او زما وطندار محمد اسمعيل اړم پتيار چې يوه خلوربزه ما (ليکول) ورته په ډالی بوږولې وه، د ده تته ستاينه مې پته کړې وه خپل ټاټوبې ته چې سرليک يې و.

پتيار ستاى

اړم غوندې اړمه شئ وګړيو درناوې ته
پرلغښتی روغناوی مل پېيرن نګېرني ته

ناپايه پټ توان يې په واند اندکي اوب
پاتوړی د روان سيند بولن ورهنيزي ته

د نوموړې ديار لس داني پېنځه سره لنډی ايزې دي چې په خپل ګران ټاټوبي کې يې په ۲۰۱۱/۱۱/۲۳ زيږدي يا ۱۳۹۰/۱۰/۰۲ لېږدي کې کښلې وې، په لاندې ډول دي:.

- ,, چې غلا يې و کړله اوس خان دی
- ډک له مردارو يې دسترخوان دی
- څوک وايي غلا کې چې تاوان دی؟
- کافر خو نه دی، مسلمان دی!

که ګناهکار دی بیا به و کړي څو حجونه

- زموږ د سيمې قومندانه
- په غلا او چور کې قهرمانه
- د، د پوره شو تول ارمانه
- خاين مشهور شو په جهانه

په ګوتو شمار غله يې عکسونه ګرځوينه

- اورم چې لور دې شوه ډاکټره
- یوه دې بله اېنجینره
- په ,,واین جي او،، کې سکرتره
- دا درته ښه ښکاري بهتره

هغه وخت یاد کړه، سوځول دي مکتبونه

- بچی دې چاته کتی نه شي
- له ډاره کور نه وتی نه شي
- آزاد هېڅ ځای ګرځېدی نه شي
- پام پرې کوه چې پردی نه شي

په مشاور به ورانوي پردي کورونه

- حاجي صیب حج دي مبارک شه
- هم مبارک دې دا شهرک شه
- په باډیګارډ دې لړ څه برګ شه!
- په قار په دې رذیل بدرګ شه

د خیانتونو دې وی! هر چاته حالونه

- زما په دغه سپي باور دی
- سور د لېوه په شان زړه ور دی
- جنګ يې اخستی په خپل سر دی
- دا نو له کوم سپي نه بدتر دی

که غاپي نه لکی خو چنګه ګرځوینه

- زما په خرو کې یوه شین خر دی
- دا مې له ټولو خرو بدتر دی
- په خوله مې نه دی، په خپل سر دی

▲ زخمي، زخمي مې ترې تېر دی
چې باروم يې تل لغتې واروينه

▲ ګورئ د نورو ګوډاګی دی
▲ پرې مه غولېږئ دا پردی دی
▲ دا د ډالرو ليونی دی
▲ سړی په رنګ کله سړی دی
سړی هغه دی چې يې خوی د سړي وينه

▲ چې ګرځیدم د غرونو سر کې
▲ ما به جهاد کاو لر او بر کې
▲ نه په برات وم، نه اختر کې
▲ خود به زه ګرځم لنډکروزر کې
ما داسې ژوند ته لټول د غره سرونه

▲ زما يې څه په شهیدانو
▲ په کنډو رنډو يتیمانو
▲ په ورو، ترو مظلومانو
▲ د دې وطن په افغانانو
حس غمکش یم چې يې زه خورمه غمونه

▲ یوه خوا شمله، بل خوا پکول شو
▲ چين میدان په کې راتول شو
▲ مسابقه کې نول په نول شو
▲ توپ د پکول شمله کې ګول شو
قره قولی په کې ريفري ده میدان وړينه

- څوک په ګودر کړي دیدنونه
- زه په دفتر کړم دیدنونه
- څوک مازیګر کړي دیدنونه
- زه په سحر کړم دیدنونه

په سکرتره مې دی جنګ د چا به شینه؟

- چې په قدرت یوه، نیم پمن شو
- کباړ، کباړ مې ګران وطن شو
- بلبل بورا ورک له ګلشن شو
- کارغی تولواک د دې چمن شو

دا چې واغ، واغ کوي مرداري لټوینه،،
(محمد عزیز، ۱۳۹۰ لیږدی، ۶۴ چوپړی)

۹. ۷. ۲. ۱۱ دې – ډې (ډ - د).: مطیع الله تراب لنډۍ ایزې

- پر اوبو لو لښکرې راغلې
- په جوش خولو لښکرې راغلې
- په ولولو لښکرې راغلې
- که د خالو لښکرې راغلې

زه به ګومل ته د خپل یار دیدن ته ځمه

- دوعا کوه چې ستا په لار شم
- څه د کار څېر به دې په کار شم
- تا سره کر ځم چې هوښیار شم
- ستا له سرپوخ توپکه ځار شم

په اوږه ستا دی کړه زه له خیاله ځمه

د ایـــزو څېړنـــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

▲ ملالې زر په وطن کېښود
▲ ایوب لښکر په وطن کېښود
▲ ما داسې نر په وطن کېښود
▲ جانان مې سر په وطن کېښود

په تار د زلفو به کفن ورله ګنډمه

▲ ځم لوی ابدال راوېښومه
▲ کنه خوشحال را وېښومه
▲ یا سید جمال را وېښومه
▲ عمرې خیال را وېښومه

ځلمو د ړېړو سره و خرپیل بریتونه

▲ محمد جان خان غازي وردګ دی
▲ د ننګراریو ځلمو ځواک دی
▲ موږ پر شاه نه ځو پرمختګ دی
▲ پر ګوشته بیا د قاسم غږ دی

د غزا ډول دی ملا تړلي ځلمي ځینه

▲ ای!؛ مرې خو په لار د پیغور نه ځي
▲ دی خپل تاریخ ته مخ تور نه ځي
▲ شور کوه مری په شور نه ځي
▲ پښتون جنت ته په زور نه ځي

خو په رضا تر دوزخو در سره ځینه

- اوده له ویخه ګټه نه ده کړې
- غوبنې له سیخه ګټه نه ده کړې
- ما له سر پیخه ګټه نه ده کړې
- تا له تاریخه ګټه نه ده کړې

بیا په تورخم را سره مه اچوه لاسونه

مطیع الله تراب پورتنۍ اووه پینځه سره لنډۍ ایزې په ۱۳۹۹ لیږدي (۲۰۲۱ زیږدي) نیټه کې کښلې دي. پیلنۍ درې یې شلخي دي او له نورو پښتني وګړني پیپلو رغول شوې دي.

۹. ۷. ۲. ۱۲ ډې – رې (ډ - ر): مونیر بونیري یوه پینځه سره تپه ایزې

- د غم د غبت کمر د لاندې
- ژوند ویر ماتم او ځاندې، ځاندې
- عشقه جوړ ته را پورې خاندې
- د بیلتانه احسان راباندې

ما د لالي په کدر رو، رو پوهه وینه

مونیر بونیري دا پینځه سره تپه ایزه په ۱۴۰۰ لیږدي (۲۰۲۲ زیږدي) نیټه کې کښلې ده.

۱۰.   رې (ر):. عیبي سپره انکۍ ایزه (عیبي سپره انکۍ):.

عیبي سپره انکۍ ایزه کې ګڼ شمېر پنبلې شتون لري، په دې ډول عیبی سپره انکۍ ایزه کې د پیلنی مسرې اوږدوالی او لنډوالی شتون لري، خو پیلنی مسرې له اوږد والي او لنډوالي سره یې تر پایه هره مسره له غونډونو او ویکیو رغېدلی برابر والی لري. بل لورې ته د لنډکی پیبلې سره هم بېلوالی لري.

د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یې ۹، هې (ه) یې د پنبلې توری دی. هره مسره یې د لنډۍ، ټپې، ټیکی او مصرۍ له لومړۍ مسرې (پیلنی مسرې، اولې مسرې) سره برابر او ورته وي. خو د لنډکی د څپو شمېر بیا ۱۳ څپې وي. له انکی (چغیان) پیبلې سره هم بېلوالی لري. د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یې ۹، هې (ه) یې د قافیې توری او هره مسره یې د لنډۍ، ټپې، ټیکی او مصرۍ له لومړۍ مسرې (پیلنی مسرې، اولې مسرې) سره برابر او ورته وي. خو د انکی د مسرو شمېر یې بیا ۴ وي.

عیبی سپره انکۍ ایزه؛ د لنډۍ، ټپې، ټیکی او مصرۍ له منځې څخه رغښت مومې، نوموړې د انکی، لنډکی تر منځ یوه پوله ده؛ په تولهکې یوه عیبي سپره انکی یا عیبی سپره انکی ایزه ۲۷ څپې لري، هره مسره یې ۹ څپې او د مسرو شمېر یې ۳ وي.

▲ یوه ګېله زما په زړه ده؛
▲ په څه ده؛ دا بنه ده؛ که نه ده؛
▲ خو زه تانه به یې کومه

▲ زما د یار سینه باغچه ده؛
▲ کچه ده؛ سوچه ده؛ سمتره ده؛
▲ سر او مال پرې دو کومه

▲ زما جانان زما په نوم دی؛
▲ ماشوم دی؛ معلوم دی، ډېر شوم دی؛
▲ ما ته دیدن نه را کوینه

- روانه خنګه په نخرو ده ؛
- لیلو ده؛ ښارو ده؛ په رو ده؛
- په نازه اخلې قدمونه

- زه د دلبر په نوم عاشق یم؛
- صادیق یم؛ لایق یم؛ موافق یم؛
- منافق به ترې شرمه

۱۱. ړي (ړ):. سپره ایزه:.

سپره ایزه هغه پېيله ده چې په کې ګڼ شمېر پښېلې شتون لري، په دې ډول سپره ایزه کې د پیلنی مسرې اوږدوالی او لنډوالی شتون لري، خو پیلنی مسرې له اوږد والي او لنډوالي سره يې تر پایه هره مسره له غونډونو او ویکیو رغېدلی برابر والی لري.

د پښتو ژبې د ځېېز خجيز ټولوالي په سته اړين د ویکي او غونډ په څلورګونو ځپو څخه په هره یوه ځپه باندې تر پایه پوري ورته. په لومړی یا دوپیمه، درېیمه یا څلورمه ځپه زورنه راغلي وي.
لیکوال په کې له ورته پښېله يې ستاین نوم، غونډ څخه په مسرو کې په لاندې بڼه ګټنه اخستي وي.

پڅنوم لکه:. غوا، ډېره، بوی او سابیړی... .؛ مانا نوم لکه:. روغ، رښتیا، پت، هېله، مېړانه، رخه، سخه، عناد، خوښي، بدي، نیکي، اندېښنه، درناوی او سـاډی... .؛ ټولنوم لکه:. ونه، الک، نجلی، هېواد، وګړې، اولس، ټرون او ژمنه... .؛ نوږ نوم لکه:. زر، اوبه او وسپنه... .؛ انګینوم لکه:. درز غرر... .؛ ستاینوم لکه:. تور، سوږ، غټ، ښایسته، کمزوری، رټی، مېړنی، سره، سپینه، او توره... .؛ تاړی نوم لکه: مره وره، زوره وره.

په ورته بڼه سپرې ایزې هم دي لکه سپرې لنډی ایزې ،، سپرې لنډیېزې،، سپرې ټپه ایزې ،، سپرې ټپېزې، سپرې ټیکی ایزې ،، سپرې ټیکیزې،، او سپرې مصری ایزې ،، سپرې مصریزې،، خپل کړه وړه له لنډیو، ټپو، ټیکیو، او مصرو څخه را خپل وي.

سپره ایزه د وی یا ویکیي له پامه ژبه بندېدونکي، وینا بوږبوکي غولی، وینا سبک چورلونکي، ژبی نښتېځونکي، ژبې ګډوونکي لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې ته وایې.

او په اصطلاح کې هغه لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې دي چې دننه نی سکالو يې داسې رونېږي: چې پېیلن یا پېیلنه په لنډی ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې کې ډېر ژبه ځرخوونکي غبرګلړونه، ډېر ژبه تاوونکي غبرګې پېښلې او ژبه نښتېځونکي غونډلې، غونډ او ویکیي وندي کوي.

لکه د لیکوال لومړی، دوپیمه، څلورمه سپره لنډی ایزې او درېیمه سپره مصری ایزه:.

د ایـــزو ښېرنــــچوپېري
(د ایزې ریسرچ پانې)

- **توره**؛ **بانوره**؛ **باتوره**؛ **سوره**؛
- **حـــوره**؛ **مشـکوره**؛ **مــره** وره؛
- زوره **وره** جلی **خوله** نه راکـويــنه

- مېړنی؛ **کلالی**؛ غرغښتی؛
- غرڅنی؛ **ښپیلـنی**؛ لېوالـنی؛
- زخنی **ناکی** جلـــی چېره پیدا **کړمه**

- سابـیړی، **تېتپی**، **ډکډگی**،
- سیوسیوی، **بغـبـغی**، چرلنـډی؛
- ساډی سوډی ملکری **څه** دې و ستايـمه

- رتی د **ستا** خاطر لـه **پاره**؛
- په کاره؛ په خاره؛ په واره؛
- د هر یو **بڼ** بوتـي د **نبـسي** لسپانی یه

۱۱. ۱ ړي (ړ):. لومړی ډله لنډی ایزه او څلورمه ډله مصري ایزه : د لیکوال څرګندول چې رونښوي کتنه داسې. لغماني سپره لنډی ایزې او سپره مصري ایزه: د لیکوال لومړی، دوېیمه، څلورمه سپره لنډی ایزې او درېیمه سپره مصري ایزه په لاندې بڼه لوری موږ ته په لاس را کوي لکه:

۱. سپره لنډی ایزې له لنډی څخه رغښت مومي، سپره ټپه ایزې له ټپې څخه، سپره ټیکی ایزې له ټیکی څخه او سپره مصري ایزې له مصري څخه رغښت مومي.

۲. سپره لنډی ایزې د لنډی پایني مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ سپره ټپه ایزې د ټپې پایني مسرې کاپي، هم بڼه، هم ډول پرمختګ شوی روغ کوښښ دی؛ سپره ټیکی ایزې د ټیکی پایني مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی او سپره مصري ایزې د مصري پایني مسرې کاپي، ورته بڼه، ورته ډول، پرمختګ شوی روغ کوښښ دی.

۳. پېنځمه کوشني بڼه د سپره ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې درې سره لري.

٤. څومره والی د سپره ایزو موږ ته په پوخ کې کوي چې څلور داني دي او هره یوه یې درې مسرې چې لومړی او دوېیمه مسرې یې نهه څپېزه او درېیمه مسره یې دیارلس څپېزې دي. لومړی سپره ایزه، دوېیمه سپره ایزه او څلورمه سپره ایزه یې سپرې لنډی ایزې دي، د دې له پاره چې د لنډی ځانګړې ځانګېړني، بېلونکي نخښې لري او پاتې درېیمه یې سپره مصري ایزه ده، چې د مصري ځانګړې ځانګېړني او بېلونکي نخښې لري، د دې له پاره مو د سپرې لنډی ایزې په نوم و نوموليې چې د نومړو سپرو ایزو ګڼه په کې ډېره ده، دا تولې سپرې لنډی ایزې او سپره مصري ایزه پېنځه واړه سړو ته منسوبې دي یا د سړو له لورې ویل شوي غونډلې دي یا اړوندې دي.

۵. ځینې زورنې یې لړه زورنه لري، په لومړی سپره لنډی ایزه کې د درې څپېزه ویکیو په پیلنی، پیلنی (لومړی، لومړی، یا اوله، اوله) څپه زورنه راغلې؛ په دوېیمه سپره لنډی ایزه او درېیمه سپره مصري ایزه کې د درې څپېزه ویکیو په پایني، پایني، (ورستی، ورستی) څپه زورنه راغلې؛ ځینې یوه څه زیات،

خو تولیز پایخج یا پاینی زورنه یې ترټولو پیاوړې راغلې او د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستۍ غونډلې درېيمې مسرې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې شوي.

د لومړۍ سپره لنډۍ ایزې پیلنۍ مسره یا لومړۍ مسره کې په تو، با، با او سو زورنه راغلې؛ دوېيمه مسره کې په حو، مش او مره زورنه راغلې؛ درېيمه مسره کې په ره، له او وي زورنه راغلي ده؛ په دوېيمه سپره لنډۍ ایزې پیلنۍ مسره یا لومړۍ مسره کې په نۍ، لۍ او تۍ زورنه راغلې؛ دوېيمه مسره کې په نۍ، نۍ او نۍ زورنه راغلې؛ درېيمه مسره کې په نۍ، کۍ، لۍ او کړه زورنه راغلي ده؛ په درېيمه سپره مصرۍ ایزې پیلنۍ مسره یا لومړۍ مسره کې په ړۍ، پۍ، او ګۍ زورنه راغلې؛ دوېيمه مسره کې په وۍ، غۍ او ډۍ زورنه راغلې؛ درېيمه مسره کې په ډۍ، ډۍ، څه او یه زورنه راغلي ده؛ په څلورمه سپره لنډۍ ایزه پیلنۍ مسره یا لومړۍ مسره کې په ستا او پا زورنه راغلې؛ دوېيمه مسره کې په ره، ره او ره زورنه راغلې، درېيمه مسره کې په بڼ، نې او نۍ زورنه راغلي ده.
په لومړۍ، دوېيمه، څلورمه سپره لنډۍ ایزه او درېيمه سپره مصرۍ ایزه کې په ,, نه، مه او یه ،، کې ترنګټوک په څوړ دی.
خو ټولې مسرې لکه د لنډۍ او مصرۍ پیلنۍ او پاینۍ مسرې په شان ترنګټوک ساتلې نه دی. دا نو یوازې په ساز، اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی (برجسته والی) مومي او له ژبني ډګره نور راوځي.

٦. د سپره ایزه پېیلې پېنځګوني رغنده ټوکونه لکه: ژبه، تول، واند (خیال)، اند (فکر) او ولوله (احساس، عاطفه) په کې شتون لري.

٧. سپره لنډۍ ایزه او سپره مصرۍ ایزه میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې (Syllabic and Tonic Measurement System) یوه بنه او لاربنوده مخبېلګه ده. له ژبني پلوه لږ تر لږه درې یا زیاتې غونډلې را اخستې، خو هم یې څپې له ټاکلي شمېر نهه؛ نهه؛ دیارلسو څخه تیرې نه دی کړې او هم یې زورنې په پاینۍ مسره کې له ټاکلي شمېر څلورو څخه تېرې نه دی کړې. خو په ټولو لومړۍ او دوېيمه مسرو کې یې له ټاکلي شمېر څخه وتلې او ورته غونډیز یا ویې څپیزه او خجیزه ټولوالې خپله کړې ده.

بلنوییکي نه لري. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناتړوییکي، تړوییکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښني، هیېجاني چغې، چې په دې درې سره سپړه لنډۍ ایزه او سپړه مصرۍ ایزه کې شتون نه لري او په پام کې یې هم نه راولو.

دا چې د لنډۍ او مصرۍ لومړۍ غبرګغونډلي دواړه ملې سره په یوې لارغې تړل شوي یا عطف شوي دي نو یوه تړغبرګغونډله رغوي. اوډوون (ترتیب) د غونډلې په بڼه نه چې ابښی (پیل، مبتدا، شروع) وي یا، ابښونی (پای، خبر) وي. دا مانا ښندي چې پټلیزه ویل کېږي. بویه، اړېنه ده، په چار ده چې په تېنګاري بڼه و ویل شي. لارغه (پیوستون، مکث، مکثه) او بې لارغې (بې مکثه، ببلتون)، توسني اړیکه چې په لارغه څرګندېږي- یوه ګډه غونډله جوړوي.

چې په ربښت کې نوموړې مسرې ۳۱ څپې کېږي او په لارغه (پیوستون، مکث، مکثه) کېږي، بل لورې ته لارغه، وت او کسر درې واړه په کې راغلې، چې کسر (ماتیدنه، درز، برخه، ډله، فراکسیون ,, په ګوند کې دننه کوچنۍ ډله،، (Fraction, Deficit, Detraction, Depreciation او مطلع pace, Interval, Distance, Break, فاصله ،واټن) وت (Opening) (Ravine, Interstice, Chasm, Hiatus ته وایو؛ په لومړۍ مسرې کې هې له با، هې له با او هې له سو سره وت لري او ره له حو سره لارغه ده. په دویمه مسره کې هې له مش، هې له مر او هې له سو سره وت لري او ره له زو سره لارغه ده. په درېیمه مسره کې هې له جه، لې له خو، له له نه، او نه له را سره وت لري او یوه ۳۱ څپه یا نه کې کسر دی.

بویمه، اړېنه ده، په چار ده چې د لنډۍ، ټپه، ټیکۍ او مصرۍ له پاینۍ مسرې سره کسر څرګندېږي، برابر راځي او اوز یا لحن یې هم روغ اوډون مومي.
څلور واړه سپړه ایزې ټولې مسرې سرو ته منسوبې دي.
دا نو داسې نه ورته نه شو ویلی چې پیلنۍ او دوېیمه مسره د سپړه ایزې دوې تکراري لړوالې مسرې یا بندونه دي. چې دواړه یې یوه لړه دي چې له پاینۍ یا ورستۍ یا اوړدې مسرې څخه مخکې تکرارېږي. تر ټولو همدا لړونه او یا پېنبلې د هرې لنډۍ اوږدې مسرې څخه مخکې تکرارېږي (سرباري کېږي).

چې لومړی بند یا رښتنه سپره لنډۍ ایزه درې سره لري. لومړی سر یې د ویکي، ویکي بند، بند دی چې د ره لړ لرونکی او یا ښبله دي او ویکي، ویکي لنډۍ د سر پیلنۍ یا کوشنۍ مسرې دي ۹، ۹ ښپې؛ دوېیمه مسره یې د لنډۍ اوږده مسره ده ۱۳ ښپې، چې نومورې سپره لنډۍ ایزه دوې لارغي لري، ۳۱ ښپې ده. چې په ټوله کې ۴ دانې درې سره سپره لنډۍ ایزې دي (۳۱ * ۴ = ۱۲۴) ښپې کېږي.

د ورډ پوستکالي (New Microsoft Word Documents) له پامه نومورې نیمکۍ مصرۍ، په ۱ چوپړو (Pages) کې ده، ۵۸ ویکي (Words) لري، ۳۰۱ دانې یې وت نه یا پرته له وته د ابېڅو ځای نیونه لري ,, منشور: د رسمي سند ور کونه مستعمراتو ته د حقوقو ور کونه: دربست نیونه ,, د ابېڅو، او نورو،، پرانت.،، (,, Characters ‹‹no Spaces)، ۳۷۸ دانې منشوره یې له وت سره دي (,, Characters ‹‹with Spaces)، ۱۲ پراګرافه (Paragraphs) دي او ۲۵ لینو (lines) کې کښل شوې دي. له لیکي هرپی، لاندنۍ یادونې او پاینۍ یادونې سره، سره (Footnotes and Endnotes , Include Textbox).

۸. د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپېتلي (Color model: RGB, Red:۰, Green: ۱۵۳, Blue:۰) دی. د لښتیلیک (جدول) ۱ . ۲ . ۱ پینځه ځلوېښتو پینتو شعرونو او یوه سلو شپېته بېلا بېلو نورو پینتو شعرو رنګونو ښکاروندی (د رنګونو کوډ)، ۱۳۹۵ لېږدیز لمریز کال په ستنه ۳۶ ګڼه دی.

۹. د سپره ایزې پنځه له هغي لنډۍ، ټپې، ټیکی او مصرۍ کېږي چې منځه (هسته) وي. چې ځانګړې ځانګړنې یې لنډۍ، ټپې، ټیکی او یا مصرۍ ته ورته وي. د سپره ایزې نومورې منځه مورږ په خپل رنګ یې چې د ایزې رنګونو ښکاروندی یې شپېتلي دی، په شپېتلي یې ښکو او چې سرباري، یا ښخباري یا تکراري مسرې یې هم شپېتلي رنګ لري؛ د دې له پاره تر ډېره پورې دا خرک مورږ ته په لاس را کوي چې د سپره ایزې پنځې منځه وي. ګډولي بنه یا اونګ بنه جوړه کړې مسرې هغه رنګ لري چې یا لنډۍ ته منسوبې وي، یا ټپې ته منسوبې وي، یا ټیکی ته منسوبې وي او یا مصرۍ ته منسوبې وي نو د همغو منسوبو شویو رنګ باندې پاتې کېږي؛ له دې څخه یې د پنځ نوم هم اخستل کېږي چې دا سپره ایزه؛ سپره لنډۍ ایزه ده، که سپره ټپه ایزه ده، که سپره ټیکی

ايزه ده او که سپره مصرۍ ايزه ده. له دې سره سم لومړۍ، دوېيمه او څلورمه سپره لنډۍ ايزې دي او درېيمه يې سپره مصرۍ ايزه ده.

۱۰. د سپرې لنډۍ ايزې او سپرې مصرۍ ايزې پېيلن ما (ليکوال) ټولې په ډولې بڼه يا اونګ بڼه جوړې کړې (مصنوعي: ديسي، شلخي، ګډول، ترکيبي، يوه ځای کول: فيصله کول: جوړول: صرف نظرکول ,, د جرم د مجازاتو څخه،، : موافقې ته رسېدل. ګډ، د دوو يا ډېرو اجزاوو څخه جوړشوی. انګړ، غولی، احاطه شوی ځاي ، جارګی، چمبړ: مرکب) يا (Mixdesign, Synthetic or compound) کښلې دي. هره يوه نوې ګډوله رغولې چې د نوې لنډۍ او مصرۍ سکالو ځانګړنې، نخښې او بېلوالی يې ځانته غوره کړی دی. هره يوه مسره يې په ليکه کړې يا په ليکه برابرول (Alignment) شوي، د سکالو تسلسل (continuity, succession) سره لري، له لنډۍ او مصرۍ يې څرګندېږي چې له نورو لرغونو پښتني وګړني پېيلو څخه روغې ګډوله شوي نه دي.

۱۱. د دې سپره لنډۍ ايزې او سپره مصرۍ ايزې پېيلن د پښتو وګړني سندرو لېوال دی، ځېګ تن دی، د لغمان يوه ښه نيک نومه وګړی دی، چې ډېرې شعرونه يې په وګړني ادب پوښلي دي، د زهن سپره لنډۍ ايزې، سپره مصرۍ ايزې زېږنده يې د ژوند ربښت او پښتونواله يې پښتون پښت ته پربېږدي، په راتلونکې پېر کې لوړ حس د لېوالتيا د خپل پښت په ژونکو کې وندي کوي.
تر ډېره پورې روغه داسې ده چې ما پېيلن خپلې لېوالې ته ويلې وي، په روان نوي پېر کې. لېوال خپلې لېوالې باندې له ترې ورسته شال اچوي، پرې تر پاينې سلګۍ به ودرېږي؛ خپله مېرمنه تر اخېرې سلګۍ نه پربېږدي او خپله ربښتني پښتونواله اړيکه به تر قيامته يوازې او يوازې يوه له بل سره ساتي، د لېوالتيا لوړ حس په کې شتون لري، باور په کې څرګند دی، جنتي رحمت دی ميرمنه، درناوی يې تل په کار دی، نومورې نوې سپره ايزې دي او ما د پښتو ژبې پوهګړ پېيلن په نوي پېر کې بوړولې دي.

۱۲. د دې سپره لنډۍ ايزې او سپره مصرۍ ايزې د زوکړې موده ۱۳۸۵ ده، له روان پېر څخه يې وګړي خوله په خوله مهترلام کې وايي:

کره موده یې یا دوباره سمون یې ۱۰/ ۰۴/ ۲۰۲۲ زیږدي شا او خوا کې مې خوندې کړي.
وخت : (وخت ټاکل، نېټه ایښودل: پرسور برابرول: مهال: دموسیقي شیبه: پروخت، پرټاکلي وخت.). :. ۰۰:۰۱:۰۹:۷۷ (رپه: ثانیې: دقیقې: ساعته) په وخت کې ویلي ده.
د میني پالنې لوړ حس، د لغمان زرغون چارپیریال او هواویچې د تاثیر پنځې زیږنده ده. د دې له پاره کره بوږوم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

د ژور پام کونکي په بڼه زه د لیک دود نخښې لکه: د سپره لنډۍ ایزې، سپره ټپې ایزې، سپره ټیکۍ ایزې او سپره مصرۍ ایزې په هره مسره کې د چپه پیښ ,, ،: Comma کامه، دغه (،) نښه چې جملې او کلمې سره بېلوي، ویرګول. ،،؛ ندایه ,,!Exclamation: چیغه، کریکه، د تعجب نه ډکه چیغه. که !! شي دوې برابره او که درې !!! شي درې برابره لوړه چیغه ،،؛ پوښتنې نخښه ,, ؟ Question Mark: تپوس نخښه: پلټنه اعتراض نخښه: شك نخښه: پیشنهاد نخښه: پوښتل نخښه، تپوس کول نخښه: شك کول نخښه: مناقشه کول نخښه، غوښتنې نخښه، وړاندیز نخښه. ،،؛ اندره ,, (:) colon: شارحي نخښه، د لویې کولمې یوه برخه. ،،؛ ټکي لرونکې کامه ,, (؛) Semicolon: بېلوونکې نخښه، هغه نخښه چې د جملې فقرې سره جلاکوي. ،،؛ شمېره ,, (#) Number: ګڼه، عدد، ګڼ (= حساب) ،،؛ را اخیستنه ,, (,, ،،) Right : left double quotation mark را اخیستنه، نقل، اقتباس. ،،؛ دوې لېندۍ ,, ( ) Superscipt right left parenthesis : د پاسه لیکل، لکه د نامه، ادرس یا نور، اخځوک، معترضه جمله، دوه لیندۍ، قوسونه. ،،؛ د اتصال ,, - hyphen minus: ګډېدو نخښه، یوه ځای کېدو نخښه. ،،؛ ټکې ,, . full stop: پنډول، پرېړول، ډك، بشپړ، مفصل، اکثر حد او اعظمی حد. ،،؛ ریښنکی ,, Tab: کړی، کارت چې د شي بیه یا نوم پر لیکل شوی او پر بکسونو، کالیو یا نورو باندې ځړول کیږی، حساب (په بانك کی). ،،؛ سر لیک (عنوان، سرلیکنه یا سر خط)؛ سر لیکنه (سر لیک یا سر مقاله)؛ سر لیکه (سردړه، سرلوحه، بورډ) او سرمخ (سر چوپړی یا سر صفحه) په بشپړه تو ګه کارونه اړینه بولم. په خپل لیکې کې کښنم چې د غبرګغونډلو، پارنویکو، د هرې مسرې ښکاره کېدل ځرګند کړي او بېلوالی یې سپینې ته راوباسي.

۱۲. د لنډۍ ایزۍ، ټپه ایزۍ، ټیکی ایزۍ او مصرۍ ایزۍ آړوتی (شرط)

د لنډۍ ایزۍ، ټپه ایزۍ، ټیکی ایزۍ او مصرۍ ایزۍ آړوتي (شرطونو) له پاره زما څېړنه داسې ښودل شوې، یا زما پلټنه داسې په ډاګه شوې یا زده کړه داسې ښايي:

د لنډۍ ایزۍ، ټپه ایزۍ، ټیکی ایزۍ او مصرۍ ایزۍ آړوتي (شرطي) غني کول یې په دې بنه کېږي چې خپله یې ګڼلي و ګڼو؛ یادې یې کړو؛ وې لوالو؛ لورا لور؛ کور راکور، و یې نازوو، په خبرو اترو، یادونو، خپرونو، لیکلو، ترانې، سرلیک، سرلیکنه، سرلیکه، سرمخ، په ډېریو ځایونو کې ان په خپل سرووېږدي باندې چې خپل سر ږدو لږ تر لږه لس دانې یې له یادو یادې کړو.

په دې سره موږ کابو موندلی شو چې د خپلي خوږې او منلي ژبې ربښت مو ادا کړی وي. په همدو کې د پښتونوالي او خپلي ژبې ټول کوډونه شتون لري. لکه: درناوی، هڅه، اړې، مرسته، لاسنيوی، غيرت، پګړی، تړه، خپلوي، پالنه، لېوالتيا، ټولواکي، خپلواکي، لوړ د ټاټوبي پالنې حس، بداينه، د ژوند د نيکمرغی شفر، مينه، مېنه، ميرانه، اتلولي، کرکېله، کرکه، ودنه، جغات، پرېکړه، پګړی، جرګه، جګړه، سربښندنه، ولاړه، ننواتي، انشر، وروړولي، سوله ستاړه، سولېز، ربښت، الله پاله، اسلاموالة، تر ټولو خوږمن یې خپله ژبه او په خپله ژبه ودرېدل، ځکه چې ژبه مو په خپله خوله کې ده، اوړې او را اوړې په کې، له همدې ژبې باندې خپل نوموړي خواړه توکي را باستل او ويل خپل پښت مو زرو کلونو ته رسوي. په هغه بنه چې له لرغون پېره څخه موږ ته سينه په سينه او خوله په خوله ځينې له ځنې رارسېدلي دي. زموږ له لوړې مو زوزان خوله په خوله او سينه په سينه خپلو زوزات ته رسوي.

هغه برخې چې تر ټولو ستاسو ډېر په زړه پورې وې، همغه یې له یادو یادې کړئ او خپلې شپېې مو پرې خوښمنې ساتئ.

درنو!؟ د دې پايله ساده برابر وي دا د لنډۍ ایزۍ، ټپه ایزۍ، ټیکی ایزۍ او مصرۍ ایزۍ آړوتي غني کول لکه د باندنيو هېوادونو وګړي چې خپله ژبه درنه ګڼې په خپله یې هم وايي او خپلو زوزان (وړو، کوشنيانو، زوزات) ته یې هم زده کوي. دا د دې سبب کېږي چې په نوموړو باندې ښوونه او روزنه و کړي؛ غوره تربيه ترې اخلي؛ په علمي برخه، وتېزه برخه او نوي عصري برخه کې یې د زهن چابککېدل، هوښيارېدل او بلا کېدل ډېروالی مومي.

۱۳. د لنډۍ ایزي، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې آر (اصل)

پښتو ژبې لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې له آره د پښتون او پښتنې له خولې وتلې وینګونه، غږونه او پېیلې دي چې د آریاني قوم یوه څانګه د. دا هغه آریاني پښت دی چې د ځمکې په سر پرې ۷۰۰۰۰۰۰۰ اوویا میلیونه ګڼه ګونه خبرې اترې کوي؛ د نړۍ والو د ژبې له ونې څخه هغه ښاخ دی چې تر ټولو ډېر د ژبو ونو ډډ ته نږدېوالی لري؛ هغه ښاخ دی چې د ګړېدونکې ژوي لاس ورته لومړی رسېږي؛ د ژبو له ډډ څخه ورته لومړی پل خوندې کېږي، چې نورو ژبو ته پرې پورته کېږي، لکه خوندې ژبنی پل پوړ؛ او د ژبو د ونې له څېړې پښتو هغه آریاني ژبې ښاخ دی چې د ژبو ونې ملې، ډنډر او ځمکې څخه لږ واټن لري؛ تر ټولو ژبو د ژبو ونې ملو یا رېښو ته ډېر نږدېوالی لري؛ تر ټولو زوړ ډنډر، ښاخ له ډډ څخه دی چې څانګه یې زړې خو ټینګې او قوي پاڼې لري.

د نړۍ ټولې ۶۵۰۰ ژبې کې چې رېښې یې خړوب کېږي، لومړی د همدې ژبې ښاخ دی؛ د لمر وړانګو روښنایي او اکسیجن یا هواویچه همدې ښاخ رېښو ورکړې ده چې د ویکیو وینګونو رېښې یې تر ډېره سره نږدېوالی لري.

,, د نړۍ پر ټولو ژبو کې لومړی، بډایه او پرمختللې ژبه زموږ د تربورانو ژبه ده چې زموږ څخه ورسته زوکړه شوې؛ ټول کال به یې یوازې سپېڼې وګړې خوړلې زموږ ګاونډۍ ژبه ده چې ځواک یې خپلو خپل ژبو په لاس کې دی؛ هغه د چین اساسي لهجه ده چې (۱،۲۱۳،۰۰۰،۰۰۰) یوه بیلیون او دوې سوه او دیارلس میلونه تنه پرې خبرې کوي.

بله دا چې که انګلسي ژبه (۱،۲۰۰،۰۰۰) یوه میلون دوې سوه زره وییکي (لغات) لري، عربي او روسي ژبه بیا (۹۰۰،۰۰۰) نهه سوه زره وییکي لري، پښتو ژبه (۶۰۰،۰۰۰) شپږ سوه زره وییکي لري او دري یا فارسي ژبه بیا (۴۰۰،۰۰۰) څلور سوه زره وییکي لري.

دلته په یوه نه یوه نوم داسې کسان شتون لري؛ چې د خپلې ژبې له ویوکو سرا تربګنې لري؛ په کومو چې نه پوهېږي؛ هغه بیا ناګڼلې ګڼې؛ په دې سره به لازمې وي؛ چې پښتو خپل کره وی (لغات) له منځ لاړ شي. ما ایله (۴۰،۰۰۰) وییکي نه دې زده کړې، نو دا د دې مانا نه لري، چې پښتو ژبه دې الله مه کړه نیمګړې وي. خو زه به په نورو پاتې (۵۶۰،۰۰۰) پښتو ویوکو نه پوهیږم.،، (صفی الله، ۱۳۸۸ لیږدی کال، ننه توزي (پیلیزه، سریزه، مخکې وینا، مقدمه)، ۷۲ چوپړی).

د ژبو له رېښو څخه ټول آرياني ويکيي د نورو ژبو ويکيي د ډېرو آرپوهانو (اېټېمولوجېستانو) د ځېړنو له مخې په ټکرويي (تصادفي لغات) زباده شوي دي.

پښتو ژبه او د نومورې ژبې وګړني پېيلي لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټيکۍ ایزې او مصرۍ ایزې ډېر په حسن، ډول، ښایست، بډاینه، زېرمه او خوږلنتوب آراسته ده.

په آري ربنت کې پیلنی د بشر پښت ډېرېدنه په ټوله نړۍ کې له بخدي څخه شوی، منځنی یا دوېیم له پنجاب د سیند غاړو هند څخه شوی، او پاینی یا درېیم د چین له اغیور د سیند له غاړو څخه شوی، څومره چې د دوو ژبو تر منځ یا د دوو ژبو او درېیمې ژبې ترمنځ اړیکه او راکړه ورکړه ډېره وي، همغومره د دوی تر منځ په ژباړه کې د کارېدونکي مېټافریز او پارافرېز نسبت ډېر وي.

خو د غونډ د ایکولوژیکي مناسب ځای د بدلون له امله، ځینې پېر دودیزه آرپوهه (Etymology) په یوه او یا بله ژبه کې د شته مانا له پاره د یوه لاربښود په توګه غلتوونکې وي. یوې وی غږ د بلې ژبې په بله او په بله ژبه کې په بله مانا وي.

لکه:. کور وی د پښتو ژبې هستوګنځي ته وایي چې وګړي په کې ژوند ګړ وي، او په دري، تاجکي، فارسي ژبه کې د ړوند مانا ورکوي هغه تن چې سترګې یې نه وي او یا یې سترګې کار نه کوي، په اېنګلېسي کې کور یا Core د هر شي منځ (هسته)، مرکز، منځ کښل یا منځه یا هسته را اېستلو ته وایي. او په چینایي، روسي، جرمني، فرانسه، پشه يي، بلوچي، ازبېکي، ترکيي، عربي کي د کور وی بېيله، بېبله مانا لري.

ځای، ځای په لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټيکۍ ایزې او مصرۍ ایزې کې ترې ګټنې اخستل شوي دي.

د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټيکۍ ایزې او مصرۍ ایزې آر (اصل) په ډانګ پېيلي وینا له آرياني پښت څخه دی چې پېنځه زره او اووه څلوېښت کاله پخوا په لمپاکا (لغمان) کې د مهترلام، البنګار، الېشنک سیند په غاړو او شاوخوا کې ژونګړ وو، د لمک زوی نوح ع په کې ژوند کړی او پلار یې په کې ښخ دی، له دې سیمې څخه د وګړو لېږ بلخ، بخدي او آمو سیند په غاړو او شا اوخوا شوی دی، په آر کې پښتو د همدې خلکو ژبه وه.

اوس، اوس په روان پېر کې په ټوله پېنۍ (نړۍ) کې پښتون پښت کډوال شوی او استوګن شوي دي، په لومړي ځل په نړۍ وال فضايي تمځای (ستیشن) فضا یا

۱۳۰ چوپړی

د ایــزو څېړنــچوپړي
(د ایزي ریسرچ پاڼې)

مریخ کې په پښتو ژبه خبرې شوي، د غوږکي له لارې له ځمکې څخه پرې غورې او پلټنې شوي دي، د ډګروال عبدالاحد مومند له لورې د پښتو ژبې نوموړې پېیلې ویل شوي دي او په ټوله نړۍ کې پښتون پښت لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې یوې، دوې، درې دانې په یاد لرې او وایې یې په خبرو اترو کې. لکه

- د زړه تیارې شپېې روڼا که
- په لېوالتیا اړتیا وېسا که
- ژونکې حوس تتې زما که
- ښه انګچه مینه انګولا که

غبرګ انګولل که لېوهګۍ سره لېوه

د لنډپېره تعریفونو له پاره اې (ا). لنډۍ ایزې، بې (ب). ټپه ایزې، پې (پ). ټیکۍ ایزې او تې (ت). مصرۍ ایزې پورې لکه څنګه چې اې (ا). څېره وایې او پیله یې ساده برابروي داسې: د آر (اصل) له پاره و وینئ.

۱۴. د لندۍ ایزې، تپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې پېخلیک (تاریخ)

د غوره لندۍ ایزې، تپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې منلو له پاره لاندې پوړونه په پام کې نېسو:

د لرغون پېر څخه غوره پېخلیک په ټولیز بڼه هغه منل کېږي چې د نکلونو سلسلې (د روایاتو سلسلې)؛ زنځېرې بڼې په ډول سره تړلې وي، ربښتنې وي، د وګړو پېژند یې څرګند وي، د غوره وګړو له لورې څخه نکل شوې وي چې د روغ هوښ (دماغ: حافظه، فکر، عقل، پام، اداره، میل، ذوق یادول، پام کول، په فکر کې ساتل، یاد لرل، پروا لرل؛ چورت خراپول؛ رای و هل؛ بوختېدل، په نظر کې لرل؛ پام کول، باندې څرل، پاملرنه کول) تن وي، د پښویي (ګرامر) له پامه بشپړ وي، بډایه وییزېمه (د لغاتونو زېرمه یا ویکبلرې) و لري، د پښت څېړنه ولري، په لیکنې بڼه وي، له اریاني جغرافیه یي پېخلیک زوکړه شوی وي، د ټاټوبي له لویو ښکلیلاګرو د نادرې سوز ونې یا لولپه کېدلو پای کې خوله په خوله او سینه په سینه را رسیېدلې وي (ځکه په دې ټاټوبي کې له لرغون پېر څخه، بلواګرو او تړاکګرو لکه اېلېکزاندر مکیدانسکي اسکندر مقدوني، عربانو، فارسیانو، منګولیایانو چنګیز خان، اینګلېسانو، روسانو، پنجابیانو، امریکایانو... . نادره نادودې کړې لیکنې زېرمې یې سوزولې دي)، د نویو پېیلو او لرغونو پېیلو پرتلنه و لري.

دانو داسې نه ورته نه شو ویلی چې دا پېیلې دي لرغون پېر و نه لري، لرغون پېر لري، خو موږ ته د لرغون پېر ډېری پېیلې خوله په خوله راغلي دي، د ځینې پېیلو پېیلن او پیلنې پېژند یې هېڅ څرګند نه دی، دا نا څرګندتوب د دې مانا نه ورکوي، چې لرغوني دي نه وي، ځکه په دې ټوله غونډوسکه یا پینی کې لرغونی لیکی چې پاتې دی. هغه د بودا دی چې د ډبرو په مخ، پوستکو او دړو کښل شوی. زموږ د پښت د توکو، ځاینو، ستاینوم او هېښاندو یادونه په کې راغلي دي. تر روان پېره په سلګونو کتابونو د علومو اکاډمۍ، ملي ارشیف چې ما لیدلي او په کښلې بڼه شتون لري، نوموړې پېیلې چې یوه پر بل په سې پرله پسې راغلې دي د پېر په ستّه ما یې لمن راټوله کړې. ډېری یې چې له لرغون پېر څخه د پښتون پښت په خوله سینه په سینه لورا لور او کور را کور راغلې او زما ورته لاس رسی نه دی رسیدلی هغه را څخه پاتې دي.

بل لورې ته د دهغو پېیلو پېخلیک ته چې ما لاس رسی په لیکنې بڼه او یا په بربښنایي بڼه مندلی وو په همغه پېر کې مې خوندې کړې دي. پېخلیک یې په لاندې ډول دی.

۱.

▲ دا خال او خط هم د مصرو دی

▲ د محمد نور په وینو سرو دی

د زړه د سوخته رنګارنګ کړي بیانونه

په همدې بنه چې پورتنۍ مصرۍ ایزه محمد نور کښلې وه، ترې وړاندې يې دوې لنډۍ کښلې وې، بیا يې مصرۍ ایزې کښلې دي. له یوه لورې ده به ډېرې وګړني پېیلې په ژوندۍ بڼه جوړولې، په ساز کې به يې یا خپله او یا له سندرغاړو سره ویلې. له دې څخه داهم سپیني ته راوځي چې دا پورتنۍ مصرۍ ایزه د په ژوندۍ بڼه بوږ ولې وې، بل لوري ته زه دا کره بوږوم چې نوموړې مصرۍ ایزه د ټاټوبي په تاریخ کې لومړنۍ وي چې کښل شوي، ویل شوي او په لیکلي بڼه په لیکي کې خوندي شوي. په ۱۲۷۹ لېږدي چې له ۱۹۰۱ زېږدي سره برابره ده، پېیلن يې د امیر شیرعلي خان په وخت کې ځلمی و، د میوند جګړې د ده په ژوند کې شوي دي او دی د میر عبدالرحمن خان د ځاوکونو له غړو څخه و.

د پورتنۍ مصرۍ ایزې پېیلن اروابناد محمد نور بابا په مهترلام کې زموږ د کلي لویدیځ اړخ ته يې مېنه او زیارت دی، چې په ۱۲۴۳ لېږدې کې زوکړه شوی او په ۱۳۳۹ لېږدي کې په ۹۶ کلنۍ کې وفات شوی دی. نوموړې مصرۍ ایزه يې په ځوانۍ کې ویلې ده، د پېیلو له لړ، د شعر له سکالو او د ژوند له شیبېو يې دا پښتو وګړنۍ پېیله لږ تر لږه په ۱۲۷۹ لېږدي (۱۹۰۱ زېږدي) کې کښلې ده.

۲.

▲ د تا په قول مې باور نه شي

▲ که دومره کار هم له تا وشي

د موزې خان له کوره نه وځې صنمه

دا پورتنۍ ټپه ایزه د الله بخښلي مفتي عبدالحنان داعي ده: چې د دې پورتنۍ ټپه ایزې پېیلې پېیلن زموږ د مهترلام ولسوالۍ دی، کلی يې پينځه کیلو متره زموږ د کلي لویدیځ اړخ ته پروت دی، د مېنې (کلي) نوم يې د زیارت دی او په مهترلام بابا زیارت کې نوموړی پېیلن ښخ دی. اروابناد مفتي عبدالحنان ابا شیخ احمد خان چې زما د مولوي احمد خان بابا ملګری و؛ اروابناد مفتي عبدالحنان په ۱۲۶۰ لېږدې کې زوکړه شوی او په ۱۳۲۳ لېږدي کې په ۶۳ کلنۍ کې وفات شوی دی.

نوموړې تپه ایزه (تپیزې) یې په ځوانۍ کې ویلې ده، د پېیلو له لړونو ۲۷۴۴ پښتو بیتونه او ۲۳۴ دري بیتونو په لومړی نخسه کې لري، چې په ټوله کې ۱۱ په دري ژبه کې غزلې، ۱۱۷ پښتو غزلې، ۳ قطعې، ۶ مقامونه، ۲ داستانونه، ۵۶ چاربیتې، ۲۹ بګتۍ او ۱۰ لوبې یې په لغمانۍ بې لهجې پښتو ژبه کې کښلې دي له دې څخه پرته. د شعر له سکالو او د ژوند له شیبېو یې دا پښتو وګړنی پېیله لړ تر لړه په ۱۲۹۰ لېږدي (۱۹۱۱ زېږدي) کې ویلې ده، او څلوېښت کاله وړاندې د محمد ظاهر شاه خان په وخت کې ګل محمد ګلکي اوستاد له خپل زوی پینده محمد پینده سره ویلې ده، د پیتې پته یې شپږمه پیته او ۴ تپه ایزه ده.

.۳

▲ مبارک تا باندې وطن شه

▲ بلا زما په دې ګفتن شه

▲ ستا دې خاورې په دښمن شه

▲ سید باهو جان دې په ګلشن شه

زما په مخ کې داسې مه وایه چې څمه

درېیمه ګڼه یا درېیمه تپه ایزې د سید باهو جان دي. چې له آره سادات، د سید اشرف زوی، د سید سعد الدین لمسی، د لغمان ولایت د الیشنګ سیمې د کلاچې په کلي کې زوکړه شوی، په ۱۲۷۲ لېږدیز لمریز کال او په ۱۳۲۲ لېږدیز لمریز کال وفات شوی دی.

د عمر کچه یې ۵۰ کاله و، پورتنۍ تپه ایزه یې لړ تر لړه په ۱۲۹۷ لېږدي (۱۹۱۸ زېږدي) کې کښلې وه.

.٤

▲ محمد نور شعر کې شو سلطانه

▲ واړه، واړه یې شاګردانه

▲ یمه توتي د کوهستانه

دا مندروړي په طبله دور غږوینه

د پورتنۍ لنډۍ ایزې پېیلن ارواښاد محمد نور بابا په مهترلام کې زموږ د کلي لویدیځ اړخ ته دوې کیلومترۍ کې یې مېنه او زیارت دی، چې په ۱۲۴۳ لېږدې کې

زوکړه شوی او په ۱۳۳۹ لیږدي کې په ۹۶ کلنۍ کې وفات شوی دی. نوموړې لنډۍ ایزه یې په ځوانۍ کې ویلې ده، د پېیلو له لړ، د شعر له سکالو او د ژوند له شیبېو یې دا پښتو وګړنۍ پېیله لږ تر لږه په ۱۲۹۹ لیږدي (۱۹۲۰ زیږدي) کې ویلې ده، ځلوېښت کاله وړاندې د محمد ظاهر شاه خان په وخت کې ګلکي اوستاد له خپل زوی پېنده سره ویلې ده.

.٥

- راشه فقیر سید باهوجانه
- دعمر شمار واخله له مانه

په تا تېر شوي دي ځلور ځلوېښت کلونه

د دې پورتنۍ مصرۍ ایزې پېیلن سید باهو جان له آره سادات، د سید اشرف زوی، د سید سعد الدین لمسی، د لغمان ولایت، د الیشنګ سیمې د کلاچې په کلي کې په ۱۲۷۲ لیږدې کې زوکړه شوی او په ۱۳۲۲ لیږدي کې په ۵۰ کلنۍ کې وفات او د کندوز ولایت چهل د ختران په ادېره کې خاورو ته سپارل شوی دی.

نوموړې مصرۍ ایزه یې په ځلور ځلوېښت کلنۍ کې کښلې ده، دا پښتو وګړنۍ پېیله چې د منزلونو تر سرلیک لاندې ده په ۱۳۱۶ لیږدي (۱۹۳۷ زیږدي) کې کښلې شوې ده.

.٦

- اوښکې مې ځي لوند مې ګرېوان دی
- چې مې جدا رانه جانان دی
- افسوس، افسوس ارمان، ارمان دی
- دا غم په سر د پري جان دی

بېلتون ظالم را باندې و کړه پساتونه

د دې پورتنۍ ټپه ایزې پېیلن پري جان دی، نوموړی د محمد نور او سید بهایی جان د پېر د پښتو ژبې پېیلن و. دا پېنځه سره ټپه ایزې یې په ۱/ ۱/ ۱۳٤۰ لیږدي (۱۹۶۱/۰۳/۲۱ زیږدي) نېټه خپل کاله لغمان کې کښلې ده.

.۷

▲ کرېکې له آه و سره بیایي

▲ فردوس پښتو ویوکي وایي

ځکه ژاپن رنګړی پر ژئ ږغرلوینه

د دې لنډۍ ایزې د زوکړې موده لکه څنګه چې زه وایم داسې ده: د انجینرۍ زده کړیال وم او د انجینرۍ دنده مې درلوده. د تخنیکي مرستیال په بڼه د نوي مخابرې او غوږکي ټولواله مو په ټول ټاټوبي کې د لومړي ځل له پاره نړیوال د غوږګي نوې ټولواله یا جي ایس ایم رغوله، ۱۶ کڅېزه اینجینېري او تخنکي ماهرینو مشري را پر غاړه وه.

په دې وخت کې زه ۲۱ کلن وم ځکه چې په ۱۹۸۶زېږدي کې د مارچ په لسمه په پښتنه کورنۍ کې زوکړه شوی وم، زما ډېرۍ شاعري له شلو کلو څخه په ټیټ عمر کې شوي چې ۱۹۹۷ زېږدي څخه تر ۲۰۰۶ زېږدي پورې مې په کې د پنځي پیبلن په بڼه مزل وهلی دی، پیبلې مې زما په لیکي ,, څلبر کې د ددو دود،، کې شتون لري.

یوه وار ملا عارف اخوند را سره و، د ملا باقي غونډۍ په سر، د موسی کلا ولسوالۍ، هیلمند په ۲۰۰۷ / ۰۱ /۱۶ ,Roshan BTS site HLM ۰۱۲ د روښان ښادې ځای څخه د ټولې ولسوالۍ، خوړونو، رودونو او درو ننداره کوله. د کرارې مجلس مو سره په ولاړه کوو، میوند جګړې د افغان ځواکونو د اتلو غازیانو کشونه او لارې یې راته خودلې چې له دې لارې میوند ته تلل او دا او هاغه یې لارې وي، د مشرانو له خولې یې ویل راته.

بیا دوې یا یوه شپه ورسته د ماسختن وخت کې چې مې دمه کوله او ځانته به له ستورو ډک اسمان لاندې ناست وم، له خپلې ډلې له ساتونکي خوني څخه د باندې، بیا به مې اواز له ځان سره غږوه، لیکنی او کتابچه به را سره نه وو، په ناساپي بڼه یا یودمې به مې داسې پیبلې له خولې را وتلې چې دښتو، تیارو او چیتیا ته مې غږولې.

دا ده همغه چارپیریال او هواویچي د تاثیر پنځي زېږنده ده.
د دې لنډۍ ایزې له پاره کره بوړوم چې ۲۰۰۷ / ۰۱ /۱۷ همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

.۸

▲ له ډېرې مینې دې ګونګې کړم
▲ زه دې رمـتـه لـیونـی کړم
مینه دې واخـله ما په خپل خیال کـړه مینـه

د دې ټپه ایزۍ د زوکړې موده لکه ښنګه چې زه وایم داسې ده: د ملا باقي غونډۍ په سر، د موسی کلا، هېلمند، په ۲۰۰۷ / ۰۱ /۱٦ د روښان ښادۍ ځای ښخه یوه شپه ورسته د ماسختن وخت کې چې مې دمه کوله او ځانته به له ستورو ډک اسمان لاندې ناست وم. له خپلې ډلې له ساتونکې خونې ښخه د باندې؛ بیا به مې اواز له ځان سره غړوه؛ لیکنی او کتابچه به را سره نه وه؛ په ناساپي بڼه یا یودمي به مې داسې پېيلې له خولې را وتلې چې دښتو، تیارو او چپتیا ته مې غړوله چې د رڼا په لورې ځرک شي.

دا ده همغه چارپېریال او هواویچي د تاثیر پنځي زېږنده ده. د دې ټپه ایزۍ له پاره کره بوږوم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

.۹

▲ د زړه ارمان یې پوره کېږي
▲ د پلار له کوره روانېږي
▲ جلۍ ودېږي خوشحالیږي
په سترګو ژاړې په زړه ګوړې ماتوینـه
ځلور سره ټیکی ایزه

▲ جانان دې راغی له درشله
▲ تربنتي ځورلیځه له دا ګله
▲ دا باچاهي ده د ستا خپـله
▲ نـاوی رو، رو قدم اخلـه
د ولس پیغلې پـه کـــتار درسره ځینـه
پینځه سره ټیکی ایزه
د دغو ټیکی ایزې د زوکړې موده لکه ښنګه چې زه وایم داسې ده: پیلنی یې بدله ګډوله او پایلنی یې اصلي ګډوله ده، په مهترلام، لغمان کې مې په خپل کور کې په

۲۰۰۷ زیږدي کال کې کښلې وې.

زه نر یم، خو ډېرو مېړو، مېرمنو به ویلې وي او دي. لکه مېرمنې په ښادۍ کې ولاړې وي، د ناوې ننداره کوي، د ناوې ښي اړخ ته یوه پیغله ولاړه ده، ډېره ښکلې هم ده، هغه پیغله یې ډېره خوښه راغلې ده، له وړاندې ځایه ښخه ټیکی اچوي، په دې ټیکی سره ناوې هم خوشحالیږي، چې د ملګرې ستاینه یې هم وشوه او د واده پیرودونکي یې هم پیدا شوه.

نورې مېرمنې پرې ډېرې خوشحالیږي او بیا یې له واده ورسته هم وایي. چې هغې پلانکۍ مېرمنې ښه ټیکی او ټیکی ایزه د بیستانکۍ له پاره و ویشته، لکه ښې خپل کوم زوی، مسې، وراره او خوریه ته یې په ګوته کړه.
دا ټیکی ایزه د ناوې د شپې د چارپیریال زوکړه ده او په همدې ښه یې وایي.
د دغې ټیکی ایزې له پاره کره بوروم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

۱۰.

- تـوره بانوره بانو حوره
- داسې تېره وي لکه توره
- پــه پت عزت کې وي باتوره
- وي کافرانو ته ناسوره

په دین مینې باغیرته جونې وینه

پینځه سره مصرۍ ایزې

- پــښـــتو پښـــتـی راماتوینه
- ایمان، ایمان نه رانه ځینه
- تاسې به ښوک داسې پرېږدینه
- وینې مــو ښښې وینې مــو ځینه
- د الله دښن ښوک نه وژینه

لرې ویشتونکی مو اوس تندې ته کومه

شپږ سره مصرۍ ایزې

د دغو مصرۍ ایزۍ د زوکړې موده لکه څنګه چې زه وایم داسې ده: پیلنی او پایلنی یې اصلي ګډولې دي، په مهترلام، لغمان کې مې په خپل کور کې په ۲۰۰۷ زیږدي کال کې کښلې وې. دا مصرۍ ایزه د مصرۍ په بڼه دي.
د دغې مصرۍ ایزۍ له پاره کره بوږوم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

.۱۱

زما په متو باندې دې جوړه
نه شمېرم ځان ډک له پېغوره
په هر دښمن به دې رانوره
دغه نعره مې تل په زوره

وطنه ستا په خاوره سر تلي کې ږدمه

زما د کوشنیوالي بده، د کډوالۍ مل او وطنوال. د لغمان ولایت، د الېنګار ولسوالۍ د حاجي کلا ژوندګړ او د اوستاد معلم صابر نیازیوال زوی؛ پیلن او لیکوال عبدالصبور صابري نیازیوال په پورتنۍ پېنځه سره لنډۍ ایزې په ۲۳ /۱ /۱۳۸۶ لیږدي (۲۰۰۷/۰۴/۱۲ زیږدي) نېټه، د زدکړیالۍ په پېر، د ننګرهار پوهنتون ښووني او روزنې پوهنځي کې کښلې ده.

.۱۲

خدای دې زما کړه غونډې منډې

د بادار څمکه به کرم تا به ساتمه
په ځان به شپه ورځ یوه کوم تا به ساتمه
لنډۍ کچر به چلوم تا به ساتمه
په سر به غتې پنډې وړم تا به ساتمه

مطیع الله تابع یوه ترکیبي لنډۍ په ۲۱-۰۲-۲۰۰۹ کې خپره کړې وه.

.۱۳

وړوکی نه یې چې شرمېږې
که ته شرمېږې لاس به زه درواچومه
په جار نعرې کړه چې مین درباندې یمه

د جلال امرخیل دوې سره ترکیبي لنډۍ ایزه په ګډولې بڼه یا اونګ بڼه جوړه کړې، په ۲۱-۰۲-۲۰۰۹ زېږدي کې. چې پیلنی یې دا درې سره ترکیبي لنډۍ ایزه ده.

.۱٤

▲ خدای دې زما کړه غونډې منډې

زه به هندو ته کارته ځم تابه ساتمه
زه دې د پلار نوکري کړم تابه ساتمه
لکه ګل د شنو باغچو تابه ساتمه
لکه بلبل چې پر ګل ناز کا داسې دې ساتمه

د محمد سور ,, وکیلي ،، راټوله کړې او جوړه کړې لنډۍ ایزه کټ مټ د مطیع الله ,, تابع ،، پیلنۍ لنډۍ ایزې ورته بڼې روغ پرمختګ شوی کوښښ دی. په ۲۱-۰۲-۲۰۰۹ زېږدي کې کښلې ده.

.۱٥

▲ ورکه به توره بلا نه شي
▲ د بېلتون شپه به سبا نه شي
▲ نور په زیارت او ملا نه شي
▲ مرور یار به پوخلا نه شي

که وچې ونې زرغونه په اوښکو کړمه

پېنځه سره تپه ایزه

▲ اوزګار، اوزګار چې ګرځېدلې
▲ سترګې دې هم نه شرمېدلې
▲ زړه مې ښېرې درته کولې
▲ شولې دې ولې نه کرلې

سړنی کال مې د واده و تېر به شینه

د نبیله غزل تپه ایزه له جلال اباد ښخه خپره کړې وه په ۱۰-۱۱-۲۰۰۹ ۱۶:۱۷:۱۰ ؛ بیا یې سم له واره ورپسې اته دقیقې او ځلور ثانیې ورسته په ۲۰۰۹- ۱۱-۱۰ ۱۶:۲۵:۵۰ پاینۍ پېنځه سره تپه ایزه یې پېښور کې کښلې وه او خپره کړې ده.

.۱٦

▲ اوس رانه هېر نن او پرون دی
▲ سر مې خپل ایښی په زنګون دی
▲ دا څه سپېره، سپېره ژوندون دی
▲ کړی مې غم سره ترون دی
▲ که زه خبر وی چې بېلتون دی

ما به د یار سترګو ته ډېر کتلي و نه

سید عبدالله نظامي کونړي کبنلې او له اسداباد څخه په دې ۱۸:۲۳ ـ ۲۰۰۹ ـ ۱۱ ـ ۲۰ پېخلیک شپېر سره تپه ایزه خپره کړې ده.

.۱۷

▲ های! های! های! نظامي جانه! دومره غوصه! خدای دې ستا نازولي ته هدایت و کړي چې نور دې نه ازاروینه.

ایمن شاهین یوه ۳۴ ښپیزه پېیلې یا ازاده پېیله ۱۰:۳۱ ۲۱,۱۱,۲۰۰۹ ؛
۳۴ ښپیزه سپینه پېیله یا ازاده لنډۍ ایزه. نوموړې پېیلنې د پورتنۍ تپه ایزې په تاسېر کې کبنلې ده چې درې پارنویکې های! های! یې په کې کارولې دي د ازاد شپېر (اشلوک یا شعر) په بڼه.

.۱۸

▲ زلفې خورې دانه، دانه کړه
▲ سینګار دې جوړ په سامانه کړه
▲ فریاد خپل ځانته نذرانه کړه
▲ وربل دې یوې خواته شانه کړه

وروځې ښکاره کړه نرۍ میاشت را یادوینه

زما د افغان ادبي بهېر مل او وطنوال. د لغمان سرغندوی پېیلن او لیکوال اوستاد عاشق الله فریاد په پورتنۍ پینځه سره لنډۍ ایزه په ۱۰ /۲ /۱۳۸۹ لېږدي (۲۰۱۰/۰۴/۳۰ زېږدي) نېټه په خپل کاله یکتوت د کابل کې کبنلې ده.

.۱۹

- په لوېشتو دوې لوېشتي دې نوم دی
- تن د سرې خوی دې ماشوم دی
- په تا هم پروت د سرې نوم دی
- ایمان دې ښه راته معلوم دی

ابی دې هسې د نرتوب کیسې کوینه

حقمل مسعود زی چې بختیار ځدراڼ ورته خپره کړې وه، دا یې پاینی پېنځه سره ټپه ایزه ده په ۱۰:۲۰ ۲۰-۱۱-۲۰۱۰ لیږدي کې کښلې.

.۲۰

- سترۍ چې ستا په اېنتېزار شم
- درد شمه کړيکه شم پرهار شم
- د ځانه ورک شمه ستا یار شم
- د کابل سینده له تا ځار شم

د شاه لیلا د خولې کنګال درکې راځینه

اسرار اتل یوه دانه چې زېر مازدیګر په پېښور کې دی لیکي ۱٦۸ چوپړي کې ده، او د مینه مهالنی (مینه مجله) په ۵۳ ګڼه او ۹ چوپړي کې هم شتون لري، کښلې ده.

.۲۱

- چې په قدرت یوه نیم پمن شو
- کباړ، کباړ مې ګران وطن شو
- بلبل بورا ورک له ګلشن شو
- کارغی تولواک د دې چمن شو

دا چې واغ، واغ کوې مردارې لتوینه

زما د افغان ادبي بهیر ملګري او زما وطندار محمد اسمعیل اړم پتیار چې د نومړې دیار لس دانې پېنځه سره لنډۍ ایزې دي. په خپل ګران تاتوبي کې یې په ۲۰۱۱/۱۱/۲۳ زېږدي یا ۱۳۹۰/۱۰/۰۲ لیږدي کې کښلې دي.

.۲۲

- زه د دلبر په نوم عاشق یم؛
- صادیق یم؛ لایق یم؛ موافق یم؛
- منافق به ترې شرمه

صادیق عیبي سپره انکی ایزه (عیبي سپره انکی).

.۲۳

- توره؛ بانوره؛ باتوره؛ سوره؛
- حـــوره؛ مشـــکوره؛ مـــره وره؛
- زوره وره جلی خوله نه راکویــنه

- مېړنی؛ کلالی؛ غرغښتی؛
- غرڅنی؛ ښېپلـنی؛ لېوالـنی؛
- زخنی ناکی جلـی چېره پیدا کړمه

- سابـېړی، تېتپی، ډکډکی،
- سیوسیوی، بغبـــغی، چرلنـدی؛
- سادی سودی ملګرې څه دې و ستایـمه

- رتی د ستا خاطر لـه پاره؛
- په کاره؛ په ښاره؛ په واره؛
- د هر یوه بن بوتي د نیـسي لسپانی یه

د لیکوال درې سپرې لندی ایزې او یوه سپره مصری ایزه وار، وار په لاندې بنه دې او پیخلیک وار لرې سره. د دې سپره لندی ایزې او سپره مصری ایزې د زوکړې موده ۱۳۸۵ لیږدی ده. له روان پیر څخه یې وکړې خوله په خوله مهترلام کې وایې: کره موده یې یا دوباره سمون یې ۱۰/ ۰۴/ ۲۰۲۲ زیږدې شا او خوا کې مې خوندې کړې، وخت : (وخت تاکل، نېټه ایښودل: پرسور برابرول: مهال: دموسیقي شیبه: پروخت، پرتاکلي وخت). :. ۰۰:۰۱:۰۹:۷۷ (رپه: ثانیې: دقیقې: ساعته) په وخت کې ویلې دي. د مینې پالنې لوړ حس، د لغمان زرغون چارپېریال

او هواویچې د تاثیر پنځي زېږنده ده. د دې له پاره کره بوروم چې همدا یې د پنځې (تخلیق) منځې (هستې) د زوکړې موده ده.

.۲٤

▲ کروندې کرکیلي بورېږه
▲ غبنتلیه! ځغ شه ور رسیږه
▲ د کښت تودې ورمي سرېږه
▲ لېنګي دې مات شه و رژیږه
▲ ته دې له خپل مېرمن وېرېږه

خلک پردو په سي کلا ته وا وختته

د لیکوال (صفي الله فردوس) شیږ سره تپه ایزه (تپه ییزه، تپیزه) وار، وار په پورته بنه دی او پیخلیک وار لري سره او په پلازمینه کابل ارګ کې مې کښلې ده.

.۲٥

▲ د زېره تیارې شپېې روڼا که
▲ په لېوالتیا اړتیا وېسا که
▲ ژونکې حوس تتې زما که
▲ بنه انګچه مینه انګولا که

غبرګ انګولل که لېوهګی سره لېوه

زما یا د لیکوال پینځه سره تپه ایزه وار، وار په پورته بنه دی او پیخلیک وار لري سره او په پلازمینه کابل ارګ کې مې کښلې ده.

.۲٦

▲ تن تېورملین د لغمان تیت ده
▲ تې دې کونځیت غاړه ایلبت ده

هڅ دې کرسټلې د ماوی او کورګل دینه

د ایــزو ښېرنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پاڼې)

د لیکوال درې سره مصری ایزه (مصری بیزه) وار، وار په پورته بنه دی او پیخلیک وار لري سره او په پلازمینه کابل ارگ کې مې کښلې ده.

.۲۷

- تېرې پېرۍ دودې کمېږي
- نوي شیان اوس پیدا کېږي
- توره زر پطرول ډیزل ورکېږي
- یورانس لېتیم کاربیټ کارېږي
- موټر فضا کې پرې ځرخېږي
- دښن ژوندون پرې بسیا کېږي
- په موره څه بلا لگېږي
- دښمن مو ورځ په ورځ پنډېږي
- ټاټوبی ټول سو تغذیه کېږي
- زموږ ژغورندونکې پرې پوهېږي
- پر ټیکلې الماس بدلېږي
- ودنه وېسه کمتونېږي
- فقر په ټول هېواد خورېږي
- سر به مو هغه وخت خلاصېږي
- راغلې ځي نه ابسارېږي
- سرې تودې در معلومېږي
- فردوس په دا په دا پوهېږي

چې شیخ ټولواک کړي در ته گوري دموینه

د لیکوال اته لس سره لنډی ایزه (لنډی بیزه) وار، وار په پورته بنه دی او پیخلیک وار لري سره او په پلازمینه کابل ارگ کې مې کښلې ده.

.۲۸

- ای!؛ مرې خو په لار د پېغور نه ځي
- دی خپل تاریخ ته مخ تور نه ځي
- شور کوه مړی په شور نه ځي
- پښتون جنت ته په زور نه ځي

خو په رضا تر دوزخو در سره ځینه

مطیع الله تراب پینځه سره لنډی ایزه په ۱۳۹۹ لیږدي (۲۰۲۱ زیږدي) نېټه کې کښلې ده.

.۲۹

- د غم د غټ کمر د لاندې
- ژوند ویر ماتم او خاندې، خاندې
- عشقه جوړ ته را پورې خاندي
- د بېلتانه احسان راباندې

ما د لالي په کدر رو، رو پوهه وینه

مونیر بونیري دا پینځه سره تپه ایزه په ۱۴۰۰ لیږدي (۲۰۲۲ زیږدي) نېټه کې کښلې ده.

۱۵. د لنډۍ ايزي، ټپه ايزي، ټيکۍ ايزي او مصرۍ ايزي پېر(وخت)

لنډۍ ايزي، ټپه ايزي، ټيکۍ ايزي او مصرۍ ايزي پېر يا وخت: (وخت ټاکل، نېټه ايښودل: پرسور برابرول: وخت اندازه کول، وخت، دوران، نېټه: ټيك وخت، ټايم، وخت، بيدو، موده، موقع: دم، وار، ځل: ګړۍ، ساعت، شيبه، غوټه: مهال: د موسيقي شيبه: پروخت، پرټاکلي وخت.) سره بېلوالی لري.

نومورې پېيلي چې د هر پېيلن او پېيلني له خولې ښخه را وځي. د پېر، ځای، د دوی دواړو بېلابېلو ډول او بڼو تابع ده. چې د پېر په څومره واټن سره يې بشپړ والی شو.

د خوښې په پېر کې يوه ټاکلې لنډۍ ايزي، ټپه ايزي، ټيکۍ ايزي او مصرۍ ايزي د پېر په مېچه وايو. د اندېښنې، مستۍ، سوکالۍ، غم په پېر کې په بېلا بېلو کچو د پېر کې وايو او بېلې ټاکلې مودې په لاس را کوي.

د يوې پېيلي د ويلو له پاره که خپله لاندنۍ ټپه ايزه پېر مېچه کړم. په کراره ويل يې يوه بڼه پېر ټاکي، ګړندی يې بل، په اواز کې يې بل بڼه پېر ټاکي؛ لکه ازان په اقامت کې په يوه بڼه پېر کې ويل کيږي؛ په ازان کې بيا په ډېر خوند او اواز سره اوږد ويل کيږي. چې په ګيځ کې په يوه واټن او خوند؛ په ماسپښين کې بل ډول او د پېر په واټن؛ مازيګر، ماښام او ماسخوتن په بل ډول په ټاکلې پېرمېچه لوستل کيږي. په همدې بڼه په ټنګټکور (موسيقي) کې او پرته له ټنګټکوره بېلابېل واټن د پېر په لاس را کوي. که يوه لېواله خپل لېوال ته دا ټپه ايزه وايي په ويلو کې به په لنډې ډول د پېر وخت په پېرمېچه و ټاکو.:

- کروندې کرکيلې بوربېره
- غښتليه! ځغ شه ور رسېږه
- د کښت تودې ورمې سرېږه
- لېنګې دې مات شه و رژېږه
- ته دې له خپل مېرمن وېرېږه

خلک پردو په سې کلا ته وا وختنه

په ساده بڼه: ۱۳:۲۳:۰۰:۰۰ (رپه: ثانيې: دقيقې: ساعته) په وخت کې وايي.
په اواز بڼه: ۳۵:۹۵:۰۰:۰۰ (رپه: ثانيې: دقيقې: ساعته) په وخت کې وايي.
په خواږه غږ بڼه: ۴۴:۳۰:۰۰:۰۰ (رپه: ثانيې: دقيقې: ساعته) په وخت کې وايي.

۱۶. د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې پېبره (حاصل یا ثمره)

د یوې بې سروبوله انګېرنې له مخې د ایزو ښېرنچوپېري یا د ایزې ریسرچ پانې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې پېبره (حاصل یا ثمره) کې عیبونه، تېروتنې او زما ځرګندول چې رونوي کتنه داسې:

ښېره ۱. اې (الف، ا) صفي الله فردوس ،، د ایزو ښېرنچوپېري (د ایزې ریسرچ پانې) ،، لیکې کې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې کچه، ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، (ګڼه یې په: دانې)

زما پلټنه داسې په ډاګه شوې یا زما ښېرنه داسې ښودل شوې ده په ښېره ۱. کې:

۱. ښېره ۱. اې (الف، ا) صفي الله فردوس ،، د ایزو ښېرنچوپېري (د ایزې ریسرچ پانې) ،، لیکې کې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې کچه، ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، (ګڼه یې په: دانې).
۲. ګڼه: ۱
۳. راټولونکې / لیکونکې نوم: صفي الله فردوس
۴. لیکۍ: د ایزو ښېرنچوپېري (د ایزې ریسرچ پانې)
۵. چاپ کال:کب ۱۹، ۱۴۰۱ لېږدی (زېږدی ۲۰۲۳ March ۱۰)
۶. ټول ټال لنډۍ ایزې، ټپه ایزې ، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې: ۱۱۵
۷. ټول ټال سړو ته منسوبې لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې: ۶۵
۸. ټول ټال ښځو ته منسوبې لنډۍ ایزې، ټپه ایزې ، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې: ۵۰
۹. لنډۍ ایزې Lánḍéy Aize: ۴۶
(۱۵ پینځه لس دانې یې درې سره؛ ۵ پینځه دانې یې څلور سره؛ ۲۵ پینځه ویشت دانې یې پینځه سره او ۱ یوه دانه یې اته لس سره ،، مسره، نیمګړې، نیمبنده! نیمبیتی یا لړه ،،)
۱۰. ټپه ایزې Ṭapa Aize: ۴۴
(۹ نهه دانې یې درې سره؛ ۳۰ دیرش دانې یې پینځه سره او ۵ پینځه دانه یې شپږ سره)
۱۱. ټیکۍ ایزې Ṭikéy Aize: ۲ (۱ یوه یې څلور سره او ۱ یوه یې پینځه سره)

۱۲. مصرى ایزې Mésréy Aize: ۲۳ (۱۳ دیارلس داني يې درې سره؛ ۹ نهه داني يې پېنځه سره او ۱ یوه دانه يې شپږ سره)
۱۳. ▲ سړو ته منسوبې Related to men؛ لنډى ایزې Lánḍéy Aize: ۳۵
۱٤. ▲ سړو ته منسوبې Related to men؛ ټپه ایزې Ṭapa Aize: ۱۹
۱٥. ▲ سړو ته منسوبې Related to men؛ ټيکى ایزې Ṭikéy Aize:
۱٦. ▲ سړو ته منسوبې Related to men؛ مصرى ایزې Mésréy Aize:۱۱
۱۷. ▲ ښځو ته منسوبې Related to women؛ لنډى ایزې Lánḍéy Aize:۱۱
۱۸. ▲ ښځو ته منسوبې Related to women؛ ټپه ایزې Ṭapa Aize:۲۹
۱۹. ▲ ښځو ته منسوبې Related to women؛ ټيکى ایزې Ṭikéy Aize:۲
۲۰. ▲ ښځو ته منسوبې Related to women؛ مصرى ایزې Mésréy Aize: ۱۲
۲۱. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ونه - :wanā (څرګند واو یا وې بېواک ,,و،، په غږ کلمې سره راشي) ونه؛ سره بشپړې شوې لنډى ایزې Lánḍéy Aize: ۱۱
۲۲. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ینه - :iná (څرګنده يې یا لنډه يې ,, ي،، په غږ جملې، غونډلې سره راشي) پینه او ینه؛ سره بشپړې شوې لنډى ایزې Lánḍéy Aize: ۲۲
۲۳. وروستاړي غږSuffix Voice؛ زوزکى - :ná (نون زور ولري یا ربښتې پینبلې هې ,, ه ،، څخه مخکې ابېڅه نې ,, ن ،، زور و لري) نه؛ سره بشپړې شوې لنډى ایزې Lánḍéy Aize: ۱
۲٤. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زوزکى مه – má) maná منه مجهوله هې) مه؛ سره بشپړې شوې لنډى ایزې Lánḍéy Aize: ۱۱
۲٥. وروستاړي غږSuffix Voice؛ زوزکى , ه یا ــه ،: ,mayolə, xwalə xpalə, tralə (ترله، خوله، مغوله، خپله) ډېرې لږې شتون لري؛ سره بشپړې شوې لنډى ایزې Lánḍéy Aize:
۲٦. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زورواله هې (زور) , ه یا ــه ،: arā, aṛ, baxtawará, konatawará, zargará, kaftará (کفتره، زرګره، کوناټوره، بختوره، اړ، اره) ډېرې لږې شتون لري؛ سره بشپړې شوې لنډى ایزې Lánḍéy Aize: ۱

۲۷. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ونه - :waná (څرګند واو یا وې بېواک ,,و،، په غږ کلمي سره راشي) ونه؛ سره بشپړې شوې ټپه ایزې :Ṭapa Aize ۸

۲۸. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ینه - :iná (څرګنده يې یا لنډه یې ,, ي،، په غږ جملې، غونډلي سره راشي) بینه او ینه ؛ سره بشپړې شوې ټپه ایزې :Ṭapa Aize ۱۶

۲۹. وروستاړي غږSuffix Voice؛ زوزکی - :ná (نون زور ولري) نه؛ سره بشپړې شوې ټپه ایزې :Ṭapa Aize ۳

۳۰. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زورکی مه – má) maná منه مجهوله هې) مه؛ سره بشپړې شوې ټپه ایزې :Ṭapa Aize ۱۶

۳۱. وروستاړي غږSuffix Voice؛ ؛ زورکی , ه یا ــه ،: ,mayolə, xwalə ,xpalə, tralə (ترله، خوله، مغوله، خپله) ډېرې لړې شتون لري؛ سره بشپړې شوې ټپه ایزې :Ṭapa Aize ۱

۳۲. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زورواله هې (زور) , ه یا ــه ،:

۳۳. arā, aṛ, baxtawarā, konatawarā, zargarā, kaftarā (کفتره، زرګره، کوناتوره، بختوره، اړ، اره) ډېرې لړې شتون لري؛ سره بشپړې شوې ټپه ایزې :Ṭapa Aize

۳٤. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ونه - :waná (څرګند واو یا وې بېواک ,,و،، په غږ کلمي سره راشي) ونه؛ سره بشپړې شوې ټیکی ایزې Aize :Ṭikéy

۳۵. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ینه - :iná (څرګنده يې یا لنډه یې ,, ي،، په غږ جملې، غونډلي سره راشي) بینه او ینه؛ سره بشپړې شوې ټیکی ایزې :Ṭikéy Aize ۲

۳٦. وروستاړي غږSuffix Voice؛ زوزکی - :ná (نون زور ولري) نه؛ سره بشپړې شوې ټیکی ایزې :Ṭikéy Aize

۳۷. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زورکی مه – má) maná منه مجهوله هې) مه؛ سره بشپړې شوې ټیکی ایزې :Ṭikéy Aize

۳۸. وروستاړي غږSuffix Voice؛ زورکی , ه یا ــه ،: ,mayolə, xwalə ,xpalə, tralə (ترله، خوله، مغوله، خپله) ډېرې لړې شتون لري؛ سره بشپړې شوې ټیکی ایزې :Ṭikéy Aize

۳۹. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زورواله هې (زور) , ه یا ــه ،:

۴۰. کفتره، زرګره) ará, aṛ, baxtawará, konatawará, zargará, kaftará کوناټوره، بختوره، اړ، اره) ډېرې لږې شتون لري؛ سره بشپړې شوې ټيکی ايزې :Ṭikéy Aize

۴۱. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ونه - :wanấ (څرګند واو یا وې بېواک ,,و،، په غږ کلمې سره راشي) ونه؛ سره بشپړې شوې مصرۍ ایزې Aize :Mésréy ۱۲

۴۲. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ ینه - :iná (څرګنده یې یا لنډه یې ,, ي،، په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بینه او ینه؛ سره بشپړې شوې مصرۍ ایزې :Mésréy Aize ۷

۴۳. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زوزکی - :ná (نون زور ولري) نه؛ سره بشپړې شوې مصرۍ ایزې :Mésréy Aize ۱

۴۴. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زورکی مه – má (maná منه مجهوله هې) مه؛ سره بشپړې شوې مصرۍ ایزې :Mésréy Aize ۳

۴۵. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زورکی , ه یا ــه ،:

۴۶. (ترله، خوله، مغوله، خپله، دړه) daṛə, xpalə, maɣolə, xwalə, tralə ډېرې لږې شتون لري؛ سره بشپړې شوې مصرۍ ایزې :Mésréy Aize

۴۷. وروستاړي غږ Suffix Voice؛ زوروالـه هې (زور) , ه یا ــه ،: ará, aṛ, کفتره، زرګره، کوناټوره) baxtawará, konatawará, zargará, kaftará بختوره، اړ، اره) ډېرې لږې شتون لري؛ سره بشپړې شوې مصرۍ :Mésréy

۴۸. دیفتنګونه (غبرګغږون) ناتړوییکي، تړوییکي، ستربل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندیښني او هیبجاني چغې لکه: وی، وه!، وا، نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه! ... . . : ۶ (۳ درې دانې په درې سره کې شتون لري او ۳ درې دانې په پينځه سره کې شتون لري)

۴۹. کړه شوې Action Req'ed (عیبونه او تېروتنې سمې شوې) ■ : ۲۵ (۷ اووه دانې په درې سره کې کړه شوې؛ ۱۷ اووه لس دانې په پينځه سره کې کړه شوې او ۱ یوه دانه یې په شپږ سره کې کړه شوې)

۵۰. خبرداری (Caution) ●: ۱۷ (۴ څلور دانې په درې سره کې خبرداري شتون لري؛ ۱۲ دوې لس دانې په پينځه سره کې خبرداري شتون لري او ۱ یوه دانه یې په شپږ سره کې خبرداری شتون لري)

۵۱. کنټرول کې (In control) ✓: تول

زه په ډاګه دا سپنې ته را باسم، چې څوک ښه لیکي، د پښتون پښت لیکیتون او یا برېښلیک لیکیتون ته یې رسوي. ډېر ښه کار کوي؛ زموږ وګړي ترې ګټنې اخېستلی شي؛ د لید او لرلید د بریا جوګه یې ګرځي؛ که جغات په یوې کره پښتو و شي؛ ډېر به غوره او یېبره یا ثمره به یې هم ډېره وي؛ په دې کې زموږ ژبې یوې کره لارې په لور مزل وهي؛ نېغ د بریالتوبونو په فضایي سټېشن لورې ته ورځي او خپل تمځای یې جوړ وي.

په سیمه ییزو پیلو کې مو و لیدل، عیبونه او تېروتنې له هر انسان څخه کېږي، ژوی (انسان) په آر کې نیمګړی دی، دوی ټولو درنو لیکوالو چې څه کړي دي، عیبونه او تېروتنې لري. خو لیکنې او لیکي یې کښلي دي چې عیبونه او تېروتنې لري. که لیکنې یا کښلي یې نه وی نو هېڅ به نه وو او موږ به داسې په پوخ کې کړي شیان نه درلودل.

ځکه وایم چې څه یې کښلي دي چې څه په کې شته دي. که هېڅ یې کښلي نه وی، نو بیا به هېڅ نه وو، د هېڅ څخه خو څه کښل غوره دي، بابېزه (نا څیزه) ده چې عیبونه او تېروتنې لري. کوم بوژن (وهشت) نه زوکړه کوي، خو ځینې بیا د یوې پښتو د نوي لیک دود، دود ته بوژن کېږي، د نوي پښتو کړۍ په خوله تنګه او په کښلو را کړۍ کوي.

په نوي عصر کې که کښلي عیبونه او تېروتنې و لري. په غاړه یې واخلي او د کره کولو لور ته یې رټ لنډپیري ګامونه پورته کړي، نو د بریا او پرمختګ پیله به بې یېبره (بې ثمره) نه وي. ځکه په تېره کې به د تېرې کړنلارې او کړنو څخه ګټنې اخېستل کېدلې. خو روانپېر (اوسمهاله) نوي ټکنالوژۍ په نویو کړنلارو سره ترې ګټنې اخېستل کېږي. لکه د رنځورانو عملیاتونه پخوا په زړه بڼه وو او اوس په ښه، اسانه بڼه همغه عملیاتونه کېږي.

د تېرو پخوانیو وختونو کښونکو چې څه کښلي او اوس دلته نه شته، الله دې ډېرې بدلې او ثوابونه ورکړي ورته؛ خو نوي لیکوال اړین باید په یوه پښتو کره پښتو کړ شي.

زموږ ټول پښت په دې بوخت دی چې په پردیو ژبو کې څه و مومي. یاد یې

کړي، ترې ګټه پورته کړي. خو د خپلې سره کرغېړنتوب، بې میني، بې پروایي له دې بې کبرې، وفادارې، بدایي، رښتنې، سپېڅلې، ګڼلې، غښتلې او پیاوړې پښتو ژبې سره هم ښه کار نه دی.

کوم عیبونه او تېروتنې چې په ,۱، ګڼه څېره یا برخه کې سیمه ییزې پایلې د لنډی ایزې، تپه ایزې، ټیکی ایزې او مصری ایزې کې له تېر پېر پېیلن او پېیلنې څخه تر روانپېره پورې پېیلن او پېیلنې؛ لیکوالو او لیکوالې په کښلو کې کړې دي. ما په سور رنګ اړولې یا سور رنګه کړې دي. لومړی کره شوې بیا مې سرې کړې دي. چې په وار، وار به یې د اوډوون (ترتیب) ډډون (پلټنه) و کړم. د دې له پاره زما څرګندول چې روڼوي کنته داسې:

په دې کښلې کې چې ځینې کښلې څېړل شوې یا یې د اجزاوو څېړنه (تجزیه، تحلیل، برخه، برخه کول یا Analysis) شوی، ځنې عیبونه او تېروتنې یې لرلې؛ عیبونه او تېروتنې چې سمې شوې وې یا کره شوې ۲۵ ځایه وې؛ چې کنټرول کې شوې یا په بله وینا روغې یا سمې یا سیې شوې. ۱۷ ځایه خبرداری ورته په لاندې بڼه دی په نوموړې لیکې کې چې یا به یې خپله ټیپ کړې وې او یا به یې کوم زده کړیال خو تېروتنې په کې شتون لرلو:

۱. محمد سرور وکیلي هندو، دې او داسې نا کره کښلې دي؛ د خپلې خوږې پښتو ژبې وییزېرمه (ژبپانګه، وییپانګه، ویکبلرې، ډیکشنرې یا ,, ذخیره زبان،،) دې پیاوړې کړې پر ما دې ځاځ (غصه، قهر) نه کوي، زما ورم (نصیحت) دې زغرتېرۍ (زغرواسکټ، زرې) کړې ځان ته. د پښتو ژبې هر وی (لغات) دې کره کښې دا به ده ته دوې ګرایه (دوې همره، دوچنده) کټور شي. یاد کړل شوې یې زما د الواک (نظر، تیوري) اړنګلاندې (اړنګمن، مشکوک د اشتباه لاندې) وو، همدا یې نمونې (اصطالحات، تیرمسز) وو چې ورته مې نغوتنه و کړه. کره شوې (عیبونه او تېروتنې سمې شوې) او درې خبرداریه ورته وو.

۲. نبیله غزال سترګې، کولې، مې او تېر نا کره کښلې دي؛ د اوږدې یې ,, ې ،، پیلنی (لومړی) رښت (قانون) چې له اوږدې یې ,, ې ،، څخه مخکې هر ابېڅه (حروف) راځې هغه به د اوږ زېر په بڼه غږ لوستل

کېږي. تل دې ور ته پام و کړي؛ همدا يې اغېزښنندني (اټرلرونکې) انکړ (اکر، وضع او حالت) دی. دا زما محضې ګوټپېر (ګوټلید، زاویه دید) و درنې ته؛ همدا يې نمونې (اصطالحات، تیرمسز) وو چې ورته مې نغوتنه و کړه. کړه شوې (عیبونه او تېروتنې سمې شوې) او ځلور خبرداریه ورته وو.

۳. سید عبدالله نظامي يې نا کره کښلې ده؛ په پېیله کې په سور رنګ کړه شوی او یوه خبرداری ورته و.

٤. ایمن شاهین درې پارنویکي های!، های!، های، خدای، دې، چې او دې يې نا کره کښلې دي؛ د خپلې خوږې پښتو ژبې وییزېرمه (ژبپانګه، وییپانګه، ویکبلرې، ډیکشنري یا ,, ذخیره زبان،،) دې پیاوړې کړي. په پېیله کې په سور رنګ کړه شوی او ځلور خبرداري ورته وو.

۵. حقمل مسودزی و، وېصل او خوی يې نا کره کښلې دي؛ وییپوهه (لغاتپېژندنه) دې پیاوړې کړي. و، وو، او، اوه!، اوو!، اووه تر منځ دې کره ځای کې ګټنه واخلې، نټه (انکار، نه منل) دې نه کوي، ښه وېلاړ (تصمیم، عزم، اراده) دې و کړي، هره وی‌ دې کره و کښې ځکه همدا د یوې پښتو کره پښتو سرغندوی یوون (یکړ، واحد) ربښت دی چې هېڅ وییکی (وی، لغات) به نا کره نه کښې. په پېیله کې په سور رنګ کړه شوي او درې خبرداري ورته وو.

٦. اسرار اتل د او کړیکه نا کره کښلې. وت کره نه کار وي. په پېیله کې په سور رنګ کړه شوي او دوې خبرداري ورته وو.

ځېره ۱. اې (الف، ا) صفي الله فردوس ,, د ايزو ځېرنچوپيري (د ايزي ريسرچ پاڼې) ،، ليکي کې د لنډۍ ايزې، ټپه ايزې، ټيکۍ ايزې او مصرۍ ايزې بېېره (حاصل يا ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زیږدی)، لښتيليک ,, جدول ،،.
(د پښتو ژبې پېيلو له پاره د صفي الله فردوس پېنۍ وال ښکاروندی لښتيليک)

	تول	دري ۳ سره (مسره، نيمکړۍ نيمبنده! نيمبيتۍ يا لړه)	څلور ۴ سره (مسره، نيمکړۍ نيمبنده! نيمبيتۍ يا لړه)	پينځه ۵ سره (مسره، نيمکړۍ نيمبنده! نيمبيتۍ يا لړه)	شپږ ۶ سره (مسره، نيمکړۍ نيمبنده! نيمبيتۍ يا لړه)	اته لس ۱۸ سره (مسره، نيمکړۍ نيمبنده! نيمبيتۍ يا لړه)
کنټرول کې (In control)						
خبرداري (Caution)	۱۷	۴		۱۲	۱	
کړه شوي Action Req'ed	۲۵	۷		۱۷	۱	
ډيفتنګونه (غبرګغږون) ناټرويکي، ټرويکي، ستريل، اوستريل، پارنويکي، بلنويکي، اندېښنې او هيېجاني چغې لکه: وی، واه، نوه الله، اوه، ګرانه!، په کربانه!..	۶	۳		۳		
مصرۍ ايزي Mésréy Aize — ورودستاړي غږ Suffix Voice: څرکنده , هـ ،: (کوناتوره، بختوره) ډبرې لږې شتون لري.	۰					
زورکی , هـ ،: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډبرې لږې شتون لري.	۰					
زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۳	۱		۲		
زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۱			۱		
ينه - ná: (څرکنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بينه.	۷	۱		۶		
ونه - uná: (څرکند واو په غږ کلمې سره راشي)ونه.	۱۲	۱۱		۱		
منسوبي Related: ښځو ته منسوبي Related to women	۱۲	۴		۷	۱	
سړو ته منسوبي Related to men	۱۱	۹		۲		
مصرۍ ايزي Mésréy Aize	۲۳					
ټيکۍ ايزي Tikéy Aize — ورودستاړي غږ Suffix Voice: څرکنده , هـ ،: (کوناتوره، بختوره) ډبرې لږې شتون لري.	۰					
زورکی , هـ ،: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډبرې لږې شتون لري.	۰					
زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۰					
زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۰					
ينه - ná: (څرکنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بينه.	۲		۱	۱		
ونه - uná: (څرکند واو په غږ کلمې سره راشي)ونه.	۰					
منسوبي Related: ښځو ته منسوبي Related to women	۲		۱	۱		
سړو ته منسوبي Related to men	۰					
ټيکۍ ايزي Tikéy Aize	۲					
ټپه ايزي Ṭapé Aize — ورودستاړي غږ Suffix Voice: څرکنده , هـ ،: (کوناتوره، بختوره) ډبرې لږې شتون لري.	۰					
زورکی , هـ ،: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډبرې لږې شتون لري.	۱			۱		
زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۱۶	۷		۸	۱	
زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۳			۲	۱	
ينه - ná: (څرکنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بينه.	۱۶	۲		۱۱	۳	
ونه - uná: (څرکند واو په غږ کلمې سره راشي)ونه.	۸			۸		
منسوبي Related: ښځو ته منسوبي Related to women	۲۵	۷		۱۷	۱	
سړو ته منسوبي Related to men	۱۹	۲		۱۳	۴	
ټپه ايزي Ṭapé Aize	۴۴					
لنډۍ ايزي Lánḍéy Aize — ورودستاړي غږ Suffix Voice: څرکنده , هـ ،: (کوناتوره، بختوره) ډبرې لږې شتون لري.	۱	۱				
زورکی , هـ ،: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډبرې لږې شتون لري.	۰					
زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۱۱	۴		۷		
زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۱	۱				
ينه - ná: (څرکنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بينه.	۲۲	۷	۴	۱۰		۱
ونه - uná: (څرکند واو په غږ کلمې سره راشي)ونه.	۱۱	۲	۱	۸		
منسوبي Related: ښځو ته منسوبي Related to women	۱۱	۳	۳	۵		
سړو ته منسوبي Related to men	۳۵	۱۲	۲	۲۰		۱
لنډۍ ايزي Lánḍéy Aize	۴۶					
تول ټال ښځو ته منسوبي (اړوند) لنډۍ ايزې، ټپه ايزې، ټيکۍ ايزې او مصرۍ ايزې	۵۰					
تول ټال سړو ته منسوبي (اړوند) لنډۍ ايزې، ټپه ايزې، ټيکۍ ايزې او مصرۍ ايزې	۶۵					
تول ټال لنډۍ ايزې، ټپه ايزې، ټيکۍ ايزې او مصرۍ ايزې	۱۱۵					
چاپ کال / نا چاپ لېږدی (زیږدی)	۱۳۸۸					
ليکی / ليکنه	د ايزو ځېرنچوپيرو (د ايزې ريسرچ پاڼې)					
راټولوونکي / ليکونکي نوم	ماسټر انجنير صفي الله فردوس					
ګڼه.	-	د ايزو د سر (مسره، نيمکړۍ، نيمبنده!، نيمبيتۍ، يا لړ) ګڼه				

ځېره ۱. اي (الف، ا) ليکوال ,, د ايزو ځېرنچوپيرو (د ايزې ريسرچ پاڼې) ،، ليکي کې د لنډۍ ايزې، ټپه ايزې، ټيکۍ ايزې او مصرۍ ايزې بېېره (حاصل يا ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زیږدی)، لښتيليک ,, جدول ،،
(د پښتو ژبې پېيلو له پاره د صفي الله فردوس پېنۍ وال ښکاروندی لښتيليک)

څېره ۲. بې (ب) د بېلابېلو پېیلنو او پېیلنې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې بیېره (ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، لښتیلیک ،، جدول ،، (پښتو ژبې د بېلابېلو پېیلنو او پېیلنې د پېیلو پېنۍ وال ښکاروندی لښتیلیک). د لیکوال د ایزو څېړنچوېري (د ایزې ریسرچ پاڼې) لیکي د بېلابېلو پېیلنو او پېیلنې کې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې بیېره، لورا لور په غښتلې ډول څرګندوي او له ځانګړو ځانګېړنو سره یې په پوخ کې کوي.

			دړې ۳ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده، نیمبیتۍ یا لړ)	څلور ۴ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده، نیمبیتۍ یا لړ)	پنځه ۵ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده، نیمبیتۍ یا لړ)	شپږ ۶ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده، نیمبیتۍ یا لړ)	له لس ۱۸ سره (مسره، نیمبیتۍ یا لړ) نیمبنده، نیمکړې
	کنټرول کې (In control)	تول					
	خبرداری (Caution)	۱۷	۴		۱۲	۱	
	کړه شوې Action Req'ed	۲۵	۷		۱۷	۱	
	ډیفتنګونه (غبرګغږون) ناترویېکې، ترویېکې، ستریل، اوستریل، پارنویېکې، بلنویېکې، انډېښنې او هیېجانې جفې لکه: وئ، واء، نوء، الله، او، کرانه!، په کربانه!..	۱			۱		
مصرۍ ایزې Mésréy Aize / ورونستاړي غږ Suffix Voice	څرګنده , هـ ء: (کوناتوره، بختوره) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۱			۱		
	زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۱			۱		
	ینه - ná: (څرګنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بینه.	۱			۱		
	ونه - uná: (څرګند واو په غږ کښې سره راشي) ونه.	۱۲	۱۱		۱		
منسوبې Related	Related to women ښځو ته منسوبې	۶	۴		۲		
	Related to men سړو ته منسوبې	۹	۷		۲		
	Mésréy Aize مصرۍ ایزې	۱۵					
ټیکۍ ایزې Tikéy Aize / ورونستاړي غږ Suffix Voice	څرګنده , هـ ء: (کوناتوره، بختوره) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۰					
	زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۰					
	ینه - ná: (څرګنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بینه.	۰					
	ونه - uná: (څرګند واو په غږ کښې سره راشي) ونه.	۰					
منسوبې Related	Related to women ښځو ته منسوبې	۰					
	Related to men سړو ته منسوبې	۰					
	Tikéy Aize ټیکۍ ایزې	۰					
ټپه ایزې Ṭapé Aize / ورونستاړي غږ Suffix Voice	څرګنده , هـ ء: (کوناتوره، بختوره) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۱۵	۶		۸	۱	
	زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۲			۲		
	ینه - ná: (څرګنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بینه.	۱۴			۱۱	۳	
	ونه - uná: (څرګند واو په غږ کښې سره راشي) ونه.	۸			۸		
منسوبې Related	Related to women ښځو ته منسوبې	۲۰	۴		۱۶		
	Related to men سړو ته منسوبې	۱۹	۲		۱۳	۴	
	Ṭapé Aize ټپه ایزې	۳۹					
لنډۍ ایزې Lánḍéy Aize / ورونستاړي غږ Suffix Voice	څرګنده , هـ ء: (کوناتوره، بختوره) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خبله) ډېرې لږې شتون لري.	۰					
	زورکی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۱۱	۴		۷		
	زوزکی - ana: (نون زور ولري) نه.	۰					
	ینه - ná: (څرګنده ي په غږ جملې، غونډلې سره راشي) بینه.	۱۷	۳	۴	۱۰		
	ونه - uná: (څرګند واو په غږ کښې سره راشي) ونه.	۱۱	۲	۱	۸		
منسوبې Related	Related to women ښځو ته منسوبې	۱۱	۳	۳	۵		
	Related to men سړو ته منسوبې	۲۸	۶	۲	۲۰		
	Lánḍéy Aize لنډۍ ایزې	۳۹					
	تول ټال ښځو ته منسوبې (اروند) لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې	۳۷					
	تول ټال سړو ته منسوبې (اروند) لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې	۵۶					
	تول ټال لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې	۹۳					
	چاپ کال / نا چاپ لېږدی (زېږدی)	۱۳۸۸					
	لیکی / لیکنه	د ایزو څېړنچوېرو (د ایزې ریسرچ پاڼې)					
	راټولونکې / لیکونکې نوم	ماسټر انجنیر صفي الله فردوس					
	کته.	–	د ایزو د سر (مسره، نیمکړې، نیمبنده، نیمبیتۍ یا لړ) کچه				

څېره ۲. بې (ب) د بېلابېلو پېیلنو او پېیلنې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې بیېره (حاصل یا ثمره) د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی) لښتیلیک ،، جدول ،،
(پښتو ژبې د بېلابېلو پېیلنو او پېیلنې د پېیلو پېنۍ وال ښکاروندی لښتیلیک)

څېره ۳. پې (پ) صفي الله فردوس د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصرۍ ایزې یېبره (ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، لښتیلیک ،، جدول ،، (لیکوال د پښتو ژبې پېیلو پینۍ وال ښکاروندی لښتیلیک). د لیکوال د ایزو څېړنچوپړي (د ایزې ریسرچ پاڼې) لیکي د بېلابېلو پېیلنو او پېیلنې کې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصرۍ ایزې یېبره (ثمره)، لورا لور په غښتلي ډول څرګندوي او له ځانګړو ځانګېرنو سره یې په پوخ کې کوي.

خېره ۳. پې (پ) صفي الله فردوس د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصرۍ ایزې یېبره (حاصل یا ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، لښتیلیک ،، جدول ،،
(لیکوال د پښتو ژبې پېیلو پینۍ وال ښکاروندی لښتیلیک)

	تول					
کنټرول کې (In control)						
خبرداری (Caution)	۰					
کړه شوې Action Req'ed	۰					
دیفتنګونه (غبرګغږون) ناټرویېکې، ټرویېکې، ستریل، اوستریل، پارنویېکې، بلنویېکې، اندېښنې او هیېجاني جفې لکه: وی، وای، نوء الله، اوء کرانه!، په کرېانه!..	۵	۳		۲		
مصرۍ ایزې – وروستاړي غږ Suffix Voice: څرګنده , هـ ء: (کوناټوره، بختوره) ډېرې لېږې شتون لري.						
زورګی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خېله) ډېرې لېږې شتون لري.						
زورګی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۲	۱			۱	
زورګی - ana: (نون زور ولري) نه.						
ینه - ná: (څرګنده ې په غږ جملې، غوندلې سره راشي) یینه.	۶	۱		۵		
ونه - uná: (څرګند واو په غږ کلمې سره راشي) ونه.						
منسوبې Related: ښځو ته منسوبې Related to women	۶			۵	۱	
سړو ته منسوبې Related to men	۲	۲				
مصرۍ ایزې Mésréy Aize	۸					
ټیکی ایزې – وروستاړي غږ Suffix Voice: څرګنده , هـ ء: (کوناټوره، بختوره) ډېرې لېږې شتون لري.						
زورګی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خېله) ډېرې لېږې شتون لري.						
زورګی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.						
زورګی - ana: (نون زور ولري) نه.						
ینه - ná: (څرګنده ې په غږ جملې، غوندلې سره راشي) یینه.	۲		۱	۱		
ونه - uná: (څرګند واو په غږ کلمې سره راشي) ونه.						
منسوبې Related: ښځو ته منسوبې Related to women	۲		۱	۱		
سړو ته منسوبې Related to men						
ټیکی ایزې Tikey Aize	۲					
ټپه ایزې – وروستاړي غږ Suffix Voice: څرګنده , هـ ء: (کوناټوره، بختوره) ډېرې لېږې شتون لري.						
زورګی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خېله) ډېرې لېږې شتون لري.	۱			۱		
زورګی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.	۱	۱				
زورګی - ana: (نون زور ولري) نه.	۱				۱	
ینه - ná: (څرګنده ې په غږ جملې، غوندلې سره راشي) یینه.	۲	۲				
ونه - uná: (څرګند واو په غږ کلمې سره راشي) ونه.						
منسوبې Related: ښځو ته منسوبې Related to women	۵	۳		۱	۱	
سړو ته منسوبې Related to men						
ټپه ایزې Tapé Aize	۵					
لنډۍ ایزې – وروستاړي غږ Suffix Voice: څرګنده , هـ ء: (کوناټوره، بختوره) ډېرې لېږې شتون لري.	۱	۱				
زورګی , هـ ء: (ترله، خوله، مغوله، خېله) ډېرې لېږې شتون لري.						
زورګی - mana - (منه مجهوله هې * مه) مه.						
زورګی - ana: (نون زور ولري) نه.	۱	۱				
ینه - ná: (څرګنده ې په غږ جملې، غوندلې سره راشي) یینه.	۵	۴				۱
ونه - uná: (څرګند واو په غږ کلمې سره راشي) ونه.						
منسوبې Related: ښځو ته منسوبې Related to women						
سړو ته منسوبې Related to men	۷	۶				۱
لنډۍ ایزې Lándéy Aize	۷					
تول ټال ښځو ته منسوبې (اروند) لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصرۍ ایزې	۱۳	درې ۳ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده! نیمیېږي یا لړه)	څلور ۴ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده! نیمیېږي یا لړه)	پینځه ۵ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده! نیمیېږي یا لړه)	شپږ ۶ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده! نیمیېږي یا لړه)	اته لس ۱۸ سره (مسره، نیمکړې، نیمبنده! نیمیېږي یا لړه)
تول ټال سړو ته منسوبې (اروند) لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصرۍ ایزې	۹					
تول ټال لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکی ایزې او مصرۍ ایزې	۲۲					
چاپ کال / نا چاپ لېږدی (زېږدی)	۱۳۸۸					
لیکی / لیکنه	د ایزو څېړنچوپړو (د ایزې ریسرچ پاڼې)					
راټولونکې / لیکونکې نوم	ماستر اینجینیر صفی الله فردوس					
کڼه.	–	د ایزو د سر (مسره، نیمکړې، نیمبنده!، نیمیېږي، یا لړ) کڼه				

۱۷. انځورونو او لښتیلیکو (جدولونو) د څېړو معلومات:

۱. درې سرې لټکه، درې سرې لنډۍ یا درې سرې مار، درې سرې لنډۍ ایزه چمتو ده، ځارنې کوي. (# ۱ انځور)

۲. پیاوړې او غوره پینځه سرې لټکه، پینځه سرې لنډۍ، پینځه سرې لنډۍ ایزه چمتو ده، ځارنې کوي، روڼ بوږم چې داسې مې وکښل د لنډۍ ایزې له پاره، کټ مټ یې همدا فلسفي اړخ وندي دی، زه لس سره لټکه له یوه بنه پېيلي سره تشبع کوم. چې ورته لس سره لنډۍ ایز یا لس سره لنډۍ ایزه وایي او ټولې ځنګېړنې یې سره ورته دي. (# ۲ انځور)

۳. پینځه سرې لټکه، پینځه سرې لنډۍ یا پینځه سرې مار، پینځه سرې لنډۍ ایزه چمتو ده، ځارنې کوي. (# ۳ انځور)

٤. ښکلې او خوږه لټکه، لنډۍ یا لس سره مار، لنډۍ چمتو ده، ځارنې کوي، روڼ بوږم چې داسې مې وکښل د لنډۍ ایزې له پاره، کټ مټ یې همدا فلسفي اړخ وندي دی، زه لیکوال لس سره لټکه له یوه بنه پېيلي سره تشبع کوم. چې ورته لس سره لنډۍ ایز یا لس سره لنډۍ ایزه وایي او ټولې ځنګېړنې یې سره ورته دي. (# ۴ انځور)

۵. ۶۸۸۲۹ وونډس، ټپ، (٦٨٨٢٩ wounds). (# ۵ انځور)

٦. وران ټپ، په ښېښنه پرې شوی درې ټپه ۱۴-۱۰۰-۸-۲۴۷۴-۱۴۷۱. (# ۶ انځور)

۷. د رنځور ټپ چې د ټپ مېچه یې له یوې ورځې او ۱۰۷ ورځو ورسته پرتلنې پېر په ډاګه کوي. (# ۷ انځور)

۸. لغمان د نورستان والسوالی د مسلمانانو د واده انځور دی، چې د ټیکی ایزې چارپیریال انځور وي. روڼ بوږم چې داسې مې وکښل د ټېکی ایزې له پاره، کټ مټ یې همدا فلسفي اړخ وندي دی، زه ایز ټیک له یوه بنه شعر سره تشبع کوم. چې ورته ټیکی ایزه وایي او ټولې ځنګېړنې یې سره ورته دي. (# ۸ انځور)

۹. یو آر - سیمپټار- د- ډبلیو اي بي. دا مصري پېنځه ژۍ لري. (# ۹ انځور)

۱۰. د ,, محمد رسول الله ص مصرۍ،، (اوماني، ۲۰۰۷ زېږدی، ۷۹ چوپړی) (# ۱۰ انځور)

۱۱. د لیکانې (کلم) په بنه پېنځه بنه مصرۍ (# ۱۱ انځور)

۱۲. ښېره ۱. اې (الف، ا) صفي الله فردوس ,, د ایزو ښېرنچوپړي (د ایزې ریسرچ پانې) ،، لیکي کې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې یېبره (حاصل یا ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، لښتیلیک ,, جدول ،،. (د پښتو ژبې پېیلو له پاره د صفي الله فردوس پینۍ وال ښکاروندی لښتیلیک) (ښېره ۱. اې (الف، ا) انځور)

۱۳. ښېره ۲. بې (ب) د ببلابېلو پېیلنو او پېیلنې د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې یېبره (ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، لښتیلیک ,, جدول ،، (پښتو ژبې د ببلابېلو پېیلنو او پېیلنې د پېیلو پینۍ وال ښکاروندی لښتیلیک) (ښېره ۲. بې (ب) انځور)

۱٤. ښېره ۳. پې (پ) صفي الله فردوس د لنډۍ ایزې، ټپه ایزې، ټیکۍ ایزې او مصرۍ ایزې یېبره (ثمره)، د ۱۴۰۲ لېږدی (۲۰۲۳ زېږدی)، لښتیلیک ,, جدول ،، (لیکوال د پښتو ژبې پېیلو پینۍ وال ښکاروندی لښتیلیک) (ښېره ۳. پې (پ) انځور)

۱۸. د کره لیکنی پښتو په پښتو تشریحي وییکو چوپړي، د پښتو ابېڅي په سته په لاندي لښتیلیک کي کښل شوي:

ببلگي:-

وی د ابېڅي په سته مانا، د چوپړي ګڼه له ټکی لرونکي کامې او ټکي نه ورسته په شمېر باندې ښودل شوي.

۱. اې (ا، الف)

ابا: پلار، د مور خاوند، د مور څښتن، د مور ساتونکی، د مور میره، والد.؛. ۱۳۴چوپړي کې (پاڼه کې ، مخ کې ، صفحه کې، مخګڼه کې) شتون لري.

احمد خان:۱:. د اروا ښاد مفتي عبدالحنان ابا شیخ احمد خان د لغمان سرغندوی پېیلن او زما د مولوي احمد خان بابا ملګری و. ۲:. د انجینېر صفي الله فردوس، بابا د لغمان ولایت لوی دیني عالم مولوي احمد خان یا د کچور مولوي صیب،. ؛. ۱۳۹ او ۱۵۹

ابېڅه: یوه توری، یوه حروف، ښځېنه لړ نوم دی یا مفرده ښځېنه وی ده. لکه:. ا (اې)، ب (بې)، ت (تې). ؛. ۱۴۸ او ۱۵۲

ابېڅي: ډېر نوم د تورو دی ښځېنه وی ده، ټول توري، ټوله الفابا، الفابیټ له اې څخه تر یې پورې.
لکه:. زموږ د پښتو ژبې ۴۹ ابېڅي:
الف ا، آ، ب، پ، ت، ټ، ج، چ، ځ، څ، خ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ک، ګ، ل، م، ن، ڼ، و (اوږد واو)، و (لنډ واو)، و (بېواک واو)، ه، زورواله هې(ه یا ــه)، زورکی هې(ه یا ــه)، ې، ي، ی، ی، ئ
ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق
دودیز: ا؛ غږېز(فونومیک): a؛ نوم: اې (اه، زور)؛ ببلګه: اره، اړ؛ غږېزلیک ará, aṛ.
؛. ۹، ۱۹، ۲۱، ۳۶، ۴۷، ۶۳، ۱۶۰، ۱۶۳، ۱۶۶، ۱۷۵ او ۱۷۹ چوپړو کې شتون لري (راغلی دی).

ابېڅی: یوه توری، یوه حروف، نر لړ نوم دی یا مفرده نر ویکی دی. ا (اې)، ب (بې) ت (تې). ؛ ۲۴، ۶۳، ۱۷۳ او ۱۷۸ چوپړو کې راغلی دی.

ابېڅي ډېر نوم د تورو دی نر وی ده، ټول توري، ټوله الفابا، الفابیټ له اې څخه تر یې پورې.
لکه:. زموږ د پښتو ژبې ٤٩ ابېڅي:

الف ا، آ، ب، پ، ت، ټ، ج، چ، ځ، څ، خ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ک، ګ، ل، م، ن، ڼ، و (اوږد واو)، و (لنډ واو)، و (ښوواک واو)، ه، زوروالـه هې(ه یا ـه)، زورکی هې(ه یا ـه)، ې، ي، ی، ی، ئ ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق). ؛ ۱۷۳

اخته: مشغول. ؛ ۱۰۲

ارو: راګ دی: سا دې دې ګې دې ما نا دې په دې ګې ما پا نې سا. ؛۴۳ او ۸۴

اړم: د پښتو ژبې سرغندوي لیکوال شاعر محمد اسمعیل اړم پیتار منځنی نوم دی. ؛ ۹، ۹۹، ۱۱۱، ۱۴۱، ۱۶۰ او ۱۸۶

اړمه: تکیه، پایه، ډډه. ؛ ۱۱۱

اړنګلاندې: اړنګمن، مشکوک، د اشتباه لاندې، اړنګ برنګ، شک او تردید. ؛ ۱۵۲

اړیکه: رابطه. ؛ ۱۲۳، ۱۲۵ او ۱۲۹

اشنا: ملګری، دوست، اندیوال. ؛ ۳۰ او ۴۱ (تول تال۱۷)

اغېزښندني: اثرلرونکي، یکړ یي اغېزښندنه کیږي. ؛ ۱۵۳

اندکي: کوشنی فکر، یا کوشنی پام. ؛ ۱۱۱

انکړ: اکر، حالت او وضع (بد انکړ) ؛ ۱۵۳

اننګوړی: انارک ؛ ۱۱

الواک: نظر، تیوري. ؛ ۱۵۲

امرو: راګ دی: سا نا دې پا ما رې ګی دې نې سا نی سا رې ګا دې سا. ؛۴۳ او ۱۶۴

اوب: اوبدل یا (بافت) . ؛ ۱۱۱

انګاره: سکروټه. ؛۷۷

اوږدپېږی: اوږد پړاوی. ؛ ۵ او ۱۲

اوږدمنګی: اوږد عمری. ؛ ۵ او ۱۲

اېنجینېر: یوه فرانسوي وی ده. هغه څوک چې طبیعت په خبرو راولي، د طبیعت ژبه ده چې زي روح شیان په خبرو راولي،برداښت، طاقت، ظرفیت، څرګند والي او ځانګړنې یې معلوموي. او په اصطلاح کې هغه متخصص ته وایي چې د یو شي په باره کې په زهن کې پلان جوړوي او بیا یې د خطونو په واسطې سره ترسیم او تیاره وي. ؛ ۲، ۱۵۹، ۱۷۳ او ۱۸۶ ، تول ۵ واري راغلی دی.

۲. آ

آر: اصل. ؛. ۵، ۹، ۱۲، ۱۲۹ او ۱۶۱

آړوتی: شرطی. ؛. ۵، ۹، ۱۲ او ۱۲۷

آند: فکر، نظر ، اند. ؛.۱۳

۳. بې (ب)

بلواګر: شورشي. ؛.۱۷، ۳۳، ۴۴ او ۱۳۱

بګۍ: ټانګه. ؛. ۱۶۱

بوړ: راټول. ؛. ۷۲

بوړولي: راټول کړي، راټولولي. ؛. ۱۱

بوړم: راټولوم. ؛. ۱۸، ۳۵، ۴۶، ۶۰ او ۱۵۷

بوړوم: راټولوم. ؛. ۳۱، ۳۲، ۴۲، ۵۵، ۵۶، ۷۲، ۷۴، ۱۳۲، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸ او ۱۴۳

بولن: معقول، بولنې (معقولې). ؛. ۱۲، ۱۶، ۱۱۱، او ۱۶۱

بیدیا: تېتنګ، بیابان، دښته، صحراء. ؛. ۱۶۹

بېلګه: نمونه، ورته بېه، مثال. ؛. ۳، ۱۴، ۱۷، ۲۳، ۲۶، ۲۹، ۳۸، ۴۶، ۴۹، ۶۴، ۴۰، ۵۳،۶۹، ۷۵، ۸۱، ۸۵، ۸۹، ۹۵، ۱۲۲، ۱۵۹، ۱۶۷ او ۱۷۹

٤. پې (پ)

پاتوړی: وارث، اصلي پتساتی. ؛. ۱۱۱

پار: ساعت، وار. ؛. ۱۸، ۱۹، ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۴۰ او ۴۲

پرلغښتی: سېستماتیک.؛. ۱۱۱

پړ: چپه، نسکور، ژیرمخی، زیرمخی، ملامت. ؛. ۱۰۵

پښت: نسل . ؛. ۳، ۵، ۱۱، ۱۹، ۲۰، ۳۶، ۴۷، ۴۹، ۶۲، ۶۴، ۷۳، ۹۹، ۱۲۵، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۳۰، ۱۳۱، او ۱۵۱

پلوه: اړخه. ؛. ۲۰، ۱۷۹ او ټول ټال ۲۴ دانې نور شتون لري.

پوړ: منزل. ؛. ۱۱، ۱۴، ۷۳، ۱۲۸ او ۱۳۱

پیدایښت: زوکړه. ؛. ۱۹ او ۱۷۱

پېنۍ: کائینات. ؛. ۱۶، ۹۹، ۱۳۱، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶ او ۱۵۸

پېبېړن: پېبیله، اشلوک، شبر، شعر، (نظم). ؛. ۱۱، ۱۷ او ۱۱۱

۵. تې (ت)

توکي: مواد. ؛. ۱۹، ۱۷۷ (ټول ټال ۱۶ وارې نور)
تور په پړتيا تورن، ملامتيا. ؛. ۱۱۵ او ۱۱۹

۶. ټي (ټ)

ټپه ايزې (ټپيزې): د وی یا ویکیي له پامه ټپه ایزه هغې درې سرې پېيلي ته وايي چې درو ټپو سره ډېرې ورته څانګړې ځانګېړني، څرنګوالی او څرګندوالی لري.
او په اصطلاح کې هغه وګړنی، پياوړې، غښتلي، هېښونکې، سندريزه، خوږه، ګڼلي، منلې، له اند، پند، احساس او تخيل ډکه پېيله ده چې زموږ لرغونو پښتنو نيکونو او نياګانو د پښتو ژبې د ابېڅو ،، ښ، ډ، ړ، ڼ، ی او ... .،، څخه وړاندې زده، پېژندلې او د پښتو ژبې له زوکړې له پېدايښت سره جوښت يې جوت کړي دي. پښت يې هم کولی شي چې لرليد (راتلونکې بڼې) يې پرته له ادبي بيرغي کولو (فلګياريزم، د بل چا افکار او ليکنې په خپل نوم تيرول، Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنی ټپه ایزې د مسرو شمبر يې ۳، د څپو شمبر يې ۳۱ له دفتنګونو او پارنوييکيو پرته دی. (دفتنګونه , اليده ، اضافه، سرباري او اوسترباری، غونډلې یا کلمې دې چې سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، يې لا خوږوي، په بله مانا ديفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب ، هغه اوازو ته وايي چې د خپلواک او نيمواک په ملګرتيا منځ ته رازې او لکه يوستووی اواز يوه وار پټليز له خولې راوزې د يوه غبرګغږ لومړی ټوک يوه خپلواک او دوبيم ټوک يې يوه نيم واک اواز وي، کله زورکی واله يې يا نرمه ,,ی،، او زرکی واله يې یا درنه يې ,,ی ،، او داسې نور. ديفتنګونه ,غبرګغږونه، ناټروييکي، ټروييکي، ستربل، اوستربل، پارنوييکي، بلنوييکي، اندېښني، هيېجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شيرينه، ګرانه، یا الله، يه، وا!، وای!، وه!، وه الله ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، يه کربانه!، يه پښتيانا!، يه ځلميه!، هه بچيه!، فردوس خانه!، لغمانيه!، يه که ځاره!، ای الکه! وروره!، بخته ميره!، وی اه!، دغه راز هو، نه، ښه، څنګه، ولې...)، نومړي ټول د ټپه ايزې (ټپيزې) توکي دي، چې لکه هرې

مسرې پیل کې، کله منځ او ډیرای وخت په پای کې ویل کیږي او د څپو په شمېر کې ډېر والی راولي.

د پښېلې کلمې یا غونډلې لږې لري. خو ډېری وخت د لومړۍ، دوېیمې او درېیمې مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري، چې دوی ټول ترنګتوک بشپړوي. هره لنډۍ ایزه باید د ه (زموږ خپله ,, ه، هـ یا هې ،، چې ورته وړه ه، روغه ه، کوشنۍ ه، لنډه ه، دوې سترګې ه ,هـ، دوې سترګې والا ه، یا عینکو والا، عصري او ځانښودې، ,ه، وایو) چې د پښتو ژبې ،نهویشتم, ګڼه ابېڅې ده. په واول یا غږن اواز پایته رسېدلې وي، ټپه ایزه د پښتو ژبې د فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړیږي.

او درېیمه مسره یې ۱۳ څپې وي له دفتنګونو پرته. د هرې ټپه ایزې، د لمړۍ او دوېیمې مسرې څلورمه او اتمه څپه او د درېمې مسرې څلورمه اتمه او دولسمه څپه، باندې زورنه وي او ډېری وخت په کې کومه څپه باندې زورنه نه احساسیږي. له سیمه ییزو غږو سره هم څپه په خپل څه رنګوالي نه پاتې کیږي او په ځنې سیمه کې بېلوالی لري. په بله وینا لنډۍ ایزې میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې سره سره پر یوه نازورنه څپه یا یوې خوږ غږې یا ترنمي څپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ نهمې، اتلسمې، او یوه دېرشتمې څپې خوږغږي د ټپه ایزې میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې ترڅنګه د ټپیزې یوه بل رغنده ټوک ګڼل کیږي او نه شتون یې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د پېیلې په توګه یې یوه څپه کمیږي او له موسقي پلوه خوږ غږ له لاسه ورکوي. دغه پایني ټوکونه په یوه پیر کې له دغو درېواړو څپو څخه هره یوه د ور مخکې نهمې، اتلسمې، او یوه دېرشتمې زورنې څپې له یوه څه اغېز سره ټپه ایزې ته یوه خوږغږي وربښي او پر همدې لاسوند له هرو درو څخه وریته هره یوه څپه هم ایوفوني (euphony) بلل کیږي چې پښتو انډول یې ترنګتوک یا ترنمي توک کېدای شي. غوره سټه د ترنګتوک په پایني مسره کې دی چې نوموړې مسره د ایزې رغښت پنځ کوي، د ایزې غوره توک او منځې راځې.

په ټوله کې غوره ایزې هغه دې چې د لنډۍ، ټپې، ټېکۍ او مصرۍ، له هرې یوې مسرې سره ورته لړونه، پښیلې، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې، سرباري اهنګینه پاینې څپې ولري، د دیفتنګونه او پارنویکي سره، خو له نیمکۍ، انکۍ، لنډکۍ، بګتۍ، کبسۍ (شبې)، پاړکۍ، کاکړۍ، نارې، بدلې، لوبې، سندرې، چاربیتۍ، سپینۍ (ازادې پېیلې)، کېسه ګۍ، د اتڼ غبرګۍ، درې څپېزۍ، څلور څپېزۍ، پینځه څپېزۍ، شپږ څپېزۍ، اووه څپېزۍ، اته څپېزۍ، نهه څپېزۍ، لس څپېزۍ، هایکویۍ، مونډۍ (سر پرېکړۍ)، انځورګۍ، کېنتوزۍ (سانتۍ)، نامانېزۍ، زخۍ، بې تولۍ، تولونجۍ، نا پښېلیزۍ، ناپېیلۍ او سلسلۍ، دې ټولو پېیلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نۍ برخې، Dialogue) له ستې بېلوالی ولري، د دې له پاره چې دا ټول په ډېرۍ بڼه له درې مسرو څخه رغښت موندلی دی او زوکړه شوي، ان له ساده درې غونډله ایزه وینا او یادونې سره. نوموړو ټولو ته پام وي، پرې برلاسې وي، رټ بېلوالی یا ګړندی فرق یې وکولی شي، ورته ګڼلي وي او د ټولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې ټول پښتون پښت کولی وشي.

د دې له پاره زما څېړنه دا سپیني ته را اوباسې چې زه خپل د ژبې یوه څو سره پېیله د څو سره ټپه ایزې نوم باندې نوموم، چې دې پښتو درې سرۍ پېیله له درو سره ټپ یا درو سره زخم یا درې زخمه یا درې ټپه، درو سره ټپه ایزې، څلور سره ټپ له څلور سره ټپه ایزې سره، پینځه سره ټپ له پینځه سره ټپه ایزې سره، شپږ سره ټپ له شپږ سره ټپه ایزې سره، اووه سره ټپ له اووه سره ټپه ایزې سره، اته سره ټپ له اته سره ټپه ایزې سره، نهه سره ټپ له نهه سره ټپه ایزې سره او لس سره ټپ له لس سره ټپه ایزې سره... . ډېرې ورته ځانګړې ځانګیړنې لري. ؛. ۶، ۱۶۵ ټول ټال ۹۲ نور.

ټول: واړه، درست . ؛. ۳ او ۱۸۳ ... ۱۱۹ نور
ټولواله: سیستم. ؛.۲۳، ۲۵، ۳۱ او ۱۳۵
ټیټه: سویي لوړې، کوزې، لاندې. ؛. ۵۸ او ۶۰

تېکی ایزې
(تېکیزې)

د وی یا ویکیي له پامه تېکی ایزه هغې درې سرې پېیلې ته وایي چې د څو سره تېک سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې، څرنګوالی او څرګندوالی لري.
او په اصطلاح کې هغه وګړنی، پیاوړې، غښتلې، هېښونکې، سندریزه، خوږه، ګټلې، منلې، له اند، پند، احساس او تخیل ډکه پېیله ده چې زموږ لرغونو پښتنو نیکونو او نیاګانو د پښتو ژبې د ابېڅو ,, ښ، ډ، ږ، ڼ، ئ او ... .،، څخه وړاندې زده، پېژندلې او د پښتو ژبې له زوکړې له پېدایښت سره جوښت یې جوت کړي دي. پښت یې هم کولی شي چې لرلید (راتلونکې بڼې) یې پرته له ادبي بیرغي کولو (فلګیاریزم، د بل چا افکار او لیکنې په خپل نوم تیرول، Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنۍ تېکی ایزې د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمبر یې ۳۱ له دفتنګونو او پارنوییکیو پرته دی. (دفتنګونه , الیده ، اضافه، سرباري او اوسترباری، غونډلې یا کلمې دې چې سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، یې لا خوږوي، په بله مانا دیفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب ، هغه اوازو ته وايي چې د خپلواک او نیمواک په ملګرتیا منځ ته رازې او لکه یوستووی اواز یوه وار پتلیز له خولې راوزي د یوه غبرګغږ لومړی توک یوه خپلواک او دوبیم توک یې یوه نیم واک اواز وي، کله زورکې واله یې یا نرمه ,,ی،، او زرکې واله یې یا درنه یې ,,ئ ،، او داسې نور. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناتړوییکي، تړوییکي، سترپل، اوستربل، پارنوییکي، بلنوییکي، اندېښنې، هیېجاني چغې، لکه: الله وی!، وئ، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وئ، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه څلمیه!، هه بچیه!، فردوس خانه!، لغمانیه!، یه که ځاره!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، څنګه، ولې...)، نومړي تول د تپه ایزې (تپیزې) توکي دي، چې لکه هرې مسرې پیل کې، کله منځ او ډیرای وخت په پای کې ویل کیږي او د څپو په شمبر کې ډېر والی راولي.

د ښنېلې کلمې یا غونډلې لرې لري. خو ډېری وخت د لومړۍ، دوېیمې درېیمې، څلورمې او پېنځمې مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري، چې دوی ټول ترنګتوک بشپړوي. هره ټیکۍ ایزه باید د ه (زموږ خپله ,, ه، هـ یا هې ،، چې ورته وړه ه، روغه ه، کوشنۍ ه، لنډه ه، دوې سترګې ه ،هـ، دوې سترګې والا ه، یا عینکو والا، عصري او ځانښودې، ,,ه، وایو) چې د پښتو ژبې ،نهویشتم, ګڼه ابېڅې ده. په واول یا غږن اواز پایته رسېدلې وي، لنډې ایزه د پښتو ژبې د   فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړیږي.
او د لومړۍ ټیکۍ ایزې څلورمه او د دوېیمې ټیکۍ ایزې پېنځمه مسره یې ۱۳ څپې وي له دفتنګونو پرته.

د هرې ټیکۍ ایزې، د لمړۍ او دوېیمې (د پورتنۍ څلور سرې مسرې درېیمه، او د پېنځه سرې مسرې څلورمه) مسرې څلورمه او اتمه څپه او د درېمې مسرې (پاینۍ مسرې،) څلورمه، اتمه او دولسمه څپه، باندې زورنه وي او ډېری وخت په کې کومه څپه باندې زورنه نه احساسیږي. له سیمه ییزو غږو سره هم څپه په خپل څه رنګوالي نه پاتې کیږي او په ځنې سیمه کې بېلوالی لري. په بله وینا ټیکۍ ایزې میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې سره سره پر یوه نازورنه څپه یا یوې خوږ غږې یا ترنمي څپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې او څلوېښتمه (د پېنځه سره ټیکۍ ایزې یې نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې او نهه څلوېښتمې) څپې خوږغږي د ټیکۍ ایزې میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالې ترڅنګه د ټیکیزې یوه بل رغنده توک ګڼل کیږي او نه شتون یې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د پېیلې په توګه یې یوه څپه کمیږي او له موسقي پلوه خوږ غږ له لاسه ورکوي. دغه پایني ټوکونه په یوه پیر کې له دغو دریواړو څپو څخه هره یوه د ور مخکې وروستۍ نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې او څلوېښتمه
(د پېنځه سره ټیکۍ ایزې یې نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې او نهه څلوېښتمې) زورنې څپې له یوه څه اغیز سره ټیکۍ ایزې ته یوه خوږغږي وربښي او پر

همدې لاسوند له هرو درو څخه وریته هره یوه ښپه هم ایوفوني (euphony) بلل کېږي چې پښتو انډول یې ترنګتوک یا ترنمي توک کېدای شي. غوره ستېه د ترنګتوک په پاینۍ مسره کې دی چې نوموړې مسره د ایزې رغښت پنځ کوي، د ایزې غوره توک او منځې راځي.

په ټوله کې غوره ایزې هغه دي چې د لنډۍ، ټپې، ټېکۍ او مصرۍ، له هرې یوې مسرې سره ورته لړونه، پښیلي، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې، سرباري اهنګینه پاینۍ ښپې ولري، د دیفتنګونه او پارنویکي سره، خو له نیمکۍ، انګۍ، لنډکۍ، بګټۍ، کېسۍ (شبې)، پاړکۍ، کاکړۍ، نارې، بدلې، لوبې، سندرې، چاربیتۍ، سپینۍ (ازادې پېیلې)، کېسه ګۍ، د اتڼ غبرګۍ، درې ښپېزۍ، څلور ښپېزۍ، پېنځه ښپېزۍ، شپږ ښپېزۍ، اووه ښپېزۍ، اته ښپېزۍ، نهه ښپېزۍ، لس ښپېزۍ، هایکویې، موندۍ (سر پرېکړۍ)، انځورګۍ، کېنتوزۍ (سانتۍ)، نامانېزۍ، زخۍ، بې تولۍ، تولونجۍ، نا پښېلیزۍ، ناپېیلۍ او سلسلۍ، دې ټولو پېیلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نۍ برخې، Dialogue) له ستې بېلوالی ولري، د دې له پاره چې دا ټول په ډېرۍ بڼه له درې مسرو څخه رغښت موندلی دی او زوکړه شوې، ان له ساده درې غونډله ایزه وینا او یادونې سره.
نوموړو ټولو ته پام وي، پرې برلاسې وي، رڼ بېلوالی یا ګړندی فرق یې وکولی شي، ورته ګټلي وي او د ټولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې ټول پښتون پښت کولی وشي.

د ټیکۍ ایزې د ښپې شمېر بېلګه داسې ده چې درې سره لرې ۳۱ ښپېزې وي، څلور سره ټیکۍ ایزې ۴۰ ښپېزې وي، پېنځه سره ټیکۍ ایزې ۴۹ ښپېزې وي، شپږ سره ټیکۍ ایزې ۵۸ ښپېزې وي، اووه سرې ټیکۍ ایزې ۶۷ ښپېزې، اته سره ټیکۍ ایزې ۷۶ ښپېزې وي، او نهه سرې ټیکۍ ایزې یې ۸۵ ښپېزې وي او لس سره ټیکۍ ایزې ۹۴ ښپېزې وي. چې تر ټولو غوره یې څلور سره ټیکۍ ایزې ۴۰ ښپېزې رانښلولې لړۍ لرې او څلور دانې وویل شي. خوند رنګ، د نوي وخت او هندارو په

ښکاروندو په سته ولاړ راځي، ډېرې ښې یې اته سره تېکۍ ایزې ۷۶ څپېزې وي چې دوې دانې وویل شي، ښې به بیا درې سرې تېکۍ ایزې دې اته دانې یا دولس وویل شي، لږې ښې بیا پېنځه سره تېکۍ ایزې یا پېنځیزونې تېکۍ ایزې دي چې پېنځه دانې وویل شي ښې راځي، دا بیا له څلورو دانو شپږ سره تېکۍ ایزو سره خوا په خوا ځای نیسي.

د دې له پاره زما څېړنه دا سپیني ته را اوباسې چې زه خپل د ژبې یوه څو سره پېیله د څو سره تېکۍ ایزې نوم باندې نوموم، چې دې پښتو څلور او پېنځه سره پېیله له څلور سره او پېنځه سره ایز تیک، پېنځه سره رټ رمټ ایز یا پېنځه سره سم برابر ایز او ایزې سره تشبع کوم، چې ورته تېکۍ ایزه وایي، په دغه ډول څېرې لرې، درې سره تیکۍ ایزې، څلور سره تېکۍ ایزې، پېنځه سره تېکۍ ایزې، شپږ سره تیکۍ ایزې، اووه سره تیکۍ ایزې، اته سره تېکۍ ایزې، نهه سره تېکۍ ایزې او لس سره تېکۍ ایزې... . په بنه مندل کېږي. د ټولو پام د ناوې ناویتوب درناوې ته چې په همغه شپېو او چارپیریال کې ویل کېږي نوموم یې. ټولې ځنګېړنې یې د ښادۍ د دې شپېو سره ورته وي. هر څه د ناوې برابر وي سم برابر، یوازې د ناوې ستاینه په کې کوي همدغه چارپیریال سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې لرې. ؛. ۶ او ۱۶۸... ۳۷ وارې نورې

۷. جې (ج)

جانان: زما ریضائي نوم دی، زما ریضایي مور را باندې جانان نوم ایښی و، په دغه نوم به یې نومولم ، ۲:) لالی، معشوق، حبیب، محبوب. ؛. ۴۶، ۱۳۶ او ۱۷ وارې نور.

جرګه: د پښتنو دود مجلس چې هلته فیصله کېږي. ؛. ۱۲۷ او ۱۸۲

جغات: کوشش، ربړ، زیار، زحمت . ؛. ۱۳ ،۱۲۷، ۱۵۱ او ۱۷۶

جګړې: جمع وی ده جنګونه، مفرده وییکي یې جګړه. ؛. ۱۷، ۳۱ او ۱۳۵
جنبان: لړزنده، لړزیدونکی. ؛. ۵۸ او ۶۰

۸. چې (چ)

چوپړي: چوپړی یا مخ، پاڼه ، ورقه، صفحه یې یکړ وی ده، لکه د کتاب او داسې نورو چوپړی. ؛. ۲، ۹، ۱۳ او ۳۲ واري نور تول تال کبنل شوی.

۹. ځې (ځ)

ځاځ: غصه، قهر. ؛. ۱۵۲
ځانګړې: خاصه . ؛. ۵، ۱۸۰ او ۴۸ واري نور.
ځانمني: کړجنی، مغرور . ؛. ۳۱، ۴۲، ۵۵ او ۷۲
ځغ: غویانو په اوړو یې ړدې، سپاره تړ، موتې، پال، تیر، رسی، ځوندي او غویه کنټرول وي ؛. ۱۴۳ او ۱۴۶

۱۰. څې (څ)

څارل: تعقیبول . ؛. ۱۲
څپیزو: څپه ییزو. ؛. ۲۴
څڅبکی: ګړندی، چټک، تیز، ژر،رټ، بیړه. جمع وی یې څڅبکي ؛. ۱۶۹
څلبر: د بیدیا تالاو، د صحرا تالاب، د مېرې ډنډ، د سارا حوض، د صحرا ډنډ، د ټتنګ حوض، د ښتي ډنډ، په دشته کی ډنډ په تیتنګ کي ډند په بیدیا کي تالاو، جوور، تریلی، اوډ . ؛. ۳۱، ۱۳۵ او ۱۸۶
څورلېخ: څورلېخی، چورلېخ، لټ، محور. ؛. ۱۱، ۴۶، او ۱۳۶

۱۱. خې (خ)

خولګی: وړه خوله، کوچنی خوله، مچو، مچه، مچکه، چپو، خولګوتی. ؛. ۷۸ او ۸۶

۱۲. دې (د)

دا په دا: په دې سبب، په دې وجه، په دې خاطر. ؛. ۱۴۴

دانې: ګڼه. ۴. ۲، ۴، ۹ او ۱۸۰ (ټول ټال ۷۵ واري نور.)
دد: ځناور، ښېرونکی ښاروی، ښېرونکی ژوی، وحشي حيوان. ۴. ۱۷۰
ددو: د دد جمع ده، ځناورو، ښېرونکي ښاروي، ښېرونکي ژوي، وحشي حيوانات . ۴. ۳۱، ۳۵، ۱۷۰ او ۱۸۶
درناوې: د درناوی يې مفرده وی ده، احترام، قدر کول، ځيګی، ځيګتوب. ۴. ۱۱۱، ۱۶۸ او ۱۷۰.
دود: دستور، د ژوند تګلاره، رواج . ۴. ۲۴، ۱۸۶ او ۲۱ نور.
دوې ګرایه دوې هومره، دوې چنده. ۴. ۱۵۲

۱۳. ډې (ډ)

ډاډ: مطمعين، باوري . ۴. ۱۰۹، ۱۱۰ او ۱۷۰

۱۴. رې (ر)

رپ: ثانيې ۱۰۰ برخه. ۴. ۲۸، ۳۲، ۳۸، ۴۹، ۶۴، ۱۶۴، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۷۶ او ۱۷۹
رټ: تيز، ګړندی، ښخبېکی . زړور، په زړه ببر، تکړه سر تېره: بې باکه: ځرګنکد، بر جسته، وتلی ۴. ۱۱، ۲۰، ۳۷، ۳۱، ۳۷، ۴۵، ۴۹، ۶۴، ۱۵۲، ۱۶۷، ۱۶۸ ، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۶ او ۱۷۹
رټی: تيزپيغله، ګړندی پيغله، ښخبېکي پيغله. ۴. ۱۱۹، ۱۲۰ او ۱۴۲
رغاوه: صنعت. ۴. ۱۱
روان سيند: الف: بې لهجې وييتون، ساده لغات نامه، اسان قاموس (ساده فرهنګ)، بې: سويي ولاړ سيند (بهېدونکی سيند يا ورود). ۴. ۱۱۱
روغناوی: ساختاري، بنه يي. ۴. ۱۱۱

۱۵. ړې (ړ)

۱۶. زې (ز)

زده کړه: تحصيل. ۴. ۱۴، ۸۰، ۸۹، او ۱۲۷
زرغون: شين ، سمسور، زراغ، شنه. ۴. ۱۲۶ او ۱۴۲

زغرتېرى: زغرواسکټ، زرې. ؛. ۱۵۲
زوکړه: پیدایښت ؛. ۱۱، ۲۰، ۳۱، ۳۷، ۴۹، ۵۶، ۶۴، ۷۳، ۷۷، ۷۸، ۸۴، ۸۸، ۹۴، ۱۲۸، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۷، ۱۵۱، ۱۶۴۱، ۱۶۴، ۱۶۷ او ۱۷۹

۱۷. ژې (ژ)

ژبپانګه: وېیپانګه، وییزېرمه، ویکبلري، ډیکشنري، (ذخیره زبان) . ؛. ۱۵۲، ۱۵۳
ژاپن: جاپان . ؛. ۲۸، ۳۳، ۴۴ او ۱۳۵
ژمنه: وعده. ؛. ۱۱۹
ژی: غاړه، کناره، جی، پیڅه، څنډه، ۲) ژی: د اوبو مشک، ۳) ژې: د پښتو الفباء لیکل شوی او کاپي شوی ۲۰ حروف، ۲۰ حوف . ؛. ۱۰، ۲۷، ۲۸، ۳۳، ۴۴، ۶۱، ۱۰۳، ۱۳۵، ۱۵۱ او ۱۵۸

۱۸. ږې (ږ)

ږغرل: د زړه په غوږو او ریدل، د زړه له کومې اوریدنه . ؛. ۲۸، ۳۳، ۴۴ او ۱۳۵

۱۹. سې (س)

سابیرى: الوتکه، طیاره، جوز. ؛. ۱۱۹، ۱۲۰ او ۱۴۲
ساډى: بې عقله، کم عقله. ؛. ۱۱۹، ۱۲۰ او ۱۴۲
ستو: کوشنۍ قطره. ؛. ۱۱
سر لیکه: سرډړه، سرلوحه، بورډ. ؛. ۹۸ او ۱۲۶
ساز: برابر، ورته، مساوي، هم شکله، یوه بڼه. ؛. ۲۳، ۲۴، ۲۹، ۴۰، ۵۳، ۵۹، ۶۹، ۷۳، ۷۴، ۸۰، ۸۵، ۸۹، ۹۰، ۹۵، ۱۲۲ او ۱۳۲
سکالو: موضع، مضمون، مطلب، مسله. ؛. ۵،... . ۱۸۴ (ټول ټال ۵۲ وارې نور)
سوډى: لټه، متَه، تمبله. ؛. ۱۲۰ او ۱۴۲
سول: عقل. ؛. ۱۱

۲۰. شې (ش)

شتى: تیر، سوفار، خدنګ. ؛. ۱۱
شنډ بخرى: نیوترون . ؛. ۱۷۲

۲۱. ښې (ښ)

ښکالو د پخښو غړ. ؛. ۱۱
ښکالوه: سرخج، بحث، مباحثې. ؛. ۱۱

۲۲. غې (غ)

غړیالي: ړوب، عضلاتي، تنومند. ؛. ۱۱
غورځاوڼ: د یوې ډلې غړی. ؛. ۱۱
غونډې: ورته؛. ۵۷، ۵۹، ۶۱، ۶۷، ۸۰، ۸۸ او ۱۱۱

۲۳. کې (ک)

کارغالي: کارګاه، ورکشافونه. ؛. ۱۱
کټ مټ: یوه شان، ورته، هم شکل. ؛. ۱۲، ۱۸۳(ټول ټال ۱۵ وارې نور)
کړی: حلقه، دایره . ؛. ۲۰، ... . ۱۷۹ . (ټول ټال ۲۰ وارې نور)
کلام: ویناوې، خبرې . ؛. ۱۷۲
کلام: خبره، وینا. ؛. ۱۷۲
کم اصل: بې نسبه، سوی اصیل، ډم، ناین، جولا، نداف، قوال، بازینګر، نخې. ؛. ۵۸، ۶۰ او ۱۰۸
کوړ: ناسم، سوی سم. ؛. ۱۰۳
کوکۍ: ډولیوزې، شا وزرې، (پکه بي بي، شاه پرک) ۲. مشره خور ؛. ۱۰۵
کونړي: د کونړ، د کونړونو، د کونړ ولایت چې مرکز یې اسد اباد او ښار یې چغسرای دی (ځکه یې کونړونه بولي چې څو کونړونه لري لکه خاص کونړ، بر کونړ، کوز کونړ په کې دي)، د کونړ ژونګړ او اړوند، د کونړو له پېښته. ؛. ۹۸ او ۱۴۰

۲۴. ګې (ګ)

ګر ظلم، ستم. ؛. ۱۱
ګس: کین، چپ. ؛. ۱۸۲
ګستې: کینې، چپې. ؛. ۹۹

کسمتې: کینمتی، چپکو . ؛. ۱۸۲
کوټیپر: کوټلید، زاویه دید. ؛. ۱۵۳
ګوابښ: ګوابښنه، ګوت ښڼدنه، خبرداری، اخطار. ؛. ۱۷۳

۲۵. لې (ل)

لالا: ستر ورور، ستر اوښی، ستر کاکا، مشری ورور، خوږ مشر. ؛. ۱۰۴
لالیه: پر مېرمني چې خپل خاوند ډېر ګران وې نو په لالیه یې رابولي. شرین، خوږ، شات. ؛. ۹۱ او ۹۳
لرلید: دوربین . ؛. ۱۷۷
لرلید: ورستی ګنه، راتلونکي بڼه . ؛. ۱۹، ۳۱، ۳۶، ۴۲، ۴۷، ۵۵، ۶۲، ۷۲، ۷۳، ۱۵۱، ۱۶۲، ۱۶۵، ۱۷۴ او ۱۸۲
لرې ویشتونکی: لېندوک، سنیپر، لرېویشتونکی توپک، لېندوک باندې تارول (یوه ډول مرغه) په غلچکي ډول وېشتل، خپل ښکار په پټ او لرې ځایه وېشتل، له لرې او پټ ځایه وېشتل، یوړ یو وېشتل. ؛. ۶۸ او ۱۳۷
لرې: پروسه . ؛. ۲۶، ۳۸، ۴۹، ۶۴، ۱۶۷ او ۱۸۰
لغمانی: هغه کس چې په لغمان سیمه کې زوکړه شوی وي، هغه تن چې په لغمان سیمه کې پیدا شوی وي، د نومورې سیمې ژوند ګړ. ؛. ۸۴
لمپاکا: د لغمان ولایت پخوانی نوم دی. ؛. ۱۲۹
لنډمنګی: لنډ عمری؛. ۷، ۸، ۷۳، ۷۸، ۸۴، ۸۸، ۹۴، ۹۶ او ۹۷
لنډون: مخففات، چې د اصلي کلمو پر ځای یې د سر، پیل ابېڅی یا د پیل پېژند ابېڅي راځي. لکه: ت. و (تخنیکي وی)، ا. غ ،، و. غ ،، (اقتصادي غونډله یا وتیزه غونډله)، اېنج (اېنجینېر)، س (ساینسي)، ک (کیمیا)، ر (ریاضي)، ح (حساب)، ا.ا.ا (افغانستان اسلامي امارت).. . ؛. ۱۸۳
لنډی ایزې: د وی یا ویکیي له پامه لنډی ایزه هغې درې سرې پیېلې ته وایي چې د لټکي سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې، څرنګوالی او څرګندوالی لري.
او په اصطلاح کې هغه وګړنی، پیاوړې، غښتلې، هېښونکې، سندریزه، خوږه، ګڼلې، منلې، له اند، پند، احساس او تخیل ډکه پیېله ده چې زموږ لرغونو پښتنو نیکونو او نیاګانو د پښتو ژبې د ابېڅو ،، ښ، ډ، ږ، ڼ، ی او ... ،، څخه وړاندې زده، پېژندلې او د پښتو ژبې له

زوکړې له پېدایښت سره جوښت یې جوت کړي دي. ښت یې هم کولی شي چې لرليد (راتلونکې بڼې) یې پرته له ادبي بيرغي کولو (پلجياريزم، د بل چا افکار او لیکنې په خپل نوم تيرول، Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنۍ لنډۍ ایزې د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یې ۳۱ له دفتنګونو او پارنوییکیو پرته دی. (دفتنګونه , الیده ، اضافه، سرباري او اوسترباری، غونډلي یا کلمي دې چې سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، یې لا خوږ وي، په بله مانا دیفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب، هغه اوازو ته وايي چې د خپلواک او نیمواک په ملګرتیا منځ ته رازي او لکه یوستووی اواز يوه وار پټليز له خولې راوزې د یوه غبرګغږ لومړی ټوک یوه خپلواک او دوبیم ټوک یې یوه نیم واک اواز وي، کله زورکی واله یې یا نرمه ,,ی،، او زرکی واله یې یا درنه یې ,,ۍ ،، او داسې نور. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناترویيکي، ترویيکي، سترېل، اوسترېل، پارنویيکي، بلنویيکي، اندېښنې، هیېجاني چغې، لکه: الله وی!، وی، او، نو وی!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وی!!، وا وی، وای وای. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه ښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، یه کربانه!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، ښنګه، ولې...)، نومړي ټول د لنډۍ ایزې توکي دي، چې کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ او ډېری وخت په پای کې ویل کېږي او د څپو په شمېر کې ډېروالی راولي.

د ښېلې کلمې یا غونډلې لړې لري. خوډېری وخت د لومړی، دوېیمې او درېیمې مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري، چې دوی ټول ترنګتوک بشپړ وي. هره لنډۍ ایزه باید د ه (زموږ خپله ,, ه، هـ یا هې ،، چې ورته وړه ه، روغه ه، کوشنۍ ه، لنډه ه، دوې سترګې ه ,هـ، دوې سترګې والا ه، یا عینکو والا، عصري او ځانښودې، ,ه، وایو) چې د ښتو ژبې ،نهویشتم, ګڼه ابېځې ده. په واول یا غږن اواز پایته رسېدلې وي، لنډۍ ایزه د ښتو ژبې د فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ

جوړيږي. او درېيمه مسره يې ۱۳ څپې وي له دفتنګونو پرته.
د هرې لنډۍ ايزې، د لمړۍ او دوېيمې مسرې څلورمه او اتمه څپه او د درېمې مسرې څلورمه اتمه او دولسمه څپه، باندې زورنه وي او ډېرى وخت په کې کومه څپه باندې زورنه نه احساسيږي.
له سيمه ييزو غږو سره هم څپه په خپل څه رنګوالي نه پاتې کيږي او په ځنې سيمه کې بېلوالى لري. په بله وينا لنډۍ ايزې ميچه د څپيزه او خجيزه تولوالې سره سره پر يوه نازورنه څپه يا يوې خوږ. غږې يا ترنمي څپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ نهمې، اتلسمې، او يوه دېرشتمې څپې خوږ.غږي د لنډۍ ايزې ميچه د څپيزه او خجيزه تولوالې ترڅنګه د لنډۍ ايزې يوه بل رغنده توک ګڼل کيږي او نه شتون يې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د پېيلي په توګه يې يوه څپه کمېږي او له موسقي پلوه خوږ. غږ له لاسه ورکوي. دغه پاينې توکون په يوه پير کې له دغو درېواړو څپو څخه هره يوه د ور مخکې نهمې، اتلسمې، او يوه دېرشتمې زورنې څپې له يوه څه اغېز سره لنډۍ ايزې ته يوه خوږ.غږې وربښي او پر همدې لاسوند له هرو درو څخه وريته هره يوه څپه هم ايوفوني (euphony) بلل کيږي چې پښتو انډول يې ترنګتوک يا ترنمي توک کېدای شي. غوره ستّه د ترنګتوک په پاينۍ مسره کې دى چې نوموړې مسره د ايزې رغښت پنځ کوي، د ايزې غوره توک او منځې راځي.

په تولله کې غوره ايزې هغه دي چې د لنډۍ، ټپې، ټېکۍ او مصرۍ، له هرې يوې مسرې سره ورته لړونه، پښيلې، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې، سرباري اهنګينه پاينۍ څپې ولري، د ديفتنګونه او پارنويکي سره، خو له نيمکۍ، انګۍ، لنډکۍ، بګتۍ، کېسۍ (شبې)، پاړکۍ، کاکړۍ، نارې، بدلې، لوبې، سندرې، چاربيتۍ، سپينۍ (ازادې پېيلې)، کېسه ګۍ، د اتڼ غبرګۍ، درې څپيزۍ، څلور څپيزۍ، پينځه څپيزۍ، شپږ څپيزۍ، اووه څپيزۍ، اته څپيزۍ، نهه څپيزۍ، لس څپيزۍ، هايکويي، مونډۍ (سر پريکړۍ)، انځورګۍ، کېنتوزۍ (سانتۍ)، نامانېزۍ،

زخې، بې تولی، تولونجی، نا پښېلیزی، ناپېیلی او سلسلی، دې ټولو پېيلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نۍ برخې، Dialogue) له ستې بېلوالی ولري، د دې له پاره چې دا ټول په ډېرای بڼه له درې مسرو څخه رغښت موندلی دی او زوکړه شوي، ان له ساده درې غونډله ایزه وینا او یادونې سره. نوموړو ټولو ته پام وي، پرې برلاسې وي، رټ بېلوالی یا ګړندی فرق يې وکولی شي، ورته ګڼلې وي او د ټولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې ټول پښتون پښت کولی وشي.

د دې له پاره زما ښېرنه دا سپيني ته را اوباسي چې زه خپل د ژبې يوه څو سره پېيله د څو سره لنډۍ ايزې نوم باندې نوموم، چې دې پښتو درې سرى پېيله له درې سرې لټکې يا درې سرې لنډۍ ايزې، څلور سره لټکې له څلور سره لنډۍ ايزې سره، پېنځه سرې لټکې له پېنځه سرې لنډۍ ايزې سره، شپږ سره لټکې له شپږ سره لنډۍ ايزې سره، اووه سرې لټکې له اووه سرې لنډۍ ايزې سره، اته سرې لټکې له اته سرې لنډۍ ايزې سره، نهه سرې لټکې له نهه سرې لنډۍ ايزې سره او لس سره لټکې له لس سره لنډۍ ايزې سره... . ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې لري.
؛. ۱ او ۱۷۶. (ټول ټال ۱۰۵ وارې په دې کښلې کې راغلی دی.)

لوبغالی: لوبغاله يې مفرده وی ده، ستيډيوم، د لوبې ميدان . ؛. ۱۸۱

لوري: سمتونو، طرفونو، له اړنه، د لورى يې مفرده وی ده. ؛. ۱۳۱ وا ۱۳۲

لېيل: هڅول، جغات ورکول، تشويق کول. ؛. ۱۱

۲۶. مې (م)

مانيز: معنايي، معنوي. ؛. ۲۱

مسجد: د لونځ ځای، چې يوازې الله تعالی ته په کې عبادت کېږي. ؛. ۱۷۶

مصرى ايزې (مصريزې): د وی يا ويکيي له پامه مصرى ايزه هغې درې سرې پېيلې ته وايي چې د څو سره مصرى سره ډېرې ورته ځانګړې ځانګېړنې، څرنګوالی او څرګندوالی لري.
او په اصطلاح کې هغه وګړنی، پياوړې، غښتلې، هېښونکې، سندريزه، خوږه، ګڼلې، منلې، له اند، پند،

د ایــزو ځېړنــچوپړي
(د ایزې ریسرچ پانې)

احساس او تخیل ډکه پېیله ده چې زموږ لرغونو پښتنو نیکونو او نیاګانو د پښتو ژبې د ابېځو ,, ښ، ډ، ړ، ڼ، ې او ... .،، څخه وړاندې زده، پېژندلې او د پښتو ژبې له زوکړې له پېدایښت سره جوښت یې جوت کړي دي. پښت یې هم کولی شي چې لرلید (راتلونکې بڼې) یې پرته له ادبي بیرغي کولو (فلګیاریزم، د بل چا افکار او لیکنې په خپل نوم تیرول، Plagiarism) کښلی شي.

د کوشنۍ مصرۍ ایزې د مسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یې ۳۱ له دفتنګونو او پارنوییکیو پرته دی. (دفتنګونه , الیده ، اضافه، سرباري او اوسترباری، غونډلې یا کلمې دي چې سندره , اهنګ؛ ترنګتوک؛، یې لا خوږوي، په بله مانا دیفتنګونه , غبرګغږونه یا واکه مرکب ، هغه اوازو ته وایي چې د خپلواک او نیمواک په ملګرتیا منځ ته رازي او لکه یوستووی اواز یوه وار پټلیز له خولې راوزي د یوه غبرګغږ لومړی ټوک یوه خپلواک او دوېیم ټوک یې یوه نیم واک اواز وي، کله زورکۍ واله یې یا نرمه ,,ی،، او زرکۍ واله یې یا درنه یې ,,ۍ ،، او داسې نور. دیفتنګونه ,غبرګغږونه، ناټرویيکي، ټرویيکي، ستربل، اوستربل، پارنویيکي، بلنویيکي، اندېښنې، هیېجاني چغې، لکه: الله وۍ!، وۍ، او، نو وۍ!!، جان، ځانه!، خانه!، اشنا، شیرینه، ګرانه، یا الله، یه، وا!، وای!، وه!، وه الله، ای!، وه الله وۍ!!، وا وۍ، وای وای،. نو، الله، او، ګرانه!، یه کربانه!، یه پښتیانا!، یه ځلمیه!، هه بچیه!، فردوس خانه!، لغمانیه!، یه که ځاره!، ای الکه! وروره!، بخته میره! دغه راز هو، نه، ښه، څنګه، ولې...)، نومړي ټول د مصرۍ ایزې توکي دي، چې کله د هرې مسرې پیل کې، کله منځ او ډېری وخت په پای کې ویل کیږي او د څپو په شمېر کې ډېر والی راولي.

د پښېلې کلمې یا غونډلې لږې لري. خو ډېری وخت د لومړۍ، دوېیمې درېیمې، څلورمې، پېنځمې او شپږمې مسرې په پای کې ترنګتوکه غونډله لري، چې دوی ټول ترنګتوک بشپړوي. هره مصرۍ ایزه باید د ه (زموږ خپله ,, ه، هـ یا هې ،، چې ورته وړه ه، روغه ه، کوشنۍ ه، لنډه ه، دوې سترګې ه ,هـ، دوې سترګې والا ه، یا عینکو والا،

عصري او ځانښودې، «ه» وایو) چې د پښتو ژبې ،نهویشتم، ګڼه ابېځي ده. په واول یا غړن اواز پایته رسېدلې وي، مصرۍ ایزه د پښتو ژبې د فونولوژیکي (غړیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړېږي. د لومړۍ مصرۍ ایزې پینځمه او د دوېیمې مصرۍ ایزې شپږمه مسره یې ۱۳ څپې وي له دفتنګونو پرته.

د هرې مصرۍ ایزې، د لمړۍ او دوېیمې (د پورتنۍ پینځه سره مسرې څلورمه، او د شپږ سره مسرې پینځمه) مسره څلورمه او اتمه څپه او د پینځمه او شپږمې مسرې (پاینۍ مسرې،) څلورمه، اتمه او دولسمه څپه، باندې زورنه وي او ډېری وخت په کې کومه څپه باندې زورنه نه احساسیږي.

له سیمه ییزو غړو سره هم څپه په خپل څه رنګوالي نه پاتې کیږي او په ځنې سیمه کې بېلوالی لري. په بله وینا مصرۍ ایزې میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالي سره سره پر یوه نازورنه څپه یا یوې خوږ غړې یا ترنمې څپه پای ته رسي. د هې ابېځی دی چې غړ یې نس څخه هوا په حنجرې کشوي، چې خولې مخکې مو ورغوی اونیسئ او ه یا هه ووایئ نو هوا ویچې او د نس ډکیدل او تشیدلو باندې پوهیږۍ چې همدې ته ترنګتوک وایي، مانا دا چې د پیلنۍ مصرۍ ایزو نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې او نهه څلوېښتمې (د پینځه سره مصرۍ ایزې یې ایزو نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې، پینځه څلوېښتمې او اته پینځوستمې) څپې خوږغړي د مصرۍ ایزې میچه د څپیزه او خجیزه ټولوالي ترڅنګه د مصرۍ یوه بل رغنده ټوک ګڼل کیږي او نه شتون یې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د پیېلې په توګه یې یوه څپه کمیږي او له موسقي پلوه خوږ غړ له لاسه ورکوي. دغه پاینې ټوکونه په یوه پیر کې له دغو دریوارو څپو څخه هره یوه د ور مخکې وروستۍ نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې او نهه څلوېښتمې (د شپږ سره مصرۍ ایزې نهمې، اتلسمې، اووه ویشتمې، شپږدېشتمې، پینځه څلوېښتمې او اته پینځوستمې) زورنې څپې له یوه څه اغېز سره مصرۍ ایزې ته یوه خوږغړي وربښي او پر همدې

لاسوند له هرو درو ښخه وریته هره یوه ښپه هم ایوفوني (euphony) بلل کېږي چې پښتو انډول يې ترنګتوک یا ترنمي توک کېدای شي. غوره سته د ترنګتوک په پاینې مسره کې دی چې نوموړې مسره د ایزې رغښت پنځ کوي، د ایزې غوره توک او منځې راځي.

په تړوله کې غوره ایزې هغه دې چې د لنډی، ټپې، ټېکی او مصری، له هرې یوې مسرې سره ورته لړونه، پښیلي، ځانګړې ځانګړنې، بېلونکي نخښې، سرباري اهنګینه پاینې ښپې ولري، د دیفتنګونه او پارنویکي سره، خو له نیمکی، انګی، لنډکی، بګتی، کېسی (شبې)، پاړکی، کاکړی، ناري، بدلې، لوبې، سندرې، چاربیتی، سپینی (ازادې پیبلې)، کېسه ګی، د اتڼ غبرګی، درې ښپېزی، څلور ښپېزی، پینځه ښپېزی، شپږ ښپېزی، اووه ښپېزی، اته ښپېزی، نهه ښپېزی، لس ښپېزی، هایکویی، پتی (تي خورو اړوندې پیبلې)، مونډی (سر پرېکړی)، انځورګی، کېنتوزی (سانتی)، نامانېزی، زخی، بې تولی، تولونجی، نا پښېلیزی، ناپیبلی او سلسلی، دې تړولو پیبلو سره د سکالو (موضوع، مسلې، دننه نی برخې، Dialogue) له ستې بېلوالی ولري، د دې له پاره چې دا تړول په ډېری بڼه له درې مسرو ښخه رغښت موندلی دی او زوکړه شوي، ان له ساده درې غونډله ایزه وینا او یادونې سره. نوموړو تړولو ته پام وي، پرې برلاسې وي، رټ بېلوالی یا ګړندی فرق يې وکولی شي، ورته ګڼلي وي او د تړولو زهنې پرتلنه په رپ سوب کې تړول پښتون پښت کولی وشي.

د مصری ایزې د ښپې شمېر بېلګه داسې ده چې درې سره لري ۳۱ ښپېزې وي، څلور سره مصری ایزې ۴۰ ښپېزې وي، پینځه سره مصری ایزې ۴۹ ښپېزې وي، شپږ سره مصری ایزې ۵۸ ښپېزې وي، اووه سرې مصری ایزې ۶۷ ښپېزې، اته سره مصری ایزې ۷۶ ښپېزې وي، او نهه سرې مصری ایزې يې ۸۵ ښپېزې وي او لس سره مصری ایزې ۹۴ ښپېزې وي. چې تر تړولو غوره يې څلور سره مصری ایزې ۴۰ ښپېزې رانښلولې لړی لري او څلور دانې وویل شي. خوندور رنګ، د نوي وخت او هندارو په ښکاروندو په سته ولاړ

راځي، ډېرې ښې یې اته سره مصرۍ ایزې ۷۶ ځپېزې وي چې دوې دانې وویل شي، ښې به بیا درې سرې مصرۍ ایزې دې اته دانې یا دولس وویل شي، لږې ښې بیا پېنځه سره مصرۍ ایزې یا پېنځیزونې مصرۍ ایزې دي چې پېنځه دانې وویل شي ښې راځي، دا بیا له څلورو دانو شپږ سره مصرۍ ایزو سره خوا په خوا ځای نیسي.

د دې له پاره زما څېړنه دا سپیني ته را اوباسي چې زه خپل د ژبې یوه څو سره پېیله د څو سره یا څو مخه مصرۍ ایزې نوم باندې نوموم، چې د پښتو پېنځه او شپږ سره پېیله له پېنځه سره او شپږ سره مصرۍ ایزې، مصرۍ تورې او مصرۍ ایزې سره ورته ډېرې ځانګړې ځانګېرنې لري، چې ورته مصرۍ ایزه وایي، په دغه ډول څېرې لري، درې سره مصرۍ ایزې، څلور سره مصرۍ ایزې، پېنځه سره مصرۍ ایزې، شپږ سره مصرۍ ایزې، اووه سره مصرۍ ایزې، اته سره مصرۍ ایزې، نهه سره مصرۍ ایزې او لس سره مصرۍ ایزې... . په ښه مندل کېږي. او مصرۍ ایزې ډېرې ورته ځانګړې ځانګېرنې داسې دي. ؛. ۶ ، ۱۸۰. (ټول ټال ۹۱ وارې نور)

مل: بډه، ملګری، اندېوال، دوست، اشنا، یار. ؛. ۹۷ او ۱۴۰
منځه: منځی، هسته. ؛. ۲۱، ۱۲۹ (ټول ټال ۲۹ وارې نور)
موخي: سوله وي، موخل، مخل. ؛. ۱۸۰
مورچل: ډګر، سنګر. ؛. ۹۶
میر: مشر، سالار، ښاغلی. ؛. ۱۳۲

۲۷. نې (ن)

ناپایه پټ توان: دننی زېرمه، پوتنشیل. ؛. ۱۱۱
نازغموړ: د تحمل وړ نه. ؛. ۱۱
نانډوله: نه جوړونکی، خرابی کونکی. ؛. ۱۱
ناوی: ناوې، ناوکی. ؛.۴۶، ۵۲، او ۱۳۶
نغوتنه: عشاره، تلمیح، کنایه. ؛. ۱۵۲ او ۱۵۳
نګېرني: حس، مونث جمع وویکی یې نګېرنې ده. ؛. ۱۱۱
ننداره: لیدنه، کتنه، ۲:) نندارې یې جمع ده یا سینما. ۳:) نندارتون : نمایشګاه. ؛. ۳۱، ۵۵، ۱۳۵ او ۱۳۷
نټه: انکار، نه منل. ؛. ۱۱۳
نټیالي: منکر. ؛. ۱۱ او ۱۵۳

نوړی جنس (نر او ښځه) . ؛. ۱۰
نوکري: خدمت ګاري، غلامي. ؛. ۱۰۲ او ۱۳۹
نوموړې: مېړنی، سرغندوې، سرلوړې، سرفرازه . ؛. ۱۰۵ او ۱۰۷
نی: هفته. ؛. ۱۸۱
نیاو: عدل، داد. ؛. ۱۱
نیاوتون: ستره محکمه. ؛. ۱۱
نیاو وزارت عدلي وزارت. ؛. ۱۱

۲۸. ڼې (ڼ)

ڼنکی: زنکی، جمعه یې زنکــــیان، هغه ماشومان چې پر مور باندې ډېر زیات ګران وي، د ناصرو قوم ځینې خلک رنکي ته ڼنکی وایي. ؛. ۱۰

۲۹. وې (و)

واړه: تول، درست، ګرسره . ؛. ۹۵، ۱۰۵. (ټول ټال ۱۲ واري)
واند: تخیل، شېرې خیال، د شعر پیپلی انځور.؛۱۱... . ، ۱۲۲. ټول ټال (۱۱) وارې نور
وخت: پېر، زمان، سهولتونه، ګرځیدنه، څرخا، تاویدنه، چورلیدنه داعصابو پاریدنه، ګبنی اخیستنه، ترله وتنه: چکروهنه: بدلیدنه: کړ لیچ: پیښه: کار، چوپړ، خدمت: وار، روڼ: سینګار: څیره، جوله، بڼه: طرز، چم: میلان. ګرځول، چورلول: بڼه ورکول: راپه زړه کول: تاوول: اړول: ستنول: په بل مخ اړول: بې ځایه کول: بدلول: تنبول، په شاکول: مخ کول، توجه کول، سپارل: ترجمه کول، ژباړل: جوړول: ګرځیدل، تاویدل، څرخیدل، چورلیدل، ستنیدل: اوښتل. لکه: زه به لوبغالي ته په یوه نی ، منځنی (یک شنبه، سه شنبه،) تلم په یکی باندې، لرلید داره بادې توپک مې و، په نښه ویشتو کې ګسمتې یمه ځکه کېڼ لورې سترګه مې عادت د پټېدو نه لري. کلې کې مو ځای نه و، په بیرنیو شیبو کې به یوه بل ته چمتو وو؛ په خپل منځو کې به مو ښې لوبوې کولې، لکه ډباډب، کیکیشن کای کراتې، کرکټ، خوسی. ؛. ۵، ... . ۱۸۲. (ټول ټال ۱۴۶ وارې نو)
وراشه: وجیز، ښې خبرې. ؛. ۱۱

ورهنيزي: کسبي. ؛. ۱۱۱

ولس: قوم، د سيمې وګړي، د سيمې ژوندګړ، جرګه، د مشررانو ناسته (اجلاس). ؛. ۵۲، ۶۷ او ۶۸

ولوله: احساس، عاطفه. ؛. ۱۱،... . ۱۲۲. (تول تال ۱۰ وارې نور)

ولوليز: عاطفي، احساساتي. ؛. ۱۱

وګړيو: خلکو، ولس. ؛. ۱۱ او ۱۱۱

ونج: عوض، تعويض، ميز. ؛. ۱۱

وپلاړ: تصميم، عزم، اراده. ؛. ۱۵۳

ويار: عيب، کمی. ؛. ۲۴

ويوکي: لغات، وييکي، ويکي، ويي. ؛. ۲۸، ۳۳، ۴۴ او ۱۳۵

وی: لغات، وييکی. ؛. ۲،... . ۱۸۳. (۱۳۵ وارې نور)

وی: د حيرانتيا اوز، بې برکته ناره يا غږ، پارنويکی دی. ؛. ۱۹،... . ۷۰ . (۱۰ وارې نور)

وييپوهه: لغاتپېژندنه. ؛. ۱۵۳

۳۰. هې (ه يا هـ)

هبر: له ياده وتلی، په پام کې نه. ؛. ۲۲، ۹۶، ۱۰۴، ۱۰۶ او ۱۴۰

۳۱. يې (ې)

ېږ: خرس. ؛. ۱۸۲

ېير: د کښتی لاستی. ؛. ۱۱

۳۲. ي

يکی: بيسکل. ؛.۱۸۱

يوه نۍ: يک شنبه. ؛. ۱۸۱

يېبرور: بارور، حاصلخېزه. ؛. ۱۱

يېبره: ابره، اپبره، حاصل، ثمره. ؛. ۵، ۱۵۸ چوپړي کې شتون لري او تول تال ۱۴ وارې نور هم شتون لري.

۳۳. ی

يوون: يکړ، واحد، يونټ. ؛. ۲۴ او ۱۵۳

۳۴. ۍ

۳۵. ئ

دا لاندې نې په هغه ویکیو کې ترې ګڼنه اخستل کېږي چې کټ مټ د عربي ژبې لغات وي، په پښتو ژبه کې دا تورې نه کارول کېږي، خپلې ژبې وی لرو ورته.

۳٦. ثې (ث)

۳۷. حې (ح)

۳۸. ذې (ذ)

۳۹. صې (ص)

صفی الله: (صفي الله) زما نوم دی یا د لیکوال نوم دی، د عربي ژبې وی ده، د الله رښتینی ملګری، د الله صادق دوست، ۲:) د حضرت آدم ع تخلص دی. ؛. ۱۶ او ۱۲۸

۴۰. ضې (ض)

۴۱. طې (ط)

۴۲. ظې (ظ)

۴۳. عې (ع)

۴۴. فې (ف)

۴۵.ق

لنډون
په دې ټولګه کې مخففات د اصلي کلمو پر ځای یوازې دغه لاندېنی راغلی دی.
اینج. ص. ف: اینجینیر صفي الله ,, فردوس ،،. ؛. ۷۱ یوه اویاوم چوپړی

۱۹. بیبلو ګراپي Bibliography

د هغو لیکونو لېست چې په یوه سکالو یا بوړونکي او کښونکي پورې اړه و لري.

۱. **Admin**, Posted on (۳۰ November ۲۰۱۰), Views: ۹٥٦ views, Tanegashima Municipal Government Hall, town officials said. *Two headed Snakes-Twice as dangerous*.

۲. **Edged weapons,** *BCE Sumerians are depicted wearing helmets, the sword, Ramses III wielding a sickle shaped sword ۲۰۰۹.*

۳. **Elgood.** *1979, p.203.*

٤. **Lionel. Menasche.** *(September 23rd 1997)& (2001, 5 ed.), writing a Research Paper, Rev. end. (Pitt Series in English as a Second Language. ISBN 0472083694 (ISBN 13: 9780472083695).*

٥. **Hillary Mayell**, (March ۲۲, ۲۰۰۲), for National Geographic Kids News, *Life Is Confusing For Two-Headed Snakes*.

٦. **Jimmy Wales and larry Snager.** Nonprofite Wilimedia Foundation, (Janvary ۱٥, ۲۰۰۱), *Wikipedia, the Free encyclopedia Laghman province.* (January ۳۱, ۲۰۱۱, ۱۲:۰۰am)

۷. **John Benjamins,** (۲۰۰٦), *Philadelphia, (m/The_Turns_of_Translation_Studies_New_Paradigms_or_Shifting_Viewpoints) p. 133*

۸. **Lizette Borreli**, (September ٥ ۲۰۱٤), *Healthy Living Male Anatomy 101:8 little –known Facts about penis size-medical daily.* www.medicaldaily.com>male anatomy

٩. Britanica Junior (World Almance (published annually by the new yark world- telegram and sun). Encyclopaedia Britannica, Inc., ١٩٨٧,.

١٠. **<u>Mamluk Sword in the style of the Blessed Sword of the Prophet Mohammed</u>**

١١. **Namit Bhatia,** (١٩٩٢), *The Oxford Companion to the English Language, ed. Page 1.*

١٢. **Omani.** *example is included in this sale as lot 151 Mohamed 2007, p.79, cat.43*

١٣. **Petrie. W.M.Flinders.** *Karnak Stela of Amenhotep II A History of Egypt, Part Two, p.155.*

١٤. **Piero Morandi,** (*1968*), *Villa-Italian-Traveler-Kafiristan, Luca Villa, Page # 141* [https://edspace.american.edu/silkroadjournal/wpcontent/uploads/sites/٩٨٤/٢٠٢١/٠٣/Villa-Italian-Traveler-Kafiristan.pdf]

١٥. **پیرو مرندي.** (۱۹۶۸ زېږدی)، ګرځندوی په کافرستان کې ایټالیاوی دره، د انسان پېژندنې دوره او د توکم پېژندنې موزیم ټولونه، ۱۰ څېره، د نڅا تیارول، ۱۴۱ چوپړی.

١٦. **سید فقیر احمد هاشمي.** (۱۳۹۳ لېږدیز لمریز کال)، سیدباهو جان شعري ټولګه. د دې ټولګې راټولونکی، کابل، ۷۸، ۱۷۷چوپړي.

١٧. **صفي الله فردوس. ډیپلوم. انجېنر.** (۱۳۸۸ لېږدیز لمریزکال)، ځلېر کې د ددو دود، زما د شعرونو ټولګه.

[http://www.ketabton.com/book/id/۸۲۰]، [January ۳۱ ۲۰۱٦]،
۲۲:۱۸ د شپې.

۱۸. **صفي الله فردوس. ماستر. اېنجینېر.** (د کب ۱۲، ۱۴۰۰ لېږدیز لمریزکال)، د ټاټوبي ټنګټکور او پیېلي، وړیا پوهنغونډ ویکیپیډیا له پاره لیکنه، ۸ چوپړی.
[https://ps.wikipedia.org/wiki/د_ټاټوبي_ټنګټکور_او_پیېلي]،
[November ۱۱ ۲۰۲۲]، ۱۱:٤۰ د ورځې.

۱۹. **لال باچا ازمون. پوهندوی.** (جنوري میاشت ۱۹۹۴ زېږدی کال یا د سلواغې میاشت ۱۳۷۲ لېږدی کال)، د سپند غاړې ګلونه، د ولسي شاعر محمد نور شعري غونډ، د لال باچا ازمون په زیار. ٦۱، ۱۳۹ چوپړی.

۲۰. **محمد رحیم الهام. پوهندوی. ډاکټر.** (۱۳۴۹ لېږدی)، روشی جدید در تحقیق دستور زبان دری، پوهنځی زبان و ادبیات، پوهنتون کابل، ۵۲ چوپړی.

۲۱. **محمد عزیز. تحریک. سر مولف.** (۱۳۹۰ لېږدی)، د اخلاقي جرئت غوره سمبول... .، د محمد اسمعیل اړم. پتیار. ژوندلیک، چاپځای کابل، ۶۴ ځخه تر ۶۷ چوپړي پورې.

۲۲. **مجاور احمد زیار. پوهاند. دوکتور.** (د تلې اتلسمه ۱۳۸۸ لېږدی، د اکتوبر ۱۰ ۲۰۰۹ زیږدی)، پښتو بدلمېچ یا (پښتو شعر ځنګه جوړېږي؟)، دانش خپرندویه ټولنه، کیسه خانی بازار پېښور، ۲۹ چوپړی.

The Pakhto language Pepulation Poems Research Pepars

Aize

“ Lánḍéy Aize, Ṭapa Aize,
Ṭikéy Aize and Mésréy Aize ”

Research Papers

M.BSc.EE Safiullah Firdows

Cource: Residue knowledge
Apprisor: Smallness Sensation
Country Courtyard: Mehterlam
Date:١٠ March ٢٠٢٣
Contact:+٩٣٧٨٦٩٠٤٧٩٩
Email:Safiullah_firdows@yahoo.com

Approved for pulic release; distribution is unlimited

Aize
Research Papers